



”Vi møtes på halvveien?”

En studie av relasjoner mellom den fastboende befolkningen og
reindriftssamer i et sørsamisk område



Cecilie Elen Myrnes

*Mastergradsoppgave i sosialantropologi
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Universitetet i Tromsø
Våren 2010*

Forord

Det er mange som fortjener en takk for hjelpen med oppgaven. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle informantene på Røros, Brekken, Tydal og Selbu for at de stilte opp og delte av sin erfaring. Det var mange hyggelige møter og jeg har hatt mange interessante samtaler med dere. Jeg vil dessuten takke Roger og Maja-Stina for gjestfriheten da jeg var i Skarpdalen. Det satte jeg utmåtelig stor pris på. Jeg vil også takke informanten fra fylkesmannen i Sør-Trøndelag og kommuneansatte i Røros, Tydal, Holtålen og Selbu. Jeg takker også Anne Marit for at vi fikk leie huset hennes mens vi var på Røros. Takker også Røros Museum for lån av forsidefoto.

Tusen takk til min veileder Trond Thuen for et meget godt samarbeid. Han har kommet med mange gode innspill og jeg har særlig satt pris på hans evne til å peke på hovedpoengene uten å samtidig fortelle veien. Jeg vil dessuten takke Johnny-Leo Jernsletten for hjelpen og veiledningen i startfasen av prosjektet. Takker også Ánde Somby for gode innspill på det juridiske feltet. Takk til Institutt for sosialantropologi og Senter for Samiske studier for økonomisk støtte til feltarbeidet.

Takk til alle som har støttet meg i disse to årene, spesielt mine medstudenter Sandra, Kai Arne og Ole for hyggelige og morsomme stunder på gangen. Jeg vil også takke mine kontorkolleger Trude og Kristine for et trivelig studiemiljø.

Sist, men ikke minst takker jeg min familie for all støtte og oppmuntring i forbindelse med feltarbeidet og i skriveprosessen. Her må jeg rette den største takken til mamma for at hun frivillig ble med til Røros for å være dagmamma for guttungen, og for all barnepasset hun har gjort i skriveprosessen. Må også takke henne for den enorme støtten og gode diskusjonspartneren hun var for meg, under feltarbeidet. Tusen takk!

Tromsø, mai 2010

Cecilie Myrnes

Sammendrag

Oppgaven retter søkelyset mot relasjoner mellom reindriftssamer og norsk lokalbefolkning i et sørsamisk område og tar utgangspunkt i Selbu-dommen fra 2001. Jeg setter fokus på de forholdene som gjør at relasjonene mellom samer og nordmenn fremdeles er anspent, og på de forholdene som gjør at konfliktbildet blir nyansert.

Reindriftssamer og nordmenn har levd side om side i dette området i flere hundre år. Det har innimellom blusset opp konflikter mellom de to næringene. Folkegruppene har dermed en fortid og en nåtid hvor interessekonflikter og konkurransen om knappe ressurser har stått og står sentralt i deres næringsutøvelse. Reineiere og grunneiere har følgelig vært involvert i en rekke rettstvister fra midten av 1800-tallet fram til våre dager, og dette kan ha påvirket relasjonene mellom lokalbefolkningen og samene. Bak de mer offentlige konfliktene, der rettssaker og rettstvister har dominert, finner man et sammensatt og flerkulturelt samfunn, der etniske grenser krysser hverandre på tvers av slekt og venner som skaper grunnlaget for nære sosiale nettverk. Samtidig bærer samfunnet preg av at en sterk eiendomsrett blir satt opp mot en sterk bruksrett, som gir grunnlag for næringskonfliktene. Når politiske føringer og interesseorganisasjoner også setter sitt preg på de lokale forholdene, er det med på å skape og forsterke en kunstig barriere mellom reindriftssamer og den fastboende befolkningen.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	v
Bildereferanser	viii
1. Innledning.....	1
Problemstilling	1
Bakgrunn for oppgaven	2
Begrepsavklaring.....	4
Geografisk avgrensning.....	5
Teoretisk tilnærming og tematikk	9
Makt og ulikhet	9
Kommunikasjon	12
Etnisitet.....	13
Resiprositet.....	13
Relevant litteratur	15
Oppbygging av oppgaven.....	17
2. Metode.....	18
Problematisk posisjonering?	18
Feltarbeid i egen kultur	19
Betydningen av kjønn i feltarbeidet	21
Innsamling av data	23
Deltakende observasjon.....	23
Ikke adgang til alle arenaer	23
Observasjon.....	24
Intervju	26
Informantene	26
Andre metoder.....	28
Etiske betraktninger.....	29
Nøytralitet.....	29
Anonymisering	31
3. Faglig og historisk kontekst	32
Primærnæringene	32
Reindrift	33
Jordbruk.....	34
Landskapet	35
Beitedyrs bruk av landskapet	36
Inngrep og forstyrrelse	38
Historie	38
Konflikten tilspisser seg	39
Jordbruket utvikler seg	41
Reindriften utvikler seg.....	42
Yngvar Nielsen og John Reitan.....	44
Lappekommisjonen	44
Rettsakene.....	45

4. Selbu-saken	48
Symbolsk makt	48
Uklare rettigheter.....	52
En prinsipiell viktig rettssak.....	53
Kommunikasjonsproblemer?	55
Betydningen av Selbu-dommen	57
5. Ei bygd – to verdener?	59
Sosiale nettverk	59
Vennskap og bytterelasjon	62
Bonderein og vennskap	64
Likhet og forskjell	68
Bare et samisk fellesskap?.....	70
Reindriftssamenes relasjon til fastboende samer.....	74
Synliggjøringen av sørsamisk kultur.....	75
Minoritet og majoritet	77
Stereotypier og argumentasjon.....	78
Hyttebygging til besvær	82
Ei hytte her og ei hytte der	84
Reindriftas relasjon til hytteeierne	86
”Reintallet er roten til mye vondt”	87
Men de er ikke uenige om alt....	89
6. Oppsummerende konklusjoner.....	92
Selbu-saken og lovgivning	92
”Det er bedre å jobbe med enn i mot”	94
Entydige relasjoner?	96
Kilder.....	98
Internettkilder:	104
Internettartikler:.....	104
Domsavsigelser og lover:	104

Bildereferanser

Figur 1. På forsiden: Reinflokk ved gården Nordbrekken i Brekken. Bildet er trolig tatt i forbindelse med slakting eller flytting i 1920-årene. Foto: Lars Danielsen, Elgå. Tillatelse fra Røros Museum

Kilde: Stensaas, Arnstein og Hans Chr. Alsvik 2004: *Slaktarmåltidet. Reinsdyrslakteriet på Stensåsen gjennom tre generasjoner*. Melhus: Snøfugl Forlag

Figur 2. På side 7: Kart over det sørsamiske området.

Kilde: *Åarjel-saemieh/Samer i sør*, Årbok 1982/83

Figur 3. På side 8: Oversiktskart over reinbeitedistriktene i Sør-Norge

Kilde: *Åarjel-saemieh/Samer i sør*, Årbok nr.

Figur 4. På side 41: Gammel reintrø fra Skarpdalen, Essand

Kilde: Rogstad, Kaare Granøyen 1980: *Streif i Sør-samenes saga*. Trondheim, Rune Forlag.

Figur 5. På side 43: Slaktetrø og skifteanlegg ved Harsjøen, Røros 1970.

Kilde: Rogstad, Kaare Granøyen 1980: *Streif i Sør-samenes saga*. Trondheim, Rune Forlag.

Figur 6. På side 98: Vedlegg 1, det angivelige kartet til Lappekommisjonen

Kilde: Informant fra Selbu

Figur 7. På side 99: Vedlegg 2, Kart over Riast/Hylling reinbeitedistrikt

Kilde: S. Fjellheim (red.): *Åarjel-saemieh/Samer i sør*, Årbok nr. 3, 1988

Figur 8. På side 100: Vedlegg 3, Kart over Essand reinbeitedistrikt

Kilde: S. Fjellheim (red.): *Åarjel-saemieh/Samer i sør*, Årbok nr. 3, 1988

1. Innledning

” We need to be the change we wish to see in the world.”

Mahatma Gandhi

Denne oppgaven tar utgangspunkt i relasjoner mellom to befolkningsgrupper i Sør-Trøndelag, og tematikken vil handle om reindriftssamer og norsk lokalbefolkning. Befolkningen i dette området har en fortid og en nåtid hvor interessekonflikter og konkurransen om knappe ressurser har stått sentralt. Det som er interessant for meg i denne konteksten er hvordan de to folkegruppene klarer å håndtere relasjonene til hverandre når deler av kommunikasjonen og samhandlingen synes å ha flyttet fra lokalsamfunnet til domsstolene. Norske og samiske interesser har vært involvert i en rekke rettssaker fra slutten av 1800-tallet fram til dags dato, og dette må nødvendigvis prege relasjonene. Jeg vil ha en hoveddiskurs gjennom oppgaven som baserer seg på Selbu-dommen fra 2001 og jeg vil også sette fokus på andre domsavsigelser fra området¹. Det spesielle med Selbu-dommen i forhold til de andre relevante domsavsigelsene, var at reindriftssamene i Essand og Riast/Hylling vant over grunneiere om retten til reindrift på private eiendommer. Med utgangspunkt i dommen fra Selbu-saken, vil jeg analysere hvordan konflikter påvirker relasjonene mellom reindriftssamer og grunneiere i en kamp om ressurser og rettigheter.

Problemstilling

Det jeg var interessert i å undersøke i forkant av feltarbeidet var hvorvidt relasjonene mellom reindriftssamene og den fastboende befolkningen hadde endret seg etter at man fikk en betydningsfull domsavsigelse i Høyesterett, Selbu-dommen. Men etter hvert som jeg samlet informasjon fra ulike informanter, slo det meg at selv om man fikk denne dommen som hadde stor betydning for reindriftens rettigheter, så har ikke konfliktnivået endret seg så mye. Nye rettssaker og endringer i lovgivning, som for eksempel Reindriftsloven, gjør at reindriftssamene og grunneiere fremdeles har et anspent forhold til hverandre. Med Selbu-dommen fikk man likevel avklart mye usikkerhet omkring reindriftens rettigheter hos den fastboende befolkningen, og det ble tilsynelatende roligere i de aktuelle kommunene². Det som etter hvert ble viktig, var å forsøke å forstå hvorfor man fremdeles befinner seg i denne konfliktsituasjon når man har Høyesterettsdommer å forholde seg til, og når fylkesmannen og

¹ Høyesterettsdom i Korssjøfjell-saken i 1988 og Aursund-saken i 1997

² Kommunene Selbu, Tydal, Holtålen og Røros

kommunene nå har forsøkt å endre på denne situasjonen³. Problemstillingen min har ikke endret seg noe særlig, fokuset er det samme og jeg ønsker derfor å skrive oppgaven min ut fra denne problemstillingen:

Hvorfor er det fremdeles en anspent relasjon mellom reindriftsutøvere og den fastboende befolkningen etter Selbu-dommen?

Min problemstilling setter et direkte fokus på min tematikk om relasjoner. Jeg hadde også før feltarbeidet, en rekke forhåndsspørsmål eller rettesnorer for hva slags data jeg var interessert i og som støttet opp under problemstillingen min. Disse rettesnorene vil være med på å belyse problemstillingen, samt teori og empiri i min analyse; *Hvorfor er det så vanskelig for reindriftssamer og grunneiere å samarbeide? Har det noe med kulturforskjeller å gjøre? Er det samiske og det norske atskilte samfunn i Sør-Trøndelag? Hva kan man gjøre for å skape en bedre forståelse for hverandres situasjon?*

Underproblemstilling

Det materialet jeg har samlet under feltarbeidet er variert og til dels omfattende og gjør at jeg kan ta med en underproblemstilling som stiller et annet, men like viktig spørsmål;

Er dette næringskonflikt, etnisk konflikt eller rettighetskonflikt?

Underproblemstillingen er aktuell for min analyse, og dette har også blitt aktualisert gjennom de siste månedenes mediafokusering på konflikten mellom reindriftssamer og bønder i Alta i Finnmark. Det jeg ønsker å gjøre med underproblemstillingen er å sette et fokus på konflikt, og jeg vil bruke mitt datamateriale for å undersøke hvorvidt det er den reindriftssamiske befolkningen som er et problem eller om det faktisk er en reell nærings- og interessekonflikt og kamp om knappe ressurser.

Bakgrunn for oppgaven

Min egen interesse for den valgte tematikken, har hovedsakelig rot i økonomisk og økologisk antropologi. Høsten 2007 tok jeg emnet ”Økologisk antropologi”, som handler om politisk økologi og tradisjonell kunnskap. Det som virkelig åpnet øynene mine for politisk antropologi var en film som handlet om konflikten mellom reindriftsnæringen og Forsvaret om skytefeltet Mauken/Blåtind i Indre Troms⁴. Frustrasjonen og maktesløsheten disse reindriftssamene opplevde i sin relasjon med Forsvaret gjorde et dypt inntrykk på meg. Jeg ville derfor

³ se fotnote 1 for høyesterettsdommer, dialogprosjektet som skulle sette fokus på reindriftas behov hos kommunene

⁴ Tittel på filmen er ”Mauken i minner”, en eksamensfilm i Hovedfag fra Arkeologi og Visuelle Kulturstudier, laget av Anne Tømmervåg i 2001

undersøke hvorvidt den samme frustrasjonen og maktesløsheten også var tilstede i Sør-Trøndelag, særlig med tanke på at reindrifts- og jordbruksinteresser ofte blir satt opp mot hverandre. Jeg synes derfor det var interessant å undersøke hvorvidt man klarer å vedlikeholde relasjonene når en potensiell konflikt lurte under overflaten.

Jeg har merket meg den stadig økende fokuseringen i media på konflikter mellom norske bønder og reindriftssamer, og oppgaven er høyst aktuell i så måte. Media i Finnmark og spesielt avisene har gjennom en årrekke særlig fokusert på uenighetene mellom lokalbefolkningen og reindriftssamer i Hammerfest på Kvaløya. Denne fokuseringen utløste en interesse hos meg for denne tematikken. Høsten 2009 ble konfliktene stadig mer spisset, særlig i Vest-Finnmark. Medias fremstilling av konfliktene i Finnmark har hatt en tendens til å bli ensidig, noe som igjen skaper et negativt bilde av begge partene og dette kommer ofte til uttrykk i kommentarer som gjerne er i rasistiske ordlag. Gamle fordommer får blusse opp og fortidige relasjoner mellom folkegruppene blir satt til side.

Jeg valgte Sør-Trøndelag som felt på grunn av spenningen mellom bruksrett, beiterett og sterk eiendomsrett. Reindriften i Finnmark utøves hovedsakelig på statsallmenning, eller det som i dag heter Finnmarkseiendom og utgjør omtrent 90 % av arealet i fylket. Reindriften lenger sør har et helt annet utgangspunkt, nemlig privateide eiendommer. Derfor har man et helt annet forhold til bruksrett, beiterett og eiendomsrett i sør enn i nord, og nettopp på grunn av den stadig aktuelle situasjonen som også der utspiller seg i relasjoner mellom samer og nordmenn.

Et annet motiv for min oppgave er formidling. Jeg ønsker å kunne gi et annet bilde av realiteten enn den som media skaper. Jordbruk og reindrift er to pressede næringsgrupper som blir sett på som motstandere, og de blir ofte plassert i en kunstig konflikt, skapt av media og politikk. Jeg vil forsøke å formidle et likhetsperspektiv framfor et motstanderperspektiv mellom næringene, og jeg vil samtidig forsøke å bryte stereotypien om at samer og reindrift er synonymt med Finnmark, fordi reindriften i Sør-Trøndelag er en betydelig næring. Jeg skal gjennom oppgaven ta bruk min antropologiske kunnskap og skrive om relasjoner ut fra min bakgrunn, erfaring og kunnskap. Men jeg har valgt et tema som krever at jeg også må skrive om historiske og juridiske forhold.

Begrepsavklaring

Jeg ønsker å forklare enkelte begrep som jeg skal bruke i oppgaven, for å presisere hva slags betydning disse vil ha.

Begrepet *konflikt* vil gå igjen gjennom hele oppgaven, og jeg vil bruke begrepet ut fra en samfunnsvitenskapelig forståelse av hva som er konflikt. Med konflikt menes en fundamental uenighet i interesser mellom ulike grupper i samfunnet (Seymour-Smith 1986).

Kategorien *jordbruk* vil jeg bruke om næringsutøvelse, og jeg vil ikke skille mellom dyrehold og skogsbruk. Jordbruket blir ofte knyttet til to kategorier, grunneier og gårdbruker. Jeg vil hovedsakelig bruke grunneier i min oppgave, for de fleste av mine informanter er grunneiere som driver jordbruk.

Med *reindrift* mener jeg en ekstensiv tilpasning⁵. Det vil kort si at man baserer næringen på hovedsakelig på kjøttproduksjon.

Jeg vil bruke kategoriene same og norsk, og jeg gjør dette for å skille mellom folkegruppene og jeg bruker hovedsakelig informantenes forståelse av kategoriene. Med *same* mener jeg mennesker med samisk bakgrunn som oppfatter seg selv som same, er en person som er tilknyttet reindrifskulturen og som eier rein eller driver med reindrift. Jeg vil hovedsakelig bruke kategorien reineier, reindrifsame eller same om mine samiske informanter. Det er ingen forskjell på kategoriene og jeg vil bruke de om hverandre. Med *norsk* mener jeg en person som ikke har samisk opphav og som oppfatter seg selv som ikke-same. Med grunneier vil jeg også mene en norsk person som eier en eiendom og som gjerne driver med jordbruk på denne. Det er ingen forskjell på kategoriene og jeg vil også bruke disse om hverandre.

Jeg kan ikke utelukke at det kan være personer i undersøkelsesområdet som blir oppfattet som norsk fordi de ikke tilhører reindriften, men som selv oppfatter seg som same ut fra sitt etniske opphav. Jeg kan heller ikke utelukke at det kan være norske personer som har partnerne fra det samiske samfunnet og som dermed blir oppfattet som same gjennom næringsutøvelse, selv om de regner seg selv som norsk.

Kategorien *fastboende* vil jeg bruke om mennesker som verken er knyttet til jordbruk eller reindrift. Jeg vil ikke skille mellom fastboende samer og fastboende nordmenn, fordi kategorien er ment for å skille næringsutøvere fra den øvrige befolkningen.

Undersøkelsesområdet er et begrep som jeg vil bruke for å lage en geografisk avgrensning på oppgaven. Undersøkelsesområdet vil omfatte kommunene Røros, Holtålen, Tydal og Selbu. Det er lettere for meg å kunne forholde meg til et begrep om 4 kommuner,

⁵ Jeg vil utdype ekstensiv tilpasning i kapittel 4 under sørsamisk historie.

men når jeg bruker Røros, Holtålen, Tydal eller Selbu henspeiler det på den aktuelle kommunen, dette er særlig aktuelt i analysen. Da vil jeg skille mellom de ulike kommunene.

Alders tids bruk er et juridisk begrep som jeg vil bruke når jeg omtaler blant annet Selbu-saken og de andre relevante rettssakene. Alders tids bruk blir definert som en ”særlig form for erverv av eiendomsrett eller bruksrett. Reglene om alders tids bruk er sedvanerett som ikke er nedfelt i lov, og er særlig aktuelt ved bruksretter” (Gisle 2002: 12).

Sedvanerett er også et juridisk begrep som jeg vil bruke i sammenheng med alders tids bruk. Sedvanerett defineres som ”rettsregler som dannes ved at bestemte handlingsmønstre (sedvaner) følges opp over så lang tid at de etter hvert blir oppfattet som rettslig forpliktende. Når en sedvane går over til å bli sedvanerett, avhenger både av hvor gammel sedvanen er, hvor konsekvent den er blitt fulgt, og i hvilken grad den er blitt oppfattet som en rettsregel” (Gisle 2002:258)

Geografisk avgrensning

Jeg har et sammensatt felt som har blitt utvidet etter hvert som prosjektet har tatt form. Omfanget av feltarbeidet ble betraktelig større da jeg involverte Riast/Hylling reinbeitedistrikt i feltarbeidet, noe som igjen kan påvirke oppgavens kvalitet. Jeg har fått atskillig flere informanter å forholde meg til og flere felt i feltet.

Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde omfatter 3 fylker, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark, i disse fylkene er 14 kommuner berørt av samisk reindrift. I Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområdet er det 4 reinbeitedistrikt (Reindriftsforvaltningen 2009). Jeg har valgt å avgrense min oppgave til 2 reinbeitedistrikt, 4 kommuner og et fylke, og det er også disse kommunene og reinbeitedistriktene som har deltatt i Dialogprosjektet i regi av fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde består av et areal på 8 598 km² og omfatter reinbeitedistriktene Elgå, Riast/Hylling, Essand og Trollheimen, samt Femunden vinterbeitedistrikt. Til sammen har reinbeiteområdet 30 *sijte*andeler og ca. 150 mennesker har tilknytning til samisk reindrift⁶. Det øverste fastsatte reintallet for området er på 13 600 reinsdyr. Pr 17. september 2008 var reintallet i Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområdet på 13 376 reinsdyr.

Riast/Hylling reinbeitedistrikt har et areal på 1 929 km² og strekker seg over kommunene Selbu, Holtålen, Tydal og Røros i Sør-Trøndelag fylke. Distriktet har 10 *sijte*andeler og 51 mennesker har tilknytning til distriktet. Det fastsatte reintallet er på 4 500 dyr og reintallet pr 17. september 2008 var på 4 719 reinsdyr.

⁶ *Sijte* er det sørsamiske ordet for *siida*, som oversatt til norsk betyr område/distrikt, hjem

Essand reinbeitedistrikt har et areal på 2 324 km² og strekker seg over kommunene Tydal, Selbu i Sør-Trøndelag fylke, Stjørdal og Meråker i Nord-Trøndelag fylke. Distriktet har 9 *sijte*-andeler og 43 mennesker har tilknytning til distriktet. Det fastsatte reintallet er på 4 500 dyr og reintallet pr 17. september 2008 var på 4 538 reinsdyr⁷.

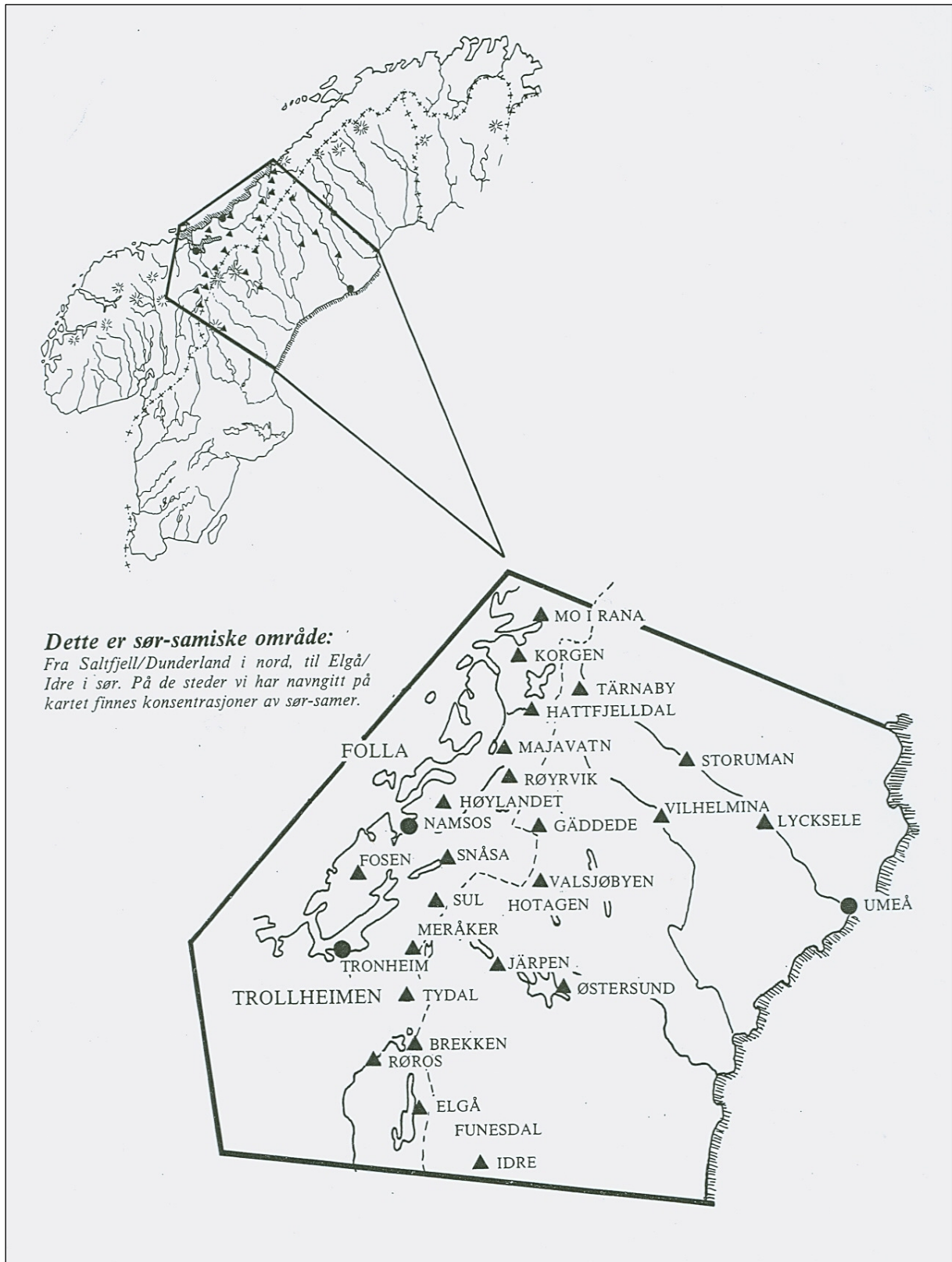
Sør-Trøndelag fylke har et arealinnhold på 18 832 km² og fylket har 25 kommuner. Fylket hadde pr. 1.4.2009, 287 573 innbyggere, hvor 55 % av befolkningen bor i fylkeshovedstaden Trondheim. Sør-Trøndelag har rike kystområder og fruktbare innlandsområder som gjør at man har sterke miljøer innen fiskeri og landbruk. Men i dag finner man den største veksten i næringslivet i IT og olje- og gass-sektoren. Jordbruket sysselsetter om lag 4 prosent av befolkningen, noe som utgjør 5 100 arbeidsplasser.

Røros kommune har et areal på 1 956,3 km² og er den nest største kommunen i Sør-Trøndelag fylke. Røros kommune består av tettstedet Røros samt bygdene Brekken og Glåmos. Pr. 28. november 2008 var folketallet i kommunen 5 652 innbyggere, hvor flertallet er bosatt i Røros og omtrent 500 innbyggere bor i Glåmos og Brekken mens resten bor spredt rundt Aursunden, Kommunen har moderne industribedrifter som trevare – og møbelindustri, servicenæring, jordbruk og skogbruk. Røros er kjent som Bergstaden og Røros Kobberverk som ble opprettet i 1646. Gruvedriften opphørte i 1972. Røros er dessuten landets største sørsamiske kommune og har en betydelig reindriftnæring.. Kommunen har også et samisk språk og kompetansesenter, Aajege⁸.

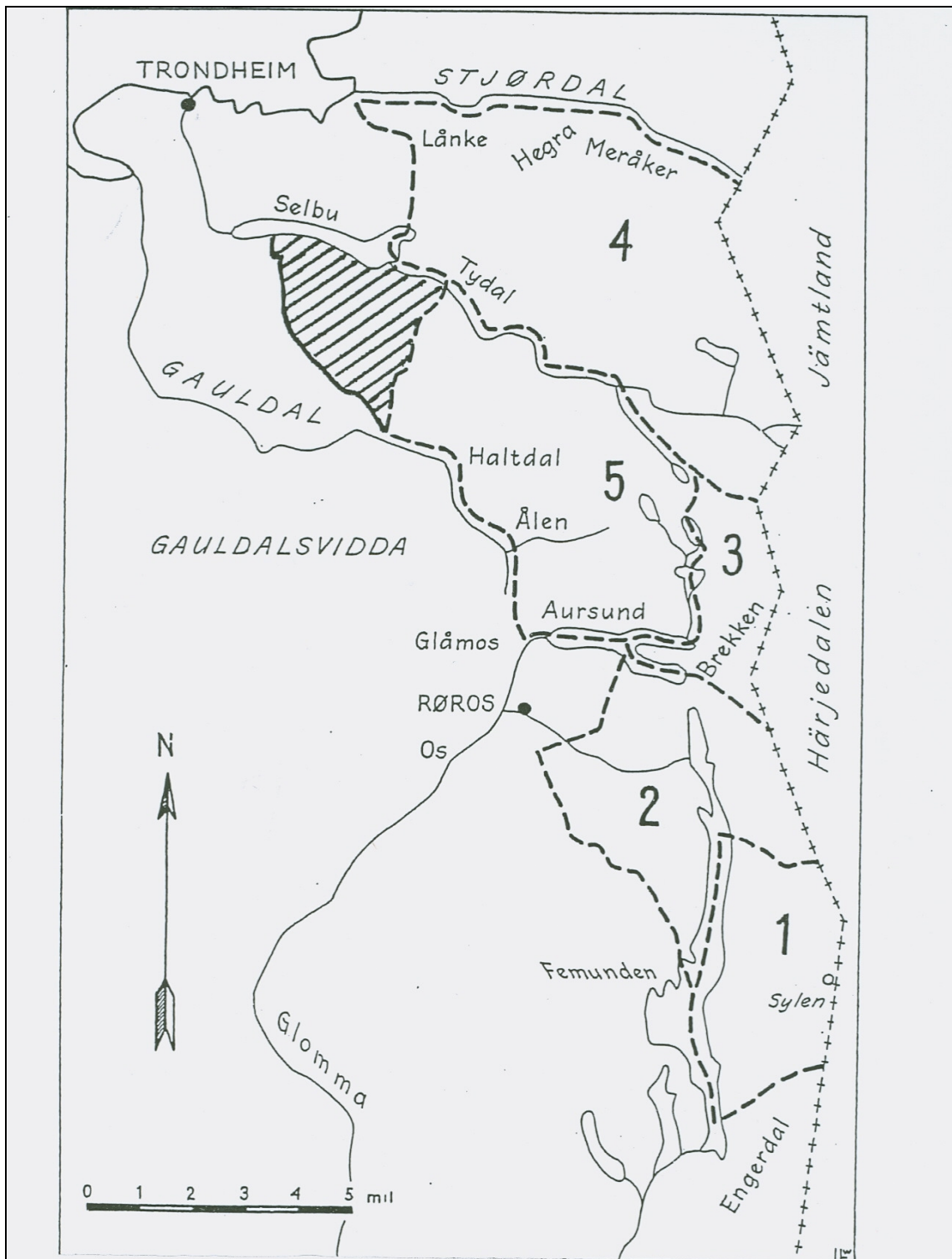
Holtålen kommune omfatter 1 208 km² og hadde pr 1.oktober 2008, 2 062 innbyggere, Ålen er kommunesenteret. Holtålen har et variert næringsliv med hovedvekt på jordbruk og service. Gruvevirksomhet kan spores tilbake til 1600-tallet, den siste gruen i kommunen ble nedlagt i 1986. I kommunen har man produksjon i tekstil-, metallindustri, samt en trevarefabrikk. Ca. 25 % av arbeidsstokken pendler ut av kommunen. I kommunen finner

⁷ Kilde: http://www.reindrift.no/?objid=309&subid=0&selected_tab=1,
http://www.reindrift.no/asset/1163/1/1163_1.pdf

⁸ Kilde: <http://www.roros.kommune.no/Om-roros/>



Figur 2. Kart over det sørsamiske området. Kilde: Åarjel-saemieh/Samer i Sør, Årbok 1982/83. Saemien Sijte.



Oversikt over reinbeitedistriktene i Sør-Norge.

1. Tolga (i 1947 endret til Elgå) reinbeitedistrikt. I 1964 ble sørgrensen justert og distriktet ble noe utvidet.
 2. Vinterbeitet for samene i Essand, Riasten og Hyllingen reinbeitedistrikter. 3. Hyllingen reinbeitedistrikt. (Senere forenet med Riasten til ett distrikt). 4. Essand reinbeitedistrikt. 5. Riasten reinbeitedistrikt. Kommissjonen av 1889 foreslo at Riasten-distriktet skulle omfatte området helt opp til Selbusjøen, men ved den endelige fastsettelse av distriktsgrensen ble den nordligste del av dette området (skravert på skissen) ikke innlemmet i distriktet.

Figur 3. Kilde: Åarjel-samieh/Samer i Sør, Årbok

man gode muligheter for jakt, fiske og friluftsliv, ca. 670 km² av arealet er statsallmenning (Forellhogna nasjonalpark)⁹.

Tydal kommune omfatter 1 329,1 km² og hadde pr. 1.april 2009, 862 innbyggere. De viktigste næringene i kommunen er offentlig forvaltning, jordbruk, kraftproduksjon og turisme. Kommunen har 5 kraftverk som produserer 1000 GWh og gir energi til lys, varme, verdiskapning og sysselsetning i Trondheim og andre deler av Trøndelag. Kommunen er preget av å ha en fortid og nåtid av omfattende kraftutbygging, og nedslagsfeltet i elva Nea utgjør 90 % av kommunens areal. Alle kraftverkene i Tydal får sitt vann fra dette nedslagsfeltet. Nea-/Nidelvvassdraget er et av de mest regulerte vassdragene i landet¹⁰.

Selbu kommune består av 1 254 km², hvor 2,5 % av arealet er dyrka jord og 14,7 % er produktiv skog. Pr. 1. august 2008 hadde kommunen 4 006 innbyggere. Kommunen har tradisjonelt vært en jord- og skogbrukskommune. Tidligere hadde man også en omfattende kvernsteinindustri i kommunen. Kommunen er dessuten også kjent for sine husflidsprodukter, spesielt strikkede produkter. Kommunen har i de senere år fått tilført industri basert på høyteknologi, elektronikk og mekanikk¹¹.

Teoretisk tilnærming og tematikk

Relasjonene mellom den fastboende befolkningen og reindriftssamene i Røros-traktene har over flere århundre vært preget av å være interessemotsetninger og en konkurranse om knappe ressurser. Å studere konfliktfylte relasjoner krevde at jeg satte meg inn i den historiske bakgrunnen for dagens relasjoner og forskning gjort omkring reindriften i Røros-traktene. Den samiske reindrift har blitt stadig mer omdiskutert, kanskje særlig i Finnmark på grunn av det relativt høye reintallet. I undersøkelsesområdet er også den samiske reindriften omdiskutert på grunn av striden om beiterettigheter og arealutnyttelse. De teoretiske perspektivene vil derfor ta utgangspunkt i nettverk, resiprositet og makt.

Makt og ulikhet

Det er høyst relevant å se på Selbu-dommen som et resultat av ulik tolkning av juridiske tekster og som næringsmotsetninger. Fordi Høyesterett i tidligere saker om reindriften rettigheter, har opptrådt på vegne av den norske befolkningen, har en såkalt "bondelogikk" eller partiskhet, slik som den blir omtalt av Ween (2005), ofte blitt tatt for gitt. Altså kan man

⁹ Kilde: <http://www.holtalen.kommune.no/Om-Holtalen/Fakta/>

¹⁰ Kilde: <http://www.tydal.kommune.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=246&DGI=246>

¹¹ Kilde: <http://www.selbu.kommune.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=369&DGI=369>

si at "bondelogikken" var en type doxa for Høyesterett, fordi man var ikke villig til å se på reindriften fra et kulturrelativistisk perspektiv. Det er dette Bourdieu (1986) kaller for en overensstemmelse med den symbolske makten i loven. I følge Bourdieu (1996) vil symbolsk makt være makten til å konstruere virkeligheten. Han mener at ulike klasser og undergrupper av klasser deltar i en rent symbolsk kamp for å påtvinge den definisjonen av den sosiale verden som svarer best til deres egne interesser. "Symbolsk makt er en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og dermed verden selv" (Bourdieu 1996:45). En slik symbolsk makt synes å stemme overens med den makten som både Høyesterett og majoritetsbefolkningen, i form av grunneiere, byråkrati eller rettsvesen, har hatt over den samiske reindriften, fordi den symbolske makten defineres i seg selv og gjennom et bestemt forhold mellom de som utøver makten og de som makten utøves på. Altså i selve strukturen til det feltet hvor tro produseres og reproduseres (Bourdieu 1996). Flere reieiere mente at det norske rettssystemet er tuftet på eiendomsretten, og at dermed vil dominansen til den norske majoriteten også være tilstede i rettssystemet i form av den symbolske makten, men også i form av makt gjennom folks forestillingsverden. Det vil si at den sosialdarwinismen som rådet på 1800-tallet, har blitt videreført i Høyesterett helt fram til våre dager. Det flere informanter hevdet, var at under Selbu-saken brukte samene sine forfedre som bevis for tilstedeværelse i området. En slik fokusering på historie, kan også forstås som en produksjon av relasjoner mellom bestemte maktforhold og bestemte symbolske former (Krohn-Hansen og Vike 2000). Krohn-Hansen og Vike (2000) hevder at historie også kan være forbundet med maktforhold, og at all kommunikasjon om fortiden er både produkt av og bidrar til å strukturere og gi symbolsk form til spesifikke maktforhold. I de rettssakene som har funnet sted i Røros-traktene, har fortiden spilt en avgjørende rolle, kanskje særlig i Selbu-saken. Historien til grunneiere og reieiere, har vært med på å forme de relasjonene som vi finner i dag, og som bærer preg av et asymmetrisk maktforhold. Men det at fortiden også skaper legitimitet for samiske rettigheter som alders tids bruk og sedvanerett, gjør at maktforholdet mellom partene skjerpes.

Høyesterett i Selbu-saken kan også sees i et økologisk perspektiv. Partene kjempet om knappe ressurser og beiteområder i undersøkelsesområdet. Fordi grunneierne sitter på viktige verdier i form av eiendommene, som også er reinbeitearealer i materiell forstand, så vil også dette være en del av et konfliktbilde. Når dette havner i rettssystemet så vil det bli en konfliktkonstellasjon der det vil være en vinner og følgelig en taper. Men fordi det er juristene i en rettssak som driver spillet og det er de som vinner eller taper saken, vil spillet aktører

(grunneierne og reieierne) ikke være de som dirkete inngår i et null-sum-spill. Et slikt "spill" kan henseiles på det Neumann og Morgenstern (1947) kaller for spillteori. Spillteori er en teori om individuell beslutningstaking eller om strategier hvor man bare har utilstrekkelig innsikt i utfallet (Seymour-Smith 1986). Barth (1959) bruker spillteori for å forklare politisk organisering av Pathan i Pakistan. Barth tar utgangspunkt i Neumann og Morgensterns teori, og hevder at i et null-sum-spill hvor personer står i motsetning til hverandre, så kan man av og til oppleve en rekke av seire og/eller tap, der seieren i hvert tilfelle vil tilsvare tapet til hans motstandere (Ibid). Spillteori er relevant for oppgaven, fordi knappe ressurser vil gi utslag i et null-sum-spill og når reieierne hevdet at de ikke har mer beiteområder å gi fra seg, vil det henseile på den konflikten som har oppstått, der det bare kan være en vinner og en taper. Men i konfliktsituasjonen som utspiller seg i undersøkelsesområdet kan det være en viss fare for at når den ene parten vinner, så kan seieren gå til hode på dem. Fra et samisk perspektiv kan det bety at de tror at de ikke lenger trenger å vedlikeholde de lokale relasjonene, fordi det kan bety at de mister en alright relasjon til de menneskene som de skal leve side om side med. Spillteori-modellen er også relevant fordi den antar at et visst antall mennesker er i konkurranse om en premie eller over ressurser, og at det er et begrenset antall strategier, men hver spiller er uvitende om strategien til de andre spillerne. Spillet blir definert enten som null-sum, hvor en spillers utbytte er den andres tap eller et ikke-null-sum, der samarbeidsvillige strategier eller koalisjoner kan skape fordeler for begge, noen eller alle deltakerne (Seymour-Smith 1986). I undersøkelsesområdet kan rettssakene sees i et spillteoretisk perspektiv, fordi reinbeiter kan forstås som et null-sum i en slik teori. Når reieierne har tapt i rettssystemet så har de mistet tilsvarende rettigheter, mens i Selbu-saken ble rettighetene stadfestet.

I følge Bugge (2002) mener Bourdieu at et maktforhold er en bestemt kapitalfordeling. Dette innebærer sosiale ulikhetsforhold, det vil si forhold mellom individer, institusjoner eller grupper som er preget av dominans og over- og underordning. Fordi sosial ulikhet er ulikhet i tilgangen til forskjellige former for kapital, vil en ulik fordeling nødvendigvis innebære at noen har evnen til å tvinge sine interesser gjennom på bekostning av andres interesser. Han mener også at kapital kan eksistere i tre former; kulturell kapital, økonomisk kapital og sosial kapital (Ibid). Det er mest hensiktsmessig i min oppgave å fokusere på den sosiale kapitalen, fordi relasjonene i undersøkelsesområdet bærer preg av nettverk og innflytelse. I følge Bugge (2002) består sosiale relasjoner av kontakter, nettverk, vennskapsbånd, lojalitet og gjensidige forpliktelser. Symbolsk kapital er en form for makt som ikke kan oppleves eller erkjennes som makt, men som i kraft av dette kan oppfattes som legitim, og i dette ligger ulike former

for prestisje, ære, autoritet, renommé og myndighet. Fordi kapital er knappe sosiale ressurser som er tillagt en bestemt verdi av et sosialt fellesskap og som i kraft av sin knapphet er i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom sosiale aktører. Sosial kapital består av et legitimt medlemskap i en "sosial gruppe" og er et medlemskap som ikke er like tilgjengelig for alle medlemmer av et samfunn. Slike grupper kan være familien, slekten, yrkesgruppe, sosiale klubber og naboskapsrelasjoner (Bourdieu 1986). Det som gjør sosial kapital relevant for min analyse er at sosial kapital forutsetter et kontinuerlig reproduksjonsarbeid, det vil si et arbeid som er rettet mot å opprettholde gruppens sosiale integrasjon og dermed også forskjellen mellom medlemmer og ikke-medlemmer (Ibid). I så tilfelle vil både grunneiere og reiseiere arbeide for å opprettholde den sosiale kapitalen som inngår i deres hverdagsliv.

Kommunikasjon

Høyesterett i Selbu-saken mente at det kan oppstå misforståelser i kommunikasjonen mellom reindriftssamer og grunneiere, som følge av kulturelle og språklige forskjeller som også kan føre til at partene oppfatter hverandre på en uriktig måte (RT-2001-769). Gumperz og Gumperz (1982) mener at når bakgrunnen til deltakere er forskjellig, kan møter være rammet av misforståelser, gjensidige feilaktige fremstillinger av hendelser og feilvurderinger. Flere norske informanter mente at argumentasjonen til samene er latterlig og usakelig, og de dermed ikke kan stole på samene. Samene på sin side mente at den norske befolkningen i grunn ikke vet hva de snakker om, at de synes for mye og at de tror at de vet noe om reindrift. Slike misforståelser i argumentasjon og presentasjon av kultur kan linkes til teorien om semiotikk. Teorien om semiotikk kan være med på å forklare hvorfor partene i Selbu-saken kunne misforstå hverandre, fordi tegn inngår i koder for kommunikasjon. Når man ikke snakker "det samme språket", kan det være vanskelig å forstå hva den andre parten forsøker å forklare. Koder for kommunikasjon kan også forstås som kulturelle konvensjoner som setter mennesker i stand til å koble et bestemt uttrykk sammen med et bestemt innhold. Kodene er deler av den nødvendige men ubevisste forhåndskunnskapen man må ha for å kunne forstå et budskap (Fuglestad og Mørkeseth 1997). En slik forhåndskunnskap kaller Spradley og McCurdy (1972) for kulturell kunnskap. En slik kunnskap skriver seg fra de erfaringer som medlemmer i den samme kulturen har sammen. Slike erfaringer er opphav til forventninger om at folk skal oppføre seg på visse måter og la en samtale foregå etter visse mønstre.

Etnisitet

Det blir ofte fokusert mye på den etniske grensen som eksisterer mellom samer og nordmenn, og både informantene og lokalbefolkningen oppfatter den etniske grensen som markant i relasjonene mellom folkegruppene. Teorien om etnisitet slik den er mest kjent i samfunnsvitenskapen, ble lansert i 1969 da Barth utga *Ethnic Groups and Boundaries: The social organization of Culture Difference*. Det Ethnic Groups and Boundaries tok utgangspunkt i var at etnisk identitet prinsipielt er et trekk ved sosial organisering, og at etnisitet derfor er et spørsmål om medlemskap i en sosial enhet, en gruppe. Barth (1994b) mener at etnisitet fremdeles dreier seg om organisering av grupper på grunnlag av kulturforskjeller. Han mener også at medlemskap i en etnisk gruppe beror på både tilskrivelse og selv - tilskrivelse, det vil si at det må være en identitet som andre erkjenner og forholder seg til, og som medlemmene selv opplever som forpliktende. De kulturelle trekkene som for betydning for etnisiteten er de trekkene som skiller ulike grupper fra hverandre, og særlig når folk bruker trekkene som tegn på forskjellighet. De kulturelle trekkene er viktig fordi de er grensemarkører og identitetsmerker, ikke fordi de er mest karakteristisk eller mest opprinnelig for den kulturen som det dreier seg om (Barth 1994b). Jeg vil hovedsakelig bruke Barths teori om etnisitet gjennom hans analytiske nivåer, mikro-, mellom- og makronivå (Ibid).

Resiprositet

For små lokalsamfunn, slik de jeg har observert i undersøkelsesområdet, kan utveksling av gaver i form av matvarer være et middel for å vedlikeholde de sosiale nettverkene som menneskene inngår i. Gavebytte kan være et viktig grunnlag for sosialt fellesskap og sosiale relasjoner. Det å gi og motta gaver er et tegn på at man er medlem i et sosialt nettverk (Lien 2001). Det er dette Mauss (1995 [1950]) observerte i Polynesia, og han var den første som brukte resiprositet (gjensidighet) til å beskrive hvordan gaveutveksling og bytte er en del av et sosialt system. Han påpeker at gaveutveksling skaper bånd mellom mennesker, og gjennom gavene kan man oppnå en forening mellom mennesker fra atskilte grupper. Det som er grunnlaget for teorien om gavebytte hos Mauss er gjennomføringen av bytte og kontrakter i form av gaver, som i teorien er frivillig, men som i realiteten representerer en forpliktelse (Mauss (1995 [1950])). Det er all grunn til å anta at gavebytte også har vært vanlig tidligere og at gavebytte fremdeles er utbredt på de plassene som inngår i undersøkelsesområdet. Fordi man gjerne er pliktet til å gi, motta og gi tilbake gaver, kan sirkulasjonen av goder forstås som et system av totale ytelser (Mauss (1995 [1950])). Han mener også at det er ikke individer, men kollektivene som forplikter seg gjensidig, foretar utvekslinger og inngår

kontrakter, men dette synes ikke å stemme med de dataene og den empirien jeg har om verddevuolta (gjest-venn-relasjon).

Marshall Sahlins videreutviklet Mauss' og Karl Polanyi's teori og innsikt om resiprositet og foreslo at man kan skille mellom tre former for resiprositet i ikke-kapitalistiske samfunn; generalisert, balansert og negativ (Hylland Eriksen 1998). Jeg vil bruke Sahlins antropologiske perspektiv på resiprositet i analysen for å forstå hvordan relasjoner skapes og vedlikeholdes gjennom utveksling. Nordin (2002) hevder at Sahlins forståelse av resiprositet er et uttrykk for en relasjon mellom to parter med skilte økonomiske og sosiale interesser, som kan skape nye relasjoner, men også bevare gamle relasjoner.

Generalisert resiprositet refererer til transaksjoner som er antatt uegennyttig. Sahlins (1972) mener at denne typen resiprositet handler om samhörighet og han påpeker at man kan omtale generalisert resiprositet som " gjestfrihet, tilgjengelige gaver, hjelp og gavmildhet" (1972:194)¹². I den generaliserte resiprositeten er gjenytelsen ikke beregnet i tid, størrelse eller kvalitet, fordi forventningen om gjensidighet er ubestemt. Gjenytelsen skal ikke skje med det samme og den har ingen fast verdi (Sahlins 1972). Balansert resiprositet refererer til et direkte bytte. Denne typen resiprositet er mye mer upersonlig og har et preg av å være mer og direkte sammenlignbar. Dette innebærer at utvekslingen vil omhandle den samme typen varer til den samme prisen, altså et markedsbytte med og uten penger. Balansert resiprositet kan være mer løselig anvendt til utvekslinger der man fastsetter en gjenytelse av den samme verdien innenfor en endelig og fastsatt periode. I motsetning til den generaliserte resiprositeten, hvor den materielle flyten blir opprettholdt av de gjeldende sosiale relasjonene, er sosiale relasjoner avhengig av den materielle flyten i den balansert resiprositeten (Sahlins 1972). Eller som Hylland Eriksen (1998) forklarer forholdet mellom generalisert og balansert resiprositet: "i stedet for å havne i taknemlighetsgjeld (generalisert resiprositet) vil han gjøre opp for seg (balansert resiprositet)" (1998:240). Sahlins (1972) beskriver negativ resiprositet som den usosiale ytterlighet. Han mener at negativ resiprositet viser til at noen ønsker å få noe for ingenting ustraffet. Negativ resiprositet omtaler han som "pruting eller byttehandel, sjansespill, knep, tyveri og andre varianter av overtakelse" (1972:195)¹³. Denne typen resiprositet er den utveksling som er mest upersonlig. Det som kjennetegner negativ resiprositet er at deltakerne står over for hverandre som motsetninger, og de forsøker å maksimere utbyttet på den andres bekostning. Den gjensidige flyten vil være en-veis, fordi utvekslingen vil fortsette å bygge opp falskhet (Sahlins 1972).

¹² Min oversettelse

¹³ Min oversettelse

Relevant litteratur

Det har blitt gjort mye reindriftsforskning, særlig i Finnmark. Den relevante litteraturen for denne oppgaven, vil handle hovedsakelig om den forskningen som er gjort i det sørsamiske området, og jeg legger spesielt vekt på den sosialantropologiske forskningen. Men siden det er gjort relativt lite sosialantropologisk forskning i Rørostraktene, fokuserer jeg også på historisk, geografisk og arkeologisk forskning for å få fram helheten i området.

Hovedfagsoppgaven til Dag T. Elgvin, *Land er liv. Sørsamisk reindrift i en skjebnetid* fra 1993 er en sosialantropologisk forskning fra Røros-traktene og gir en fin innfallsvinkel i forhold til et av reinbeitedistriktene hvor jeg har gjort feltarbeid, Riast/Hylling. Elgvin setter fokus på den praktiske reindriften i området, og gir således også gode beskrivelser av relasjonene mellom samer og nordmenn, samt den rettssituasjonen som var i det tidsrommet han gjorde feltarbeidet. Elgvin fokuserer derfor på en av de Høyesterettssakene som jeg kommer til å sammenligne Selbu-saken med, nemlig Korssjøfjellsaken fra 1988.

Statlig kontroll og samisk reaksjon, om reindrift på Helgland, er en sosialantropologisk rapport skrevet av Georg Henriksen i 1986, og setter et viktig fokus på sørsamenes relasjoner til norsk administrasjon. Jeg finner rapporten relevant i sin helhet, fordi den setter meg inn i en kontekst om reindriftens eksistens i sørsamiske områder. Henriksen griper inn i en situasjon der sørsamiske reineiere opplevde en konstant trussel mot sine beiter gjennom ulike former for inngrep og utbygging, og de oppfattet myndighetens politikk som en trussel mot den lokale reindriftsorganiseringen.

For å sette meg inn i Selbu-saken og noe av den historiske bakgrunnen for rettssaken leste jeg Anne Severinsens arbeid *Reineiernes sedvanerett i reinbeitedistriktene Essand og Riasten*, utgitt i 2006. Severinsens arbeid belyser hovedsakelig reindriftssamenes, grunneiernes og myndighetenes rettsoppfatning knyttet til grensen for reinbeitedistriktene Essand og Riast/Hylling. Hun fokuserer på den historien som er relevant for min historiebeskrivelse, og særlig fremstillingen av Lappekommisjonen og Yngvar Nielsens arbeid på 1800-tallet.

Kjell Haarstads forskning om lokalhistorie finner jeg relevant, og er spesielt *Bondenæringen i støpeskjeen: strukturendringer i jordbruket: Selbu 1850-1900* fra 1976 og *Selbu i fortid og nåtid* fra 1972, relevant. Fordi Selbu-saken er diskurs og en del av problemstillingen har jeg satt meg inn i lokalhistorien i Selbu, og Haarstads forskning er derfor relevant fordi den beskriver bondenæringens utvikling i den aktuelle historiske perioden som jeg skal fokusere på. Dessuten har Haarstad skrevet om sørsamisk historie, denne forskningen finner jeg også relevant fordi den fokuserer blant annet på

innvandringsteorien til Yngvar Nielsen, Lappekommisjonens arbeid og særlig på konfliktene mellom jordbruket og reindrift. I forbindelse med Haarstad forskning på sørsamisk historie er *Samiske vandringer i Sør-Norge* fra 1981 og *Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630-1900* fra 1992, relevant.

Samer i Rørostraktene, er en forskning hovedsakelig fra et historisk og arkeologisk perspektiv skrevet av Sverre Fjellheim og ble utgitt i 1999. Denne forskningen er relevant fordi den også supplerer de historiske hendelsene i relasjonen mellom reindriftssamer og bønder/grunneiere. Fjellheim skriver også hovedsakelig fra et samisk perspektiv, og er i så måte et motstykke til Haarstads forskning på sørsamisk historie. Fjellheim gir en detaljert beskrivelse av samiske kulturminner og er i så måte relevant fordi den bekrefter en samisk tilstedeværelse.

Johs Falkenbergs feltstudier blant sørsamene på Røros og Elgå resulterte i en rekke artikler som jeg finner relevant for oppgaven. Den forskningen Falkenberg gjorde i de sørsamiske områdene er relevant, fordi den blant annet fokuserer på relasjonene mellom samer og fastboende, og han beskriver også overgangen fra den intensive og ekstensive reindriften. Her er Falkenbergs artikkel mer relevant enn Yngvar Rambergs magisteravhandling *Fra tamreindrift til storreindrift: endring i Namdalssamens økologiske tilpasning* fra 1967, fordi den handler om lokale forhold og om vennsapsrelasjoner i det samme området som jeg gjorde mitt feltarbeid. Det er særlig artiklene "From nomadism to permanent settlement among the Sami of the Røros region (1890s-1940s)" fra 1984 og "Samer og fastboende i Rørostraktene" fra 1964, som er relevant for oppgaven.

Den geografiske forskningen står Mari Grut for med sin hovedfagsoppgave *Arealkonflikter mellom reindriftssamer og gårdbrukere på Røros* fra 1996. Denne oppgaven er relevant fordi vi har det samme temaet, men vi skriver ut fra vidt forskjellige utgangspunkt. Grut setter fokus på jordbruk og reindrift og har grundige beskrivelser av disse næringene. Hun beskriver både den faglig og politiske organiseringen, samt utviklingen. Noe som har vært relevant for min oppgave. Det at hun også har med det juridiske aspektet ved konfliktene gjør oppgaven høyst relevant.

Oppbygging av oppgaven

Jeg har valgt å skrive en oppgave med et aktuelt tema og omfattende problemstilling. Jeg finner det også derfor nødvendig å gjøre noen avgrensninger. I kontekstpresentasjonen vil jeg hovedsakelig fokusere på historiske hendelser som griper inn i dagens situasjon, både fra et samisk og et norsk perspektiv. I min presentasjon av primærnæringene jordbruk og reindrift har jeg hovedsakelig valgt å fokusere på dagens næringsutøvelse. Men jeg vil også gi korte innblikk i noen historiske hendelser i presentasjon av reindrift og jordbruket. Jeg vil ta utgangspunkt i mine informanters perspektiv på konflikt og hva de vektlegger som mest betydningsfullt. Noe som gjør at jeg kommer til å legge størst vekt på sosial kapital, kommunikasjon og etnisitet i min analyse.

Jeg har valgt å dele oppgaven inn i 6 hovedkapitler med tilhørende underkapitler:

Kapittel 2: Her vil jeg presentere feltarbeidet, posisjonering og metodene jeg brukte under feltarbeidet.

Kapittel 3: Er hovedsakelig en presentasjon av konteksten for oppgaven, den historiske bakgrunnen, primærnæringene reindrift og jordbruk, samt en kort presentasjon av rettssakene fra Rørostraktene.

Kapittel 4: Dette er det første analysekapittelet, hvor jeg analyserer Selbu-saken, de juridiske forholdene rundt rettssakene og ser på betydningen av utfallet i denne rettstvisten.

Kapittel 5: Dette er det andre analysekapittelet, hvor jeg fokuserer på blant annet hvordan sosiale nettverk spiller en viktig rolle i samfunnet, hvordan etniske grenser og etnisitet skaper og minsker avstanden mellom samer og nordmenn, og jeg fokuserer på den nåværende reelle næringskonflikten mellom reindriften og grunneiere

Kapittel 6: Er avslutningen, hvor jeg oppsummerer Selbu-saken og relasjonene mellom reindriften og den fastboende befolkningen.

2. Metode

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for de metodiske tilnærmingene jeg brukte under feltarbeidet. Jeg hadde på forhånd planlagt å bruke deltakende observasjon og intervjuer, samt at jeg ville tolke samhandling og adferd. Jeg var forberedt på at jeg måtte snakke med begge partene for å få et helhetlig bilde av relasjonene mellom sameer og nordmenn, og jeg var klar over at det kunne bli forventet at jeg tok side i konflikten. Dette har vært en spesiell utfordring, fordi min identitet og gruppetilhørighet har spilt en viktig rolle. Jeg vil derfor blant annet redegjøre for min posisjon og hvordan jeg ble posisjonert, hvordan jeg gikk fram i felten, hvem som ble informanter og hvilke arenaer jeg observerte.

Problematiske posisjonering?

Under feltarbeidet ble min posisjonering mer betydningsfull enn forventet på grunn av tematikken. Som student fra Finnmark, hadde jeg en betydelig bagasje med meg inn i feltarbeidet; kjønn, alder, verdier, erfaring, sosial bakgrunn og faglig skoleing var faktorer som gjorde posisjoneringen til en utfordring (Nielsen 1996). Jeg er oppvokst i en fiskerikommune og har norsk, samisk og kvensk avstamning. Jeg definerer meg selv hovedsakelig som same, men jeg står med en fot i norsk kultur og samfunn og den andre i samisk kultur gjennom foreldrene mine. Far er oppvokst som norsk, men har samisk og norsk bakgrunn. Mor er oppvokst i en samisk familie med reindriftsforbindelser. I min oppvekst har jeg fått kunnskap om fiskeri, jordbruk og reindrift, fordi man på begge sider av min familie har drevet med disse primærnæringene, men i ulik omfang. Dette har gitt meg innsikt og forutsetninger for å kunne sette meg inn i både jordbruket og reindriften, og det gjorde at det ble mulig for meg å pendle mellom næringene under feltarbeidet.

Jeg skulle forholde meg til både norske og samiske informanter, og definisjonen som same kunne derfor bli problematisk overfor de norske informantene. Dette kunne bety at jeg ikke fikk tilgang til informasjon fra den norske befolkningen. Men siden jeg har en blandet etnisk bakgrunn ble løsningen å ta i bruk norsk og samisk rolle. På den måten kunne jeg forholde meg til ulike kategorier ved å bruke ulike tilnærming, og dermed unngikk jeg at informantene slet med å plassere meg i det sosiale landskapet (Lien 1987). Å veksle mellom to ulike statuser i min rolleutforming var en bevisst strategi, fordi jeg generelt har mer kunnskap om reindrift enn jordbruk. Underbevisst visste jeg at det var en risiko for at jeg kunne bli oppfattet som sympatisk overfor reindriften og som en som allerede hadde tatt et standpunkt, hvis jeg hadde hatt en bevisst samisk rolle overfor alle informantene.

Jeg har derfor vært forsiktig med å opplyse om den samiske bakgrunnen når jeg har avtalt intervjuer med norske informanter. Jeg hadde overhode ingen interesse i å bli satt i bås som sympatisk til reindriften overfor de norske informantene. I et tilfelle spurte en informant meg rett ut om jeg var same da jeg ringte for å undersøke mulighetene for et intervju. Jeg ble tatt på senga, for jeg hadde ikke forventet det. Jeg var ærlig, men spurte likevel om det hadde noen betydning. Jeg har ingen direkte tilknytning til reindrift, og da jeg hadde opplyst om dette, var det greit at jeg kunne komme. Slike tilfeller har vært sjelden. De norske informanter har på et eller annet tidspunkt blitt informert at jeg også har en samisk bakgrunn. Men samtidig synes jeg ikke at jeg har lurt disse informantene ved å holde tilbake slike opplysninger, de var i grunnen ikke relevante i samtalene med den norske lokalbefolkningen. Ved å være bevisst min norske bakgrunn oppnådde jeg en viss tillit hos disse informantene. I feltarbeidet har jeg forsøkt å ha en status som student fra Tromsø. Denne statusen ble akseptert av de norske informantene, men den var vanskeligere å ha overfor enkelte av de samiske informantene fordi de hadde rolleforventninger som var knyttet til min samiske bakgrunn.

Feltarbeid i egen kultur

Antropologisk feltarbeid har tradisjonelt vært forbundet med studier av fremmede kulturer. Forskere har reist fra hjemlandet, i mange tilfeller svært langt hjemmefra, for å studere mennesker som lever under helt andre betingelser enn det man reiser fra (Paulgaard 1997). Men vi trenger ikke lenger reise halve jordkloden for å gjøre en meningsfull forskning. Globalisering og moderne teknologi har gjort verden mindre, det har blitt mer akademisk anerkjent å studere egne kulturer. Antropologi handler om studier av menneskelige og sosiale forhold (Messerschmidt [1981] 2005), uansett hvor de måtte befinne seg i forhold til egen kultur og samfunn.

Hau'ofa (1982) trekker fram at når en forsker gjør feltarbeid hjemme, kan det mest grunnleggende problemet være knyttet til følelser hos antropologen og den rollen som han/hun må skape innen sitt eget samfunn. Det kan være lettere å være en fremmed forsker, fordi man har mer kontroll over ens følelsesmessige involvering. I eget samfunn og kultur blir det gjerne vanskeligere på grunn av tilhørighet og fordi man ofte opplever å få følelsesmessige forpliktelser overfor sine egne. Men på den andre siden er det en fordel å være en "innfødt" antropolog. Man kan gjerne framstille et mer komplett bilde enn en forsker utenfra, fordi det er mer sannsynlig at man kan få fram det intime omfanget (Hau'ofa 1982).

Et feltarbeid i eget samfunn innebærer ofte at man studerer en del av ens egen virkelighet. Rent praktisk og faglig er det lettere enn feltarbeid i et fremmed samfunn og kultur. Når man gjør feltarbeid i hjemlandet kan man gjerne kommunisere med informantene på et felles språk og man er inneforstått om at noe vil være felles og kjent, det eksisterer en felles kunnskap som man kan trekke på. Det er ikke den faglige innsikten som i første rekke gjør at feltarbeideren er i stand til å forstå det som observeres, men denne gjensidige kunnskapen som man deler med dem man studerer, og den er gjerne mer omfattende enn ved feltarbeid i fremmede samfunn og kulturer. Men den gjør ofte at ting blir tatt for gitt, og man klarer ikke skjønne hva som ble oversett og hva man ikke fikk satt ord på. Spørsmål som en feltarbeider i en fremmed kultur vil stille helt naturlig, blir ofte ikke stilt fordi de er så selvsagte (Wadel 1991). Paulgaard (1997) diskuterer hvorvidt man er innenfor eller utenfor når man gjør feltarbeid i egen kultur. Som en forsker utenfra vil man kunne ha problemer med å holde seg innenfor hva som angår forståelse, mens en forsker innenfra vil kunne ha problemer med å oppnå en analytisk distanse. Jeg fikk selv erfare hvor vanskelig det er å oppnå en analytisk distanse når man gjør feltarbeid i egen kulturkrets, og særlig når man til en viss grad er følelsesmessig engasjert i det man skal forske på. Dette kan være et uløselig dilemma. For Wadel betyr feltarbeid hjemme at man gjør feltarbeid i egen kulturkrets (Wadel 1991). Denne definisjonen får jeg vanskeligheter med å forholde meg til, og jeg stiller spørsmålstegn ved i hvilken grad kulturkrets er gjeldende for det feltarbeidet jeg har gjort. Som finnmarking vil det være implisitt at jeg er utenfor min egen kulturkrets i Trøndelag, og som feltarbeider kom jeg heller ikke hjem til det lokalsamfunnet jeg vokst opp i som Paulgaard gjorde i sitt feltarbeid. Jeg måtte etablere en sosial person i lokalsamfunnet på Røros. Dermed blir min posisjon i feltarbeidet hjemme/i egen kulturkrets problematisk, for jeg mener selv at jeg er verken helt innenfor eller helt utenfor i de kultursfærene jeg har studert. Jeg kan aldri bli helt utenfor mitt eget samfunn, nemlig det norske samfunnet. Men samtidig kan jeg aldri bli helt innenfor jordbruket og reindriften heller, fordi de var aldri en del av hverdagen da jeg vokste opp. Samtidig er ikke de kultursfærene som de representerer helt fremmed for meg. De var en indirekte del av barndommen. For min egen del oppfatter jeg meg selv som delvis innenfor i reindriftsmiljøet på grunn en bevisst samisk bakgrunn, men som nordsame og finnmarking får jeg også en utenfor posisjon (Jernsletten 2000), fordi Trøndelag som region representerer kulturforskjeller, i alle fall i forhold til den norske majoritetsbefolkning.

I forkant av feltarbeidet var ikke språk noe jeg tenkte at jeg måtte ta hensyn til. Jeg hadde en fordel på grunn av et felles norsk språk som begge partene snakker. Det jeg ikke forutså var dialektforskjell. Folk la merke til meg på grunn av dialekt, jeg snakket jo nordnorsk. Jeg trodde ikke at jeg skulle få problem med å forstå trønderdialekten, men hadde glemt stedlige dialektforskjeller. Jeg merket fort i samtaler med informantene at inntrøndersk var annerledes enn Trondheims-trøndersk. Jeg har ikke alltid forstått ord og uttrykk og jeg har heller ikke hatt hjerte til å spørre når jeg ikke har forstått. Jeg skulle nok ha spurt, fordi det gjorde sammenheng og mening uklar, jeg har i stedet for bare smilt og nikket samtykkende. Når dialektforskjeller gjorde at jeg falt utenfor i et intervju, satte jeg meg selv i en pinlig situasjon. Det var for sent å spørre om betydningen av ord når informantene hadde rukket å gjenta ordet mange ganger, dermed var det implisitt at jeg hadde forstått. Det var mer sannsynlig at jeg kunne få problemer med å forstå den sørsamiske dialekten enn inntrøndersk, men det at jeg behersker nordsamisk godt muntlig ble heller en fordel enn ulempe (Jernsletten 2000). Selv om det sørsamiske språket ikke blir praktisert daglig, påpeker Henriksen (1986) at samisk terminologi på blant annet dyr og arbeidsoperasjoner i reindrifta, samt slektskapsbenevnelser, ikke har blitt erstattet av norske kategorier. Den nordsamiske språkkunnskapen gjorde det mye enklere for meg å forstå de sørsamiske termene og jeg hadde derfor ingen problemer med den sørsamiske dialekten.

Betydningen av kjønn i feltarbeidet

Både reindrift og jordbruk er mannsdominerte næringer, noe jeg hadde i bakhodet under hele feltarbeidet. I forskning blir fremdeles arbeidet i jordbruk og reindrift, i likhet med fiskeri fremhevet, fordi det sees hovedsakelig på som mennenes verden. I stor grad har menn ansvaret for den daglige driften (Gerrard 1983). Det har blitt mer og mer vanlig at kvinner har yrker utenfor primærnæringer, men allikevel deltar ved siden av. Kvinners rolle og arbeid i primærnæringer blir ikke beskrevet i samme grad, dette arbeidet har vært mindre synlig både for forskere og media (Ibid). Jeg har en klar dominans av mannlige informanter, noe som gjenspeiles i et skjevt utvalg av kjønn blant informantene (Lien 1987). Dette satte visse krav til min feltarbeiderrolle. Mens jeg var på feltarbeidet fant jeg fort ut at jeg måtte finne en kjønnsrolle som informantene kunne forholde seg til, og jeg måtte derfor ta stilling til hvordan jeg skulle formidle kjønn uten at jeg ble kjønnsnøytral. Det er ikke lett å dra på feltarbeid som enslig kvinnelig student og jeg kunne derfor lett ha havnet i en rolle som en på ”utkikk etter mannfolk”. Noe som, i følge Warren, er en nokså vanlig erfaring for unge, enslige kvinnelige forskere (Warren [1988] 2005). Denne situasjonen fikk også jeg føle på en av de første

dagene, og jeg opplevde det som ubehagelig å bli umiddelbart plassert i en slik rolle. Men siden jeg hadde med meg barn og min mor til Røros, var jeg på ingen måter helt enslig og sjansen var heller ikke stor for at jeg skulle bli værende i en slik rolle. Våre tre generasjoner var et sosialt element som utvilsomt skapte en mye større kontaktflate enn om jeg hadde reist alene. Som Warren (2005 [1988]) også argumenterer, er den sosiale institusjonen *familie* av mer kulturell og sosial betydning. Jeg kunne dermed ha en kjønnsrolle som signaliserte kvinnelighet i kraft av å være mor, og som samtidig gjorde at jeg kunne bevege meg i de mannsdominerte omgivelsene uten å være kjønnsnøytral.

På forhånd hadde jeg ikke tenkt at kjønn kunne bli problematisk. Jeg hadde tross alt valgt reindrift og jordbruk ut fra personlig interesse og hadde tidligere erfart at kjønnsroller, særlig i reindriften, ikke nødvendigvis var så bundet opp i segregerte arbeidsoppgaver. I enkelte tilfeller kan det være enklere for kvinnelige forskere å få adgang til mannsdominerte miljøer (Fangen 2004). ”Både menn og kvinner er fortrolige med kvinner. Menn skal være snille mot kvinner. Menn liker ofte å belære kvinnene, noe en kvinnelig feltforsker kan dra nytte av ved å innta rollen som uvitende, men interessert lytter. Kvinner er ikke truende” (Døving (personlig kommentar) i Fangen 2004: 127) Som nevnt tidligere er både reindrift og jordbruk preget av å være mannsdominerte miljøer. I den grad jeg har vært uvitende i dette feltarbeidet, kommer det av at jeg ikke har hatt all den nødvendige forhåndskunnskapen om hele feltet, og dermed fikk jeg en rolle som ”uvitende, men interessert lytter” (Ibid). Jeg var jo der tross alt for å lære. Men at jeg har intervjuet flest menn, har vært mer tilfeldig på grunn av tilgjengelighet og den daglige nærheten til primærnæringenes drift, og dette kan ha preget feltarbeidet. Store deler av det datamaterialet jeg har samlet, bygger altså på et mannlige perspektiv og jeg som kvinne skal tolke dette med en kvinnelig referanseramme. I utgangspunktet har ikke jeg sett på mannsdominansen som problematisk i intervjusituasjoner, for jeg opplevde at eget kjønn ikke var relevant i denne sammenhengen (Holtedal/Haugen 1984). Men jeg fikk inntrykk av at en kvinnelig student som fokuserte på mannsdominerte næringer i konflikt ikke akkurat var hverdagskost. I likhet med det Lien gjorde under sitt feltarbeid, har jeg kompensert på skjevheten i utvalget av kjønn blant informantene (Lien 1987), med tre kvinnelige informanter. Men i Liens feltarbeid dominerte kvinnene, mens i mitt dominerer menn. Selv om jeg har en skjev fordeling av kjønn blant informantene, betyr det altså ikke at kvinner har vært fraværende i mitt feltarbeid.

Innsamling av data

Deltakende observasjon

Jeg hadde hovedsakelig planlagt å bruke deltagende observasjon for å få førstehånds erfaringer (Fangen 2004), for eksempel om hvorvidt den norske lokalbefolkningen oppsøkte reingjerdene under reindriftsaktiviteter. Derfor konsentrerte jeg den deltagende observasjonen omkring reindriftsaktiviteter. Siden det var lite sannsynlig at lokalbefolkningen deltok i den daglige driften, var min deltagende observasjon begrenset til reinflytting om våren og kalvemerkingen på sommeren. Det var interessant å observere i hvilken grad lokale, norske venner deltok i disse aktivitetene, for det innebar at lokalbefolkningen ikke var helt fraværende. Under både reinflyttingen og kalvemerkingen, oppdaget jeg at reieneierne hadde med seg hjelpere fra den norske lokalbefolkningen som de omtalte som venner og disse deltok/ gjorde de samme arbeidsoppgavene på lik linje med reieneierne.

Graden av deltakelse i felten, er i følge Fangen (2004), avhengig av hvor involvert i deltakelsen man har vært, og hvor mye tid man har tilbragt med informantene. Under kalvemerkingen hadde jeg en rolle som det Fangen (2004) kaller for en fullt deltagende observatør. Jeg er kjent med arbeidet i reindriften og derfor var det også mulig for meg å ha en rolle som innenfor i den sammenhengen. I min deltagende observasjon har jeg hatt mest kontakt med kvinner tilknyttet enten Essand eller Riast/Hylling reinbeitedistrikt. Ubevisst søkte jeg kvinners selskap under kalvemerkingen og det falt seg også naturlig siden jeg hadde en rolle som fullt deltagende observatør. Det er umulig på forhånd å velge selv hvor mye man skal delta, dette vil gjerne variere (Fangen 2004). Jeg valgte å delta så mye som mulig av egen interesse. I et tradisjonelt antropologisk feltarbeid ville dette betydd at jeg bodde hos en av informantene blant reieneierne. Men siden jeg hadde familien på Røros, kjørte jeg til og fra reingjerdet. På grunn av omstendighetene ble dette et avbrytning fra den fullt deltagende observasjonsrollen jeg ellers hadde inntatt.

Ikke adgang til alle arenaer

Det var enkelte arenaer jeg ikke fikk tilgang til under feltarbeidet. Å få adgang til observasjon er ikke alltid et spørsmål om enten eller (Wadel 1991). For mitt vedkommende betydde dette at jeg ikke kunne observere to ulike møter. Det er ofte slik at noen informanter vil blokkere adgang til enkelte arenaer uansett hvilken rolle feltarbeideren ønsker å mobilisere (Ibid). Jeg tenkte at det kunne være interessant å observere hvordan reieneierne snakket seg i mellom, og årsmøtet for distriktene ville være en ypperlig anledning for dette. Men som det skulle vise seg, fikk jeg ikke adgang til slike møter. Selv om jeg var ”innenfor” i reindriften, hadde det

ikke noe å si. På det tidspunktet var jeg først og fremst forsker. Den rollen jeg ville ha mobilisert under disse møtene var som ikke-deltakende observatør, noe som innebærer at man kun ønsker å observere uten at man involverer seg i selve samhandlingen (Fangen 2004). Men det at en "utenfra" kunne bli innlemmet i et lukket møte og at det dermed betydde at jeg kunne få tilgang til sensitiv informasjon som kunne bli misbrukt i avhandlingen, var kanskje grunnen til at noen av deltakerne ikke ønsket meg på møtet. Selv da kunne ikke min samiske bakgrunn gi meg adgang.

Jeg hadde også håpet at jeg kunne få adgang til en samling for Dialogprosjektet i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, fordi reineierne hadde tipset meg om samlingen ¹⁴. Dette møtet hadde jeg veldig lyst til å observere, fordi det ville gi meg gyllen mulighet til forstå hvordan deltakerne fra kommunene, fylkesmannen, reindriftsforvaltningen, Sametinget, reindriftsstyremrådet, Bondelaget, NRL, reieierne og grunneierne snakket sammen ¹⁵. Men dette var igjen et lukket møte hvor jeg ville ha blitt betraktet som et forstyrrende fremmedelement. På dette møtet ønsket jeg å ha en ikke-deltakende observatørrolle, fordi jeg hadde ingen interesse i innholdet i det som ble sagt, men hvordan folk forholdt seg til hverandre i samhandlingen. Selv om man bare ønsker å observere og ikke delta, vil forskningsobjektene bli påvirket av tilstedeværelsen til forskeren, for det å vite at man blir iaktatt kan påvirke følelsen av å oppføre seg naturlig (Fangen 2004).

Observasjon

Siden feltarbeidet ble gjort i eget land og ikke var et tradisjonelt feltarbeid, hvor man gjerne bor og lever tett sammen med informantene, stod jeg mer fritt til å kunne komme og gå som jeg ønsket, og jeg kunne ha et vanlig dagligdagsliv ved siden av feltarbeidet. Dette er det Fangen (2004) kaller for deltids deltakende observasjon. Men samtidig bodde jeg i det samme lokalsamfunnet (Røros-traktene) som mange av informantene, noe som betydde at grensen mellom dagliglivet og feltarbeidet ble mer visket ut (Fangen 2004). Av rent praktiske grunner valgte jeg å ha base på tettstedet Røros, hvor jeg leide et hus i et rolig nabolag med mange pensjonister. Det ble lagt merke til at vi flyttet inn, for det første snakker vi nordnorsk dialekt og for det andre var vi et ubevisst team gjennom flere generasjoner.

¹⁴ Dialogprosjektet eller "Felles politikk for fjellområdene" er et nå avsluttet prosjekt, som skulle sette fokus på kunnskap om naturinngrep, arealbruk og forstyrrelser innenfor reindriftens bruksområde. Prosjektet omfatter arealer i kommunene Holtålen, Røros, Tydal og Selbu. Prosjektet ble etablert som et samarbeidsprosjekt mellom ulike aktører i næringsliv, forvaltning og politikk. Utgangspunktet var et ønske om en felles forståelse for konfliktene i området og samtidig å etablere kontakt og dialog mellom de ulike interessene (Hagen et al 2007).

¹⁵ NRL er en forkortelse for Norske Reindriftssamers Landsforbund

I følge mor ble hun og guttungen fort ”en fargeklatt” i nabolaget. At det hadde flyttet en liten gutt til nabolaget var populært, og han var en døråpner overfor naboene. Naboene hadde jeg sporadisk kontakt med, for jeg møtte de sjelden, de hadde derimot mye mer kontakt med mor og guttungen. En av nabokvinnene hadde jeg mer kontakt med og vi besøkte henne et par ganger. Utover dette stiftet jeg ikke noen nære vennskap med lokalbefolkningen på Røros, til det var oppholdet for kort. Men jeg fikk veldig god kontakt med en av døtrene til reineierne, det at vi var på samme alder hadde mye å si, og hun var min ”støttekontakt” under deler av kalvemerkingen.

Jeg var ikke ansatt i noen slags bedrift og guttungen hadde ikke barnehageplass, og dette gjorde at det var vanskelig for oss å få en omgangskrets utover naboene og enkelte av informantene. Selv om vi var tilflyttet Røros for en periode og Røros er en turistdestinasjon med en rekke attraksjoner, kunne det bety at vi nødvendigvis ikke ble lagt merke til. Men siden mor og gutten gikk turer hver dag og Røros er et tettsted med ca. 5650 innbyggere, hadde de mer kontakt med lokalbefolkningen enn jeg hadde. Alle de nærmeste naboene visste hvem vi var og hvorfor vi hadde kommet til Røros. Det ble ikke lagt lokk på at vi var samer og at jeg forsket på relasjonene mellom reindriftssamer og bønder. Etnisk identitet hadde ingen begrensning på den kontakten mor og guttungen fikk i lokalsamfunnet. Jeg kunne derfor ha en ren observatør-rolle, fordi jeg kunne være noe usynlig i gata¹⁶ og radaren kunne være ute hele tiden. Noe som betydde at jeg kunne ”overhøre” samtaler eller se etter symboler som tegn på etnisitet. En slik mulighet bydde seg 17. mai. Av personlige grunner hadde jeg ikke lyst til å dra til gata for å se på barnetoget, men ble dratt med av mor. Vi var ikke kledd i samiske kofter og vi bar heller ingen andre symboler på etnisk tilhørighet. Vi kunne dermed se hvem som var samer, men de ikke kunne se tegn på vår samiske tilknytning.

De første ukene brukte vi på å bli kjent i nærområdet¹⁷. Det lokale turistkontoret ble flittig besøkt for å få informasjon om nærområdet samt hvordan blant annet reindriften blir presentert. Biblioteket ble også en arena som jeg oppsøkte for å finne ut hvor godt det samiske ble presentert for lokalbefolkningen. Det var en positiv overraskelse at biblioteket hadde et godt utvalgt i samisk litteratur, større enn forventet. Jeg var stadig innom biblioteket for å finne lokal historikk og de ansatte begynte etter en stund å kjenne meg igjen.

¹⁶ Lokalt for sentrum

¹⁷ Røros tettsted, området rundt Aursunden, nord-Østerdalen, veien mot Synnervika

Intervju

Intervju er den metoden jeg har brukt mest under feltarbeidet. Siden jeg hadde begrenset deltakende observasjon, var intervju den metoden som bidro til mest data. Nielsen (1996) skiller mellom formelle og uformelle intervjuer. I et formelt intervju sitter forskeren og informanten rundt et bord med en båndopptaker mellom seg og forskeren stiller spørsmål, som gjerne er formulert på forhånd, informanten svarer der og da og når båndopptakeren slås av er intervjuet over. I et uformelt intervju deltar forskeren, kommer med innspill og forholder seg passiv i varierende grad (Nielsen 1996). Ut fra Nielsens beskrivelser av hva som er formelt og uformelt, har jeg brukt en kombinasjon av begge teknikkene. Jeg har brukt digital båndopptaker og jeg har hatt noen ferdigformulerte spørsmål, men samtidig har jeg vært opptatt av at intervjuet ikke skulle bli for formelt, men at det også har vært en samtale hvor jeg ikke har vært passiv lytter. Feltarbeideren står alltid i fare for at intervjuet kan låse seg til en form, og derfor er det nødvendig med fleksibilitet. Ved å være fleksibel overfor informantene unngår man ikke bare at informantene glemmer hva du driver med, men også at kommunikasjonen låser seg (Nielsen 1996). Fordi intervjuene også bærer preg av å ha vært en samtale, har jeg ofte sporet av det opprinnelige temaet. Men dette synes å ha beriket intervjusituasjonen. Det at man også kan snakke om hverdagslige ting som opptar folk, gjør situasjonen mindre anspent.

Reineierne har jeg intervjuet på Reindriftskontoret på Røros. Jeg syntes at Reindriftskontoret ble en nøytral sone. Men dette hadde også hadde sine ulemper, fordi omstendighetene rundt intervjuene ble nokså formelle. Jeg kunne selvfølgelig ha intervjuet reineierne i huset jeg leide, men jeg ønsket ikke at oppmerksomheten rundt intervjuet skulle forsvinne gjennom tilstedeværelsen av min sønn. Derfor lot jeg reineierne bestemme hvor vi skulle møtes og når jeg først hadde intervjuet en av reineierne på Reindriftskontoret, syntes jeg det var greit å ha et "fast" sted for disse intervjuene. Grunneierne intervjuet jeg hovedsakelig hjemme hos dem, noe som skapte en uformell atmosfære.

Informantene

Jeg valgte hovedsakelig å bruke informanter innenfor 4 ulike kategorier. Disse kategoriene er reineiere, grunneiere/bønder, offentlige ansatte og vanlige mennesker som jeg har valgt å omtale som fastboende. De informantene jeg har snakket med har vært noe tilfeldig valgt ut. Jeg tok først kontakt med ledere i henholdsvis reinbeitedistriktene og lokallag i Bondelaget, som i de fleste tilfellene satte meg i videre kontakt med personer de trodde kunne være

passende informanter. Under de første intervjuene spurte jeg dessuten informantene om de kunne tipse meg andre som kunne være interessante informanter. Men det viste seg å være vanskeligere å finne informanter som var villige til å snakke om et nokså følsomt tema, enn jeg kanskje var klar over. Men samtidig var jeg var jeg også klar over at en del potensielle informanter ikke ønsket å være informant. Mange av de som jeg kontaktet, og som ikke ønsket å være informant, har kanskje trodde at de ikke hadde nok informasjon til at de kunne bidra med noe nyttig, mens andre kanskje har kviet seg på grunn av det lave befolkningstallet i undersøkelsesområdet, og at uttalelser kan være lett å kjenne igjen. Selv om jeg kunne ha hatt flere informanter, fordi jeg ikke fikk intervjuet alle jeg hadde fått samtykke av, har jeg allikevel 25 informanter fordelt på de ulike kategorier av etniske bakgrunn og fra ulike samfunnslag. Mange av de som jeg har snakket med har ofte vært engasjerte personer fra hver side av konflikten, noe som er positivt. Men dette kan bety at det er de samme personene som stiller til intervju når en forsker dukker opp, og dermed får man ikke fram den nødvendige variasjonen i informantene, fordi kan være enklere å stille seg bak de som gjerne vil snakke med forskere.

Bernard (2006) skiller mellom nøkkelinformanter og spesialiserte informanter. De aller fleste av mine informanter fra primærnæringene ville ha havnet i kategorien nøkkelinformant, fordi de var primærkildene under feltarbeidet. Men som Wadel (1991) påpeker opparbeider man seg et mer personlig forhold til enkelte informanter, noe som gjør at de fremtrer som nøkkelinformanter. Bruken av nøkkelinformanter er svært vanlig i kvalitative orienterte studier basert på deltakende observasjon (Ibid). Av de 25 informantene, har jeg tre informanter som skiller seg noe ut fra de andre. Dette var informanter som jeg intervjuet flere ganger eller som jeg snakket lett med og som forsto hva slags informasjon jeg var ute etter, og i følge (Bernard 2006) er det definisjonen på en god nøkkelinformant. Men jeg vil allikevel ikke kategorisere de tre informantene som skilte seg ut fra de andre, som nøkkelinformanter. Jeg vil ikke skiller mellom gode og dårlige informanter, fordi alle har bidratt på hver sin måte. Derfor ønsker jeg heller ikke å omtale noen av informantene som nøkkelinformanter.

Spesialiserte informanter vil i min oppgave være de offentlig ansatte. De spesialiserte informantene er personer som har sin kompetanse innenfor et bestemt kulturelt felt (Bernard 2006). En slik definisjon passer ikke helt til den typen informasjon som de offentlig ansatte bidro med. Men samtidig vil personer som har kunnskap om spesielle forhold, dermed være en spesialisert informant. På den måten passer informantene fra kommunene, fylkesmannen og reindriftsforvaltningen inn i en slik definisjon. De har bidratt med informasjon om regulering av eiendommer, som for tiden skaper mest konflikt mellom reieiere og

grunneiere, om hvordan slags rolle de har i forhold til relasjonene mellom reindriftssamer og grunneiere/lokalbefolkning, altså har de bidratt med informasjon som inngår i det Barth (1994) omtaler som mellomnivået i hans analytiske nivåer.

Det å få innpass hos ulike typer informanter har vært viktig under feltarbeidet. Gjennom min flerkulturelle bakgrunn hadde jeg flere strenger jeg kunne spille på. Jeg ble i mange tilfeller vurdert ut fra gruppetilhørighet, noe som kanskje skapte et umiddelbart tillitsforhold hos den samiske befolkningen og skepsis hos den norske. Jeg tror min suksess i innpass hos de ulike informantene lå i evnen av å være bevisst en norsk og samisk rolle, samt min gruppetilhørighet. Noe som jeg også tror var avgjørende i innpasset hos informantene, var at jeg ikke var ei "byjente". Fordi jeg er oppvokst i et lite lokalsamfunn hvor primærnæring definerer stedet, har jeg andre forutsetninger for å forstå og sette meg inn i lokale forhold enn mennesker som er født og oppvokst i byen.

Andre metoder

Som sekundærkilder i innsamlingen av data har jeg også benyttet meg av media, særlig internett, offentlige rapporter og statistikk. Denne typen informasjon har jeg tatt i bruk for å kunne bygge opp under argumenter og utsagn.

Media er den sekundærkilden som jeg finner mest interessant. Som en del av globalisering og modernisme i den nye tiden, får de aller fleste mennesker informasjon først og fremst gjennom massemedia. I aviser, radio og fjernsyn blir vi møtt med journalisters, fotografers og redaktørers oppfatninger av virkeligheten. Disse har makten over hvilke saker som kommer på dagsordenen, og dermed har de også innflytelse på andre mennesker. Vi blir påvirket av det vi leser, ser, hører og dette vil igjen farge vår forståelse av virkeligheten, våre holdninger og handlinger (Djuliman og Hjorth 2007). Media er blant de viktigste grensevaktene for forestillinger folk gjør seg og har med andre ord definisjonsmakt (Eide og Simonsen 2005). Som et eksempel kan jeg nevne at omtrent en måned før jeg reiste til Røros, ble det slått stort opp i en rekke aviser og i media generelt, at Rørosbygdenes Skogseierlag foreslo i en høringsuttalelse over "Den nye Sameretten" å genteste samene i Røros-området. Denne saken viste seg å bli et gjennomgående tema i mange av samtalene jeg hadde med folk i undersøkelsesområdet.

Gjennom nettaviser og andre nettbaserte fora har jeg kunne holde meg oppdatert på det som har skjedd i både lokalsamfunnet og i samfunnet for øvrig. Det var særlig interessant å følge med på det som ble skrevet om reindriftsnæringen og jordbruket, og det var særlig nettavisene til NRK Sami Radio, Adresseavisa og Arbeiderens Rett som ble flittigst lest. Jeg

brukte også media for å følge med på den spente situasjonen i Finnmark og i andre deler av landet hvor det drives med reindrift.

Andre sekundærkilder som jeg har brukt en del, er offentlige rapporter fra Statens Landbruksforvaltning og Reindriftsforvaltningen. Disse rapportene inneholder også statistikk over næringene, og de har blitt viktige for å bygge under påstander fra ulike hold.

Etiske betraktninger

I seg selv har hele feltarbeidet vært en etisk utfordring, det sier seg selv at når man forsker på relasjoner som utspiller seg i former for konflikt bør forskeren opptre etisk forvarlig. Man ønsker ikke å skjerpe den pågående konflikten ved å gi et uriktig bilde av virkeligheten. Man skal derfor behandle meninger til mennesker som står i disse konfliktene på en slik måte at tilbakeføringen ikke fører til at man heller bensin på bålet, og dermed gjør relasjonene enda mer anspente. Forskeren kan gjerne bli farget av ønsket om å løse konfliktene man har forsket på. Men man har som regel ikke noe opplagt svar og det er heller ikke min oppgave å komme med et forslag til konfliktløsning. Jeg sitter ikke inne med all den nødvendige kunnskapen som finnes om konfliktene jeg har forsket på, til det har feltarbeidet på 3-4 måneder vært altfor kort. Jeg kan dermed ikke presentere en løsning på hvordan man kan bedre relasjonene mellom samer og lokalbefolkningen i fjellregionen. Det er ikke derfor jeg har gjort dette feltarbeidet, dessuten har andre engasjert seg i hvordan man skal få en bedre dialog mellom partene. Jeg har vært mer interessert i det som gjør at konfliktene vedlikeholdes.

Nøytralitet

En viktig etisk utfordring jeg har hatt under dette feltarbeidet, har vært nøytralitet og gruppeidentifisering. Samiske og norske interesser er ofte motstridende og når ulike interesser havner i konflikt, får gjerne feltarbeideren et vanskelig dilemma. I følge Hammersley (2005 [2000]) er det veldig vanlig at man forventer at forskere uttrykkelig bør stille seg på den samme linjen som den spesielle gruppen eller en kategori av mennesker man studerer, og utføre forskningen på en sånn måte at det hjelper gruppens interesser. For min egen del har jeg forsøkt å signalisere nøytralitet overfor informantene, men jeg kan aldri være helt nøytral når jeg studerer norske og samiske interesser i konflikt. Fordi jeg har vokst opp med begge kulturene, ble det vanskelig å måtte velge side. Nøytralitet har vært et rådende forskningsideal, men det har blitt mer viktig at man tydeliggjør sin posisjon og at man reflekterer over denne (Habermas 1984 i Fangen 2004). Det er et grunnleggende problem i samfunnsvitenskapen at man i konfliktforskningen ofte forteller informantene at man er nøytral, fordi man ofte blir utfordret av nettopp informantene på hvor lojaliteten ligger

(Fangen 2004). Man kan gjerne oppfatte seg selv som nøytral, men en fullstendig nøytralitet er umulig, noe som jeg selv fikk erfare. I en politisk konflikt, der partene er mer eller mindre likeverdige, vil forskeren kunne oppleve at de blir beskyldt for å bare se den ene partens versjon av konflikten eller at man bare ser situasjonen ut fra de underordnedes synspunkt (Becker 1970 i Fangen 2004). Jeg var i utgangspunktet ikke interessert i å bare høre en side av saken, det gir ikke det komplette bilde av konflikten. Begge partene har fortalt sin versjon av virkeligheten slik de forstår den ut fra sin kulturelle bakgrunn, og dette må jeg forholde meg til. Samtidig er det en utfordring for meg hvordan jeg skal tolke de dataene som jeg har blitt fortalt. Det er alltid en viss fare for at informantene har fortalt meg det de trodde at jeg ville høre.

Jeg kunne lett ha gjort et feltarbeid hvor jeg bare intervjuet samiske informanter, men jeg var bevisst på at jeg måtte snakke med både norske og samiske interesser, uansett hvem jeg hadde sympatien overfor. Forskere kan oppleve at man utvikler sympatier i en konfliktsituasjon overfor dem man studerer eller den andre parten (Fangen 2004). Jeg hadde med meg sympatier overfor den samiske befolkningen inn i felten, mye på grunn av den behandlingen samene har fått oppgjennom årene og den assimileringen de har vært utsatt for. I en lengre periode har jeg vært ganske engasjert i det som har skjedd i det samiske samfunnet, og som en følge av dette hadde jeg fått en del fordommer mot den norske majoritetsbefolkningen i Nord-Norge. Men det at jeg hadde et mer nedtonet engasjement for det samiske da jeg gikk inn i felten, kan ha vært en fordel. De fordommene jeg bar på nordfra, hadde ingen betydning i møtet med de norske informantene. Jeg syntes selv at jeg kom på bølgelengde med grunneierne og jeg oppdaget at selv om jeg definerer meg selv som same, så var jeg i aller høyeste grad også norsk. Jeg hadde reflektert over fordommene mine i forkant av feltarbeidet og hvordan de eventuelt kunne påvirke innsamlingen av data hos den norske lokalbefolkningen (Fangen 2004). Men det var i møtet med nettopp de norske informantene at jeg ble oppmerksom på at jeg hadde en flerkulturell bakgrunn som gjorde at jeg verken tok side med den ene eller den andre. Jeg gikk inn i felten med en forutinntatt holdning og gikk ut av felten med en helt annen.

Anonymisering

Feltarbeidet bærer preg av at jeg har møtt på en rekke etiske utfordringer. Siden tematikken i mange tilfeller innebærer et følelsesmessig engasjement hos informantene, må jeg ta hensyn til anonymisering. Reindriftsmiljøet i sørsamiske områder består av få utøvere, og samtidig har Rørostraktene et lavt befolkningstall. Det er uheldig om uttalelser og meninger blir gjenkjent av andre. Men når mange av informantene ikke bryr seg om anonymisering, kan det ha sammenheng med at de er vant til å ha offentlige meninger. Vike (2001) problematiserer anonymisering med forskeren ønske om å beskytte informantene. Det er et sentralt problem at anonymisering ofte oppleves som "halvhjertet" og at man derfor bare klarer å delvis skjule materialets opphav. Det spørsmål Vike stiller, er hvilken hensikt anonymiseringen da tjener (Ibid). Han advarer mot å anonymisere stedsnavn og personnavn, fordi han opplevde at flere av hans informanter i ettertid uttrykt skuffelse gjennom uttalelser som "det handler jo om oss". Han argumenterer videre med at hvem som helst kan i ettertid finne ut hvor feltarbeidet er gjort og hvem det dreier seg om (Ibid). Vike (2001) vil i alle fall ha rett i at den anonymisering jeg vil foreta er halvhjertet, fordi jeg anonymiserer ikke stedsnavn og heller ikke region. Men jeg har noen informanter som har ønsket å være anonyme, mens andre ikke har brydd seg om anonymisering. Av respekt for de informantene som ønsket å være anonyme, har jeg valgt å anonymisere ved å bruke kategorier i stedet for personnavn. Mens jeg gjorde feltarbeidet, har jeg forsøkt å være nøye med spørre om anonymisering. Men jeg har ikke alltid husket å spørre, og derfor blir det riktig av meg å anonymisere alle informantene i den grad det lar seg gjøre. Det har heller ikke vært aktuelt å bruke fiktive navn, slik mange forskere gjør. Anonymisering ser jeg på som en viktig del av tilliten mellom forsker og informant. Informantene skal kunne stole på at det de har fortalt blir behandlet med respekt og ikke misbrukt.

3. Faglig og historisk kontekst

Dette kapittelet skal i all hovedsak handle om den historiske bakgrunnen for dagens relasjoner mellom reindriftssamer og den norske lokalbefolkningen. Det er viktig å få en forståelse av de historiske hendelsene som griper inn i dagens situasjon og som var en medvirkende årsak til Selbu-dommen i 2001. Jeg vil derfor avgrense den historiske konteksten til hovedsakelig perioden 1800-1900-tallet, men ta med utviklingen i både reindrift og jordbruk fram til nyere tid for å få fram sammenhengen. Jeg vil legge vekt på de økologiske og økonomiske faktorene.

Primærnæringene

Antropologisk kan man si at jordbruk og reindrift tilhører ulike økonomiske systemer. I antropologien blir økonomi sett på som et kulturelt og sosialt felt og er en integrert del av en samfunnsmessig helhet. Økonomiske systemer og handlinger kan derfor bare forstås om de sees i sammenheng med andre aspekter ved kultur og samfunnsliv (Eriksen 1998). Denne beskrivelsen passer godt til min oppgave. Som økonomiske systemer har primærnæringene jeg fokuserer på, nokså ulike utgangspunkt. Mens jordbruket oftest har en bofast tilpasning hvor man har spesialisert matvareproduksjon (Barth 1994a), er samisk reindrift en halvnomadisk tilpasning hvor man har et spesialisert dyrehold. (Holand 2003). Setter man jordbruk og reindrift i sammenheng med kultur og samfunnsliv, vil man kunne oppdage at de har stor betydning for historie, gjerne i form av nasjonalromantiske føringer og i identitetskonstruksjon.

I løpet av 1900-tallet har det skjedd store endringer i både jordbruket og reindriften. Den viktigste endringen for primærnæringene er den teknologiske utviklingen, i form av mekaniske hjelpemidler (Grut 1996). Moderniseringen av jordbruket førte også til en utvikling av kjemisk-biologisk teknologi som gjorde det mulig å blant annet hindre spredning av parasitter og sykdommer hos dyr ved å vaksinere og man fikk forbedret plantearter. Bønder fikk økt kunnskap om gjødsling og om mineraler i jorda som kan føre til bedre avkastning (Ibid). Den kjemisk-biologisk teknologiske utviklingen nådde også reindriften. Parasitter som hudbremslarver og svelgbremslarver kan være et stort problem for reinen. Reineierne i Riast/Hylling ønsket å spare dyrene for lidelsene som parasitter kan skape, noe som førte til at man satte i gang et forsøk i samarbeid med veterinærer i 1984 der kalvene ble sprøytet med Ivermectin. Ved å delta i forsøket ville man kunne se om vaksineringsen hadde betydning for vekten hos dyrene, og en vektøkning hos rein sprøytet med Ivermectin eller lignende midler ville bety en høynet produktiviteten for reineierne (Elgvin 1993). Det er nå vanlig i begge

distriktene å vaksinere kalvene med Ivomec¹⁸. Det også vanlig å vaksinere sau og lam mot parasitter. Samtidig har det blitt stadig mer vanlig å spesialisere produksjonen i begge næringene, og da særlig i jordbruket gjennom satsning på produksjon av nisjemat og lokalmat.

Reindrift

Reindrift er ett av mange pastorale driftssystemer. En pastoral tilpasning innebærer at man har en ekstensiv og fleksibel arealutnyttelse. En slik tilpasning krever store sammenhengende landområder som det gjerne er vanskelig å avgrense og kontrollere. Ved at man har tatt i bruk store landområder i en nomadisk tilpasningsform, har man ikke utviklet en privat eiendomsrett til landarealene i vanlig vestlig forstand. Fastboendes private eiendomsrett har de siste hundre årene forårsaket et stadig økt press på beitemarkene, og som hovedsakelig skyldes befolkningsvekst kombinert med ny teknologi. Ekspansjonen i blant annet jordbruket har ført til at de mest marginale beitemarkene er det som blir igjen til reindriften. Det som kjennetegner samisk pastoralisme er privat eiendomsrett til dyr, felles beitemarker, utøving av kontroll, som oftest i et fellesskap, der driving, gjeting, slakting og merking er sentrale elementer. Den primære ressursen for reindrift er beite, og fordi reinen er privateid må den beskyttes. Reinen representerer produksjonskapitalen som kan omdanne beitet til produkt (Holand 2003).

Det som i dag kalles for Sør-Trøndelag og Hedmark reinbeiteområde, danner grunnlaget for de reinbeitedistriktene Essand og Riast/Hylling, og dette omfatter kommunene Meråker, Selbu, Holtålen, Tydal, Rørøst og Os. Dette er hovedsakelig et karakteristisk innlandslandskap med en varierende topografi, fra lavland og daler til fjell og vidde. Reindriften i disse distriktene foregår som årlige sesongflytninger for å kunne utnytte det beitegrunnlaget som finnes. Disse kommunenes geologi, topografi og klima skaper et meget godt grunnlag for reindriftsutøvelse (Espelund 2005). Et trekk ved en pastoral tilpasning er at man utnytter ulike områder med stor klimatisk variasjon for å oppnå et dynamisk og fleksibelt flyttemønster (Holand 2003). For reindriften i Essand og Riast/Hylling innebærer det at man utnytter områdene i sørøst, på grunn av de rike forekomstene av lav til vinterbeiteområder, mens det er frodigere med grasland og bjørkeskog lengre nord, som passer bedre til sommerbeiteområder (Espelund 2005).

¹⁸ Ivomec er en avledning av Ivermectin, og brukes for å bekjempe innvortes parasitter hos husdyr

Jordbruk

Landbruket eller jordbruket omfatter en rekke næringsformer der kultivering av jord og beite er grunnleggende for produksjon. Jordbruket er hovedsakelig rettet mot matproduksjon for salg/marked, gjennom dyrking av planter til føde eller gjennom husdyrhold. Landbruket i dagens samfunn dreier seg mer og mer om store volumer og høy kostnadseffektivitet. Det kan være vanskelig for mange gårdsbruk å holde følge med denne utviklingen, og dette skyldes ofte manglende ressurser eller økonomisk kapital til nødvendige investeringer. De gårdene som sliter med å følge utviklingen må finne på alternative løsninger, og noen fortsetter å drive gården til tross for dårlig lønnsomhet. Det har derfor blitt vanlig at kvinner går ut i lønnet arbeid utenfor gården, mens menn tar seg av gårdsaktivitetene (Nordli 2008). I følge Rødseth (2002) har det utviklet seg en praksis i offentlig statistikk hvor hovedproduksjonen ved gårdsbruket brukes for å skille mellom deler av landbruksbefolkningen, og dette skillet gjøres mellom de som baserer seg på melkeproduksjon, husdyrhold, kornproduksjon og de som driver med planteproduksjon (skog), gårdsturisme og lignende. Melkebønder karakteriseres som heltidsbønder, fordi denne produksjonen er både en helårsaktivitet og heldøgnsaktivitet, noe som setter begrensninger i melkebondens muligheter for annen virksomhet. Andre landbruksproduksjoner har et utpreget sesongpreg (Ibid).

I historiebøker, bygdebøker og annen lokal litteratur fra enkelte deler av fjellregionen, blir de marginale forholdene for jordbruk fremhevet. En lang og kald vinter sammen med en kort og kjølig sommer legger ikke forholdene til rette for et variert jordbruk (Holmsen 1942). Jordbruket i Røros og Tydal blir i bygdebøkene beskrevet som ensidig (Holmsen 1942, Møllenus 1972). Man kunne ikke livnære seg av planteproduksjon sånn som i andre deler av Sør-Trøndelag fylke. For Selbu og Ålen, som har lavere beliggenhet enn Tydal og Røros, betyr det at man har andre forutsetninger for jordbruk. Flere varmedøgn gir bedre vekstbetingelser i alle fall for Selbu (Haarstad 1972). Det som fremstår som typisk for jordbruket i fjellregionen, er husdyrhold. I et husdyrhold er man avhengig av å ha tilgang til ressurser i form av vinterfôr. Det er derfor utmarka og innmarksarealer har stor økonomisk betydning for driften. Deler av fjellregionen egner seg dårlig til kornproduksjon, og i følge Espelund (2005) lønte det seg knapt å sette poteter på Røros på 1800-tallet (Ibid).

Den ensidige jordbruksproduksjonen la jeg merke til under feltarbeidet. Når jeg kjørte for eksempel fra Røros til Selbu eller Tydal, hadde jeg tid til å observere og gjøre meg kjent med jordbrukslandskapet. Kontrasten mellom fjellregionen og de mer sentrale jordbruksområdene merket jeg på turene jeg hadde til Trondheim og Værnes. Jeg kan ikke huske å ha sett en eneste åker i de områdene jeg kjørte mest gjennom, mens de var godt synlig så snart man kom til det lavereliggende landskapet rundt Trondheim. Tilgjengjeld merket jeg meg at de fleste aktive gårdene i undersøkelsesområdet har husdyr og at man produserer rundballer med gress til vinterfôr.

Landskapet

Landskapet vi ser rundt oss til daglig, er på mange måter skapt og påvirket av mennesker (Alm 1996a). Landskap og sted oppleves gjerne individuelt og som noe unikt, det er svært sjelden at steder oppleves og erfares likt av mennesker (Thuen 2003). Reindriftssamer og bønder vil nok derfor betrakte og forholde seg til det samme landskapet på nokså ulike måter. Selv om både reindrift og jordbruk har gjennomgått store endringer de siste 50-60 årene, har kanskje ikke forestillingene om landskapet endret seg så mye. I følge Pedersen (2003) betrakter fremdeles mange jordbrukere landskapet som ensartet og avgrenset, mens nomader fremdeles betrakter landskapet som varierende og uendelig. For nomader kan steder derfor bli forstått som landskap med varierende kvaliteter som skapes i form av en årssyklus. (Thuen 2003).

Jordbruket har i aller høyeste grad vært den primærnæringen som har bidratt mest til å forme plantelivet og dermed også selve landskapsbildet. I eldre driftsformer var det vanlig å utnytte alt som fantes av ressurser, i både inn- og utmark. Moderne driftsformer gjør det mulig å produsere store mengder dyrefôr på beskjedent innmarksareal, mens for de eldre driftsformene var utnyttelse av utmarka det som bidro til at man fikk fôr til buskapen gjennom slått, beite og innsamling av hjelpefôr som lav og mose. Slått og beitemark har satt tydelige spor i landskapet og har således gitt opphav til åpne enger, sletter og bakker. Slikt tradisjonelt kulturlandskap har ofte et artsrikt og særegent planteliv som er skapt av et samspill mellom natur og kultur (Alm 1996a). Men når beitedyrene som sau, geit, kyr og hester nå i stadig økende grad forsvinner fra landskapet, gror landskapet igjen.

Men det er ikke bare jordbruket som har skapt og påvirket landskapet i undersøkelsesområde. Selv om Fjellheim (1999) argumenterer for at samene ikke har etterlatt monumentale byggverk, fordi man brukte materialer som smuldret bort etter en tid, har reindriften påvirket landskapet. Samling av rein på små flater har sannsynligvis ført til et

sterkt press på vegetasjonen i form av dyretråkk og erosjon. Et slikt press vil nødvendigvis føre til at noen planter tålte tråkket og overlevde, mens andre forsvant. Reinens tråkk og gjødsel gjorde bakken næringsrik, noe som førte til frodig grasvekst (Andersen 2005). Andersen argumenterer videre for spor etter reindriften ved å peke på at man kan skjelle mellom områder som er påvirket av reintråkk og beiting på små flater. Dette kan være områder hvor reinen har blitt slaktet, merket eller melket som i den intensive reindriften. I sørsamiske områder kan man se spor etter melkeplassene som kunne være opptil 25 meter i diameter (Ibid). Det var gjerne nødvendig å skifte mellom 7-8 ulike slike anlegg i løpet av sommeren (Fjellheim 1999).

Beitedyrs bruk av landskapet

I motsetningen til husdyr som sau, storfe, geit og hest, er reinen spesialtilpasset sine omgivelser både klimatisk og beitemessig. Reinen har antakelig vært en del av naturmiljøet på Nordkalotten helt siden innlandsisen trakk seg tilbake for 20 000 år siden. Dette blottla store områder med nakent land og det sparsomme plantelivet passet godt for reinen. Plantene og dyrene har dermed hatt tusenvis av år til å tilpasse seg hverandre (Alm 1996b). Reinen utnytter utmarksområder og fjellvidder som ikke blir utnyttet av andre beitedyr (Prestbakmo og Skjenneberg 1991).

Reinen har tilpasset seg et miljø som er preget av store forskjeller i næringstilgang og ulike værforhold avhengig av årstid (Danell og Nieminen 1997), men dette gjør den også svært sårbar for endringer i miljøet (Prestbakmo og Skjenneberg 1991). Gjennom en unik kombinasjon av adferdsmønster og fysiologiske egenskaper kan reinen maksimere opptaket av næring om sommeren og spare på de knappe ressursene om vinteren. Reinen har en markert årstidsrytme som er sterkt bundet i sesongens veksttakt. Når dagene blir lengre om våren, øker vekstkapasiteten og næringsbehovet, som fører til økt appetitt og mer intens søking etter mat. Typisk for reinen, er at den stadig beveger seg når den beiter. På den måten kan den hele tiden finne de mest næringsrike og lettest fordøyelige plantedelene i stedet for å beite hvor den står. Reinen har en relativt stor fleksibilitet når det gjelder kosten. Under snøsmeltingen om våren vil reinen lete etter friske, grønne planter der hvor snøen har smeltet. Om forsommeren søker reinen til våtmarkene, vassdrag og bjørkeskog hvor det blir tidlig grønt. Om sommeren beveger reinen seg mye innenfor de viktigste beitebiotopene som snaufjell, myrer, hogstflater, bekkedar og natureng. På grunn av innsektsplagen, vandrer reinen mye. Sopp er ettertraktet på sensommeren og særlig utover høsten. Reinen spiser sopp helt til snøen kommer, og den fortsetter gjerne å grave etter sopprester tidlig om vinteren.

Snøforholdene har stor betydning for reinens muligheter til å få tilstrekkelig vinterbeite. Dyp snø, flein på bakken, skare eller hardpakka snø kan hindre reinen i å nå ned til beitet på marka (Danell og Nieminen 1997).

De øvrige beitedyrene, som storfe, sau, geit og hest, har ulike beitevaner og ulik bruk av landskapet. Men det de har felles er at beiting vil finne sted på både vårparten, sommeren og høsten. Sauer og geit kan nok streife vidt omkring, men de holder seg for det meste i nærheten av hjemmegården (Alm 1996a). Siden kyr melkes hver dag, vil beitingen foregå i stor grad på innmark. Men ungdyr og okser blir gjerne sluppet ut på beite, og da finner storfe gode beiteplasser langs elver, vann og myrdrag (Nedkvikne et al 1995). Jeg observerte flere ganger kyr langs Riastveien da jeg var i reingjerdet på Gaulhåen. Dette området har vært mye brukt til setring. Selv om seterdrifta nå for tiden er nedlagt¹⁹, merket jeg meg at det var aktivitet ved flere av de ”nedlagte” setrene langs veien. Storfe beiter ved hjelp av luktesansen som gjør at kua finner fram til den vegetasjonen som den liker best. Derfor beiter den mer eller mindre ujevnt. Storfeets fire mager er spesialisert til å fordøye gress som har høyt fiberinnhold. Storfe foretrekker også gress og urter, og spiser gjerne løv, særlig tidlig på sommeren. På grunn av det fiberrike kostholdet må kua bruke mye tid på å tygge drøv. Sopp har liten næringsverdi, men er delikatesser som mange kyr har sansen for. Sauen blir gjerne sett på som det viktigste beitedyret i utmarka, om våren og høsten beiter den på innmark. Sauen velger kosten ut fra lukt, smak og syn. Den er spesielt glad i urter som harerug og hvitkløver. I tillegg til urter, spiser sauen gress, lyng og løv fra busker og trær. Sauen er stedsbundet og holder seg ofte innenfor de samme beiteområdene som moren beitet på, og den beiter gjerne sammen i små familiegrupper eller flokker (Alm 1996a). Sauen har dessuten faste hvileplasser på beitet, og i utmark med skiftende lende ligger hvileplassene ofte på høyder med utsyn over terrenget (Nedkvikne et al 1995). Geita er mer kresen i kostholdet og beiter ikke så snaut som sauen gjør. Den nipper gjerne bare blomst og blad av beiteplantene, mens sauen kutter plantene nærmere bakken. Geita skiller seg fra de andre beitedyrene ved at den spiser mer løv og skudd av trær og busker enn kyr og sau gjør. Den gnager bark både av bartrær og løvtrær, og kan gjøre stor skade i produktiv skog. Geita beiter også ferske skudd og bark av einebusker. Siden geita spiser lite fiber, slipper den å bruke mye tid på å tygge drøv. Geita er flokkdyr og holder seg godt samla under beiting. De streifer på utmarksbeite og beiter sjelden på det samme stedet over lengre tid. Melkegeiter vandrer lengre enn melkekyr, og dette gjør at geiter er i stand til å utnytte et større område rundt setrene enn melkekyrne

¹⁹ Kilde: Brosjyre ”Riastvegen; Ålen og Tydal. Vegen inn i Jon Østeng Hovs rike”, utgitt av Tydal og Holtålen kommuner

gjør. Geiter beiter mest på tørre marketyper, men ferdes også en del på våtmark langs bekker, myrer og tjern. Dessuten er de mestere til å ta seg fram i bratt og steinete lende (Nedkvikne et al 1995).

Inngrep og forstyrrelse

Den tekniske utviklingen og de store endringene i samfunnet generelt i de siste århundrene, har ført til mange inngrep i naturen. Områder som før bare ble utnyttet av beitedyr og mennesker som høstet inn naturressurser, har i mange tilfeller blitt omgjort til blant annet hytteområder. Alt dette medfører støy og larm fra mennesker og maskiner. Menneskelig ferdsel har en mer forstyrrende effekt enn stillestående maskiner (Prestbakmo og Skjenneberg 1991). Nyere forskning har dokumentert at kontinuerlige forstyrrelser og permanente inngrep som hyttefelt, veier, kraftlinjer, bebyggelse og rørledninger kan føre til langvarige unnvikelseeffekter hos reinen. Dette betyr at reinen reduserer bruken av områder nær inngrep og forstyrrelser for å unngå stressituasjoner eller møte forstyrrelse. Andre adferdsstudier av rein konkluderer med at dyr som får innskrenket sine beiteområder, vil bevege seg mer og bruke mer energi, noe som kan føre til redusert vekt og kondisjon. Den mest alvorlige konsekvensen er allikevel at reinen unngår å bruke store områder som er i nærheten av bebyggelse. Studier av unnvikelseeffekter viser blant annet at konsekvensene av menneskelige inngrep er mer omfattende enn tapet av det fysiske beslaglagte arealet. Økt hyttebygging, veier og kraftlinjer kan føre til redusert overlevelse hos kalver og en redusert produksjon på sikt (Lie et al. 2001).

Historie

Motsetningene mellom jordbruks- og reindriftsinteresser i Sør-Trøndelag og Hedmark reinbeiteområde kan spores langt tilbake. I 1632 klaget en rekke bønder i Holtålen på at "finnerne eller fjeldlapperne" gjorde dem stor vold og skade i jakt på dyr (Fjellheim 1999). Fjellheim forstår dette som at samene drev fangst på villrein i nærområdene til innbyggerne i Holtålen. Han tolker også dette som at de samene som drev med denne fangsten mest sannsynligvis var inne i en sen fase i overgangen fra en fangstbasert til en pastoral og nomadisk reindrift (Ibid). Det som er sikkert er at fra 1600-tallet og fram til i dag har det blusset opp motsetninger mellom reindrifts - og jordbruksinteresser med jevne mellomrom (Grut 1996).

Interessekonfliktene mellom reindriften og jordbruket i Sør-Trøndelag har hovedsakelig dreid seg om arealutnyttelse i utmarksområdene. Men de store konfliktene har ikke oppstått i vinterbeiteområdene, selv man hadde en rettssak om rett til vinterbeite på 1980-tallet²⁰. Det var i områder hvor det er grasland at konfliktene var størst (Espelund 2005). Så lenge bøndene kunne brødfø seg ved å dyrke jorda i lavlandet og benytte den nærmeste utmarka til beite for bufe, var heller ikke grunnlaget for interessekonflikt til stede. Men utover 1700- og 1800-tallet steg folketallet i bondebygdene, noe som gjorde at bygdefolket tok stadig større deler av utmarka i bruk. Bøndene hadde behov for større arealer for fedrift, noe som medførte at de trengte inn på samiske bruksområder (Severinsen 2006). Siste halvdel av 1800-tallet bar preg av at jordbruket utviklet seg, og mange bønder la om fra åkerbruk til husdyrhold, selv om dette nok ikke var tilfelle for hele mitt undersøkelsesområde. I hele landet gikk kornproduksjonen ned samtidig med en omlegging til melkeproduksjon. Man beveget seg i stor grad mot en pengeusholdning (Grut 1996).

Konflikten tilspisser seg

Den største konflikten mellom reineiere og bønder på 1800-tallet, skulle dreie seg om reintrøene. En reintrø er en sirkelrund bjørkeinnhenging. Det sørsamiske ordet for bjørketrø er *giedtie*, som ligner det nordsamiske ordet *gárdi* (gjerde). Fjellheim oversetter ordet *giedtie-sijjie* til gjerdeplass/trøplass (Fjellheim 1999:417) Altså er reintrøene gjerder eller innhengninger som samene brukte til melking av simler. Fjellheim legger vekt på at den livsformen som var karakteristisk for hele det sørsamiske området fram til begynnelsen av 1900-tallet, var uløselig knyttet til melking av rein. Boplasser, trøplasser og melkekjellere²¹ var gjerne plassert i umiddelbar nærhet til hverandre. Reintrøene spilte en meget viktig økologisk rolle for den intensive, nomadiske reindriften i fjellregionen. Med 7-8 melketrøer spredt i sommerbeiteområdet, vitner det om at familiene flyttet mellom ulike tilholdssteder og at melkebruket hadde også økonomisk betydning. Melkebruket var arbeidskrevende, i den mest intensive periode kunne simlene bli melket 2-3 ganger i uka, noe som innebar at man måtte holde flokken samlet gjennom intensiv gjeting. Men reinmelka var en viktig del av det daglige kostholdet om sommeren, utover høsten og om våren når man kom fra vinterbeiteområdene i sør. Man brukte ikke bare melka i kostholdet, men også til å lage ost og smør. Det aller meste ble brukt til eget bruk, men for sørsamene var reinost en periode en viktig handelsvare (Fjellheim 1999).

²⁰ Korssjøfjell-saken, dom ble avsagt i Høyesterett i 1988

²¹ Jordkjellere hvor man oppbevarte melka over vinteren

Ettersom folketallet steg i bygdene, økte altså også bruken av fjellet og utmarka. Alle ressurser ble presset til det maksimale og fjelltraktene ble utnyttet til jakt, fiske, setring og markaslått (Haarstad 1981). Innen 1865 hadde de aller fleste trønderske bøndene blitt selveiere. Dette betydde i realiteten at store utmarksområder kom i lokalt, privat eie og dermed økte konfliktene mellom reineiere og grunneiere på grunn av den skjerpede konkurransen om knappe ressurser (Sandvik 2005). Eiendomsretten betydde at bøndene fikk rett til beite, skog og jakt (Aanesland og Holm 2003) Bønder ble etter hvert oppmerksomme på at i reintrøene grodde det mye gras og dette kunne bøndene utnytte til engslått eller seter. Økonomisk var reindriften en sterk konkurrent om ressursene i utmark og til dels i innmark (Haarstad 1992). For i kampen om utmarksressursene ville ødelagte høystakker kunne bety relativt store tap for jordbruket (Severinsen 2006). Reintrøene ble attraktive på grunn av graset og man så gjerne verdien av å gjøre om trøplasser til seter, fordi reintrøene var åpne gressletter som var blitt godt gjødslet av reinen (Grut 1996). Men disse trøplassene var også attraktive og viktig for samene, fordi de var en del av bruken av landskapet og de var, som nevnt over, plassert i nærheten av boplasser. Samene som da hadde regelmessig brukt og ryddet trøplassene, ble i mange tilfeller jaget bort av bøndene. Dette oppfattet samene som at de ble urettmessig fortrent fra deres gamle bruksområder (Severinsen 2006). Bøndene, som var avhengige av å ha tilstrekkelig vinterfôr til dyrene, kunne gjerne dra opptil tre mil innover fjellet for å slå ett enkelt høylåss, som de siden måtte hente ned til gården på vinterføret (Haarstad 1981). Selv om kyr og sau tilsynelatende ikke utnytter de samme nisjene som reinen, var ikke reindriften og fedriften forenelig. Fordi de samme områdene ble brukt til seter og reinbeite på samme tidspunkt, var forutsetningen for et symbiotisk forhold mellom næringene heller ikke tilstede. Men i periodene på våren og høsten, når setrene ikke var i bruk, har det blitt meg fortalt at da var det greit at samene brukte områdene. Fjellbeitene ble betraktet som ubrukelige for husdyrene på grunn av reinens røyting om sommeren, som da levnet en mengde hår på gressbunnen. Men da er det et paradoks at de samme områdene var så attraktive setervoller (Severinsen 2006).



Figur 4. Gammel reintrø fra Skarpdalen, Essand. I forgrunnen et skillegjerde av bjørkeris. Foto: L. R. Natvig 1925, Kilde: Rogstad 1980. Se bildereferanseliste

Jordbruket utvikler seg

Mellom 1857 og 1900 fikk man den store utvandringen av nordmenn til Amerika. Undersøkelsesområdet var intet unntak, og i følge Haarstad (1976) utvandret så mange som 2 300 personer fra Selbu herred i denne tidsperioden. Dette betydde at bygdene ble tappet for dyktige tjenestefolk som kunne jobbe på gårdene. Knappheten på arbeidskraft førte blant annet til full omlegging av driften. Utvandringen førte også til at ny teknologi ble utviklet, og allerede før 1885 hadde de første slåmaskinene kommet til Selbu. For avfolkingen i bygdene tvang fram en innskrenkning som gjorde at man senere måtte gi opp slåttene i utmarka, og det tapte fôret ble erstattet ved å øke produksjonen på innmarka. Dette betydde i mange tilfeller en omlegging til kunsteng, som trakk med seg vekselbruk og en sterkere gjødsling med handelsgjødsel som igjen gav en bedre jordbehandling (Ibid). Fordi man heller tok i bruk en mer lettvinnt måte å utnytte innmarka på ved å gjødsle, førte det til at utmarksslåtten og seterbruken lengst inne i fjellet etter hvert ble lagt ned. (Berg 1990). Med andre ord hadde man allerede før århundreskiftet begynt en full overgang til det moderne jordbruket (Haarstad 1976). Ekspansjon i handelen var sterk, særlig i årene mellom 1873 og 1900, og spilte antakelig også en rolle i utviklingsprosessen i jordbruket. Den økende integreringen av pengeøkonomi hadde nok også en sterk stimulering på omleggingen til salgsproduksjon.

På grunn av industrialiseringen og urbanisering begynte landhandleriene å dukke opp overalt, og denne utviklingen førte også til at turistene begynte å strømme ut på landet i sommermånedene rundt 1880-90-årene. Med landhandleriene ble et stadig økende utvalg av konsumvarer gjort tilgjengelig (Ibid). Etter de store endringene i jordbruket fram mot århundreskiftet, holdt hovedtrekkene i det trønderske jordbruket seg relativt stabile fram til 1950-tallet. De siste 50-60 årene har jordbruket gjennomgått en sterk rasjonaliserings- og effektiviseringsprosess. En kombinasjon av ny landbrukspolitik og teknologisk utvikling, gjorde at spesialiseringen av jordbruket for alvor skjøt fart. Da ble det slutt på den lange epoken med allsidig jordbruk, hvor hver gård produserte både til eget forbruk og for markedet (Stugu 2005).

Reindrifta utvikler seg

Nesten samtidig med utviklingen og omstruktureringen av jordbruket, får man også en utvikling og endring i reindrifta. Redusert bruk av utmark og mer intensiv bruk av innmarka til fôrproduksjon (Tretvik 2005), førte til frigjorte arealer til reindrifta (Berg 1990). I følge Haarstad (1981) var det i denne perioden at reindriften gikk over fra å være intensiv til ekstensiv. Det er stor uenighet blant samfunnsforskere om hva som var årsaken til man fikk en ekstensiv reindrift med vekt på kjøttproduksjon (Grut 1996). Falkenberg (1984) hevder at sommeren 1901 begynte reindriften i Riast/Hylling å legge om drifta (Ibid). Men det er nok så usannsynlig at man fikk en slik brå omlegging av driftsform. I likhet med jordbruket kan utviklingen ha kommet gradvis. Men melkingen av simlene opphørte i hele Sør-Trøndelag og Hedmark reinbeiteområde i tidsrommet mellom 1901- 1932 (Falkenberg 1984) Årsaker til at man fikk denne omleggingen kunne være både interne produksjonsforhold og eksterne markedsforhold. Når melkingen av simlene opphørte unngikk man smittsomme sykdommer, fordi man hadde ikke flokken i trøene flere ganger i uka. Kalvene økte vekta og dermed også kjøttproduksjonen. Dessuten fikk man en økning i prisen på reinkjøtt fra århundreskiftet, noe som gjorde at man fikk bedre avsetning på kjøttet (Tretvik 2005). Salg av kjøtt knyttet den samiske befolkningen nærmere til markedsøkonomien og man fikk en gradvis overgangen fra selvforsyning til pengehusholdning. På sikt førte også dette til en nærmere tilknytning til storsamfunnet (Kirkmohus 2005).

Rundt århundreskiftet var dessuten ulvestammen blitt kraftig redusert, noe som gjorde gjetingen lettere (Falkenberg 1984). Melkingen og den intensive gjetingen ble altså erstattet med kjøttproduksjon og randgjeting. Med større tilgjengelig utmarksarealer og når man i tillegg ikke trengte å gjete flokkene så mye som tidligere, var det nå mulig å bygge opp

flokkene. Men med større reinflokker og mindre menneskelig håndtering, forsvant tamheten hos dyrene (Tretvik 2005). Denne nye formen for reindrift førte dessuten til at flokkene ble spredt, dyrene mer sky og vanskelig å håndtere (Falkenberg 1984). Disse endringene påvirket hele den samiske kulturen (Tretvik 2005). Siden man ikke lenger trengte å gjete hele døgnet, ble det mer vanlig at gjeterne var borte fra familien i lengre perioder enn før (Falkenberg 1984), og som en direkte konsekvens av dette fikk man en overgang fra gamle og låvvu til trehus på 1920-30-tallet. Mange samer var allerede blitt halvnomader på 1910-20-tallet (Tretvik 2005).

Andre verdenskrig hadde sine virkninger på reindriften. De tyske okkupantene ønsket reinkjøtt og i mange tilfeller ble samene tvunget til å skyte rein. For å unndra tyskernes konfiskasjoner av rein, ble flokkene spredt og dyrene fikk gå mer for seg selv. Dyrene ble halvville og de vandret i et mye større område enn da de var tamme. Som en konsekvens av krigen var så godt som alle rein under 5 år uten øremerke, fordi det etter hvert ble umulig å få samlet rein og merke kalvene. Reinen som hadde vandret over på vestsiden av Gauldalen, fikk samene beskjed om å hente. Men da samene ikke greide å få tilbake alle dyrene, besluttet myndighetene at området (Forollhogna) skulle være et villreinområde. (Elgvin 1996). Endringene de siste årene i reindriften har hatt en parallell utvikling og modernisering med jordbruket. Moderne hjelpemidler, lovgivning, politisk organisering og intern organisering har ført til en stabil reindrift og større lønnsomhet. Man klart å få en bedre sammensetning av flokkene og dermed høyere produktivitet enn lenger nord (Ibid).



Figur 5. Skilletrø og skifteanlegg ved Harsjøen, Røros, 1970.
Kilde: Rogstad 1980, se bildereferanselisten

Yngvar Nielsen og John Reitan

Det er vel verdt å nevne noen sentrale aktører som skiller seg ut i det historiske bakgrunns materialet jeg har gjennomgått. Helt sentralt står etnografen og historikeren Yngvar Nielsen og hans innvandringsteori fra 1889 (Haarstad 1981). I korte trekk går denne teori ut på at samene først i nyere tid hadde rykket fram eller innvandret til de omstridte områdene i Sør-Trøndelag. Dette skal ha skjedd en tid etter at den norske befolkningen hadde etablert seg der. Nielsen baserer sine funn på negative bevis, nemlig at han ikke hadde fått opplysninger fra samene om samiske graver fra gammel tid og heller ikke om samiske stedsnavn (Somby 1999). Nielsen konkluderte sine funn med at ”samene hadde innvandret nordfra til Midt-Norge og var kommet så langt som sør til Tydal omtrent ved år 1700, - til Røros om lag 1750”. Yngvar Niensens teori og historiesyn fikk store konsekvenser for samenes rettigheter, særlig i rettsvesenet i en hundreårsperiode fram til i dag (Severinsen 2006). Innvandringsteorien ble liketil oppfattet som en etablert lære om samisk tilstedeværelse og samisk innvandring til Trøndelag inntil 1970, da Knut Bergsland i to artikler gikk til angrep på både teorien og opphavsmannen (Haarstad 1981).

Etter hvert som bondeinteressene ble organisert på 1800-tallet, førte dette til at det i 1889 ble opprettet en egen Landbrukskomité på Stortinget. Landbruksdepartementet ble først etablert i 1899. Interessekonflikten mellom reieneiere og bønder i samenes gamle bruksområder kombinert med bøndenes politiske innflytelse på Stortinget, dannet bakgrunnen for en rekke utredninger og lover som ble fattet i løpet av de siste årene fram mot århundreskiftet. En av de mest aktive personene i denne prosessen var John Reitan fra Ålen (Severinsen 2006). Han var blant annet bøndenes hovedtalsmann i rettsaken mot Paul Johnsen i 1892²². Han var ikke bare part i denne saken og setereier, men også ordfører og stortingsmann. Som stortingsmann var han en ”bondefører”, han var en sentral aktør og pådriver i det politiske arbeidet som skulle danne grunnlaget for å opprette Lappekommisjonen av 1889 (Fjellheim 1999/Severinsen 2006).

Lappekommisjonen

Lappekommisjonen ble altså opprettet i 1889, og skulle utrede grenser for ”Lappernes betesrett”, og samtidig foreslå hvordan dette rettighetsområdet kunne inndeles i distrikter. Hensikten med Lappekommisjonen var å avgrense og begrense samenes bruksområde for å

²² Paul Johnsen var en av reieneierne fra nåtidens Riast/Hylling, som blant annet ble anmeldt for ulovlig reinbeiting på setervoll og slåtter. Han framstår som sentral i konfliktene med bøndene på slutten av 1800-tallet, og han nevnes som motpart i rettsaken fra 1897 (Fjellheim 1999). Jeg kommer tilbake til denne rettsaken i underkapittelet som handler om rettsakene

hindre flere konflikter med jordbruket, og dermed sikre at reindriften ikke la beslag på store beiteområder som kunne hindre jordbrukets utvikling. Man kommer ikke unna at Lappekommisjonen hadde klare politiske føringer på det arbeidet den skulle utføre. Det ble uttrykt et sterkt ønske fra enkelte stortingsrepresentanter, om at man måtte begrense reindriften på en slik måte at den ble til minst mulig skade for bøndenes bruk av utmarka. Kommisjonens oppfatning av reindriften var at den ikke falt inn i en statsøkonomisk modell for effektiv ressursutnyttning og var derfor ikke like fordelaktig som jordbruket (Severinsen 2006). Lappekommisjonens arbeid kom til å representere holdninger som favoriserte jordbruket og kommisjonen begrunnet dette med at samenes rettigheter ikke kunne erkjennes å være av den samme beskaffenhet som bøndenes. Samene skulle ikke utelukke eller hindre en rasjonell utvikling av jordbruket og en fremadskridende kultur. Distriktsinndelingen medførte store fordeler for den fastboende befolkningen, mens samene skulle stilles under kontroll og pålegges regler (LK i Severinsen 2006). Både lappekommisjonen og Yngvar Nielsen fikk altså betydelig innflytelse på reindriftssamenes rettigheter og rettsituasjon i Hedmark og Trøndelagsfylkene (Severinsen 2006).

Rettsakene

I følge Elgvin (1993), har reineiernes kamp i rettsvesenet de siste 20-30 årene vært hard og vond. Dette har vært en kamp som reieierne selv ikke ønsket, for det var gjerne slik at bøndene har tvilt på reindriftens rettigheter og bruksområder. Dermed har reieierne vært nødt til å stille opp for å forsvare sine rettigheter (Elgvin 1993). Interessesmotsetningene har gjennom tidene kommet til uttrykk i en rekke rettsaker, og de har hatt ulikt utfall. Jeg ønsker å sette fokus på fire rettsaker som alle har blitt avgjort i Høyesterett, nemlig Aursundsaken fra 1897, Korssjøfjell-saken fra 1988, Aursund-saken fra 1997 og Selbu-saken fra 2001. Det synes å være en sammenheng mellom disse Høyesterettsakene, fordi de omfatter tvil om reindriftens rettigheter innenfor private eiendommer.

Som nevnt over, har konfliktene mellom jordbruks- og reindriftsinteresser eksistert siden 1600-tallet. I følge Berg (1990), hadde reieier Paul Johnsen vært involvert i rettsaker mot bønder i Gauldal og ved Kuraas, samt i Stuedal (Stugudal) siden 1865 (Ibid). Den første Høyesterettsdommen som handler om interessekonflikter mellom samer og bønder, kom i 1892 i en sak hvor rein hadde gjort skade på seter og høystakker. Da hadde denne saken versert i rettssystemet siden 1877. Samene tapte saken og denne dommen sørget for at samene

ble straffet for ulovlig reinbeiting i og ved sine gamle basisområder ved Riasten²³. Dette var også den første Høyesterettsdommen som la stor vekt og lit til Yngvar Nielsens innvandringsteori. Grunnsynet fra denne rettssaken var at reindriften måtte underordnes jordbruket fordi jordbruket var langt eldre. Denne holdningen kom til å bli førende for norsk rettsvesen helt fram til våre dager, i saker som har handlet om konflikter mellom reindriftssamer og fastboende i de sørsamiske områdene. Fem år senere, i 1897, fikk man en ny høyesterettsdom i en konflikt mellom blant annet Paul Johnsen og flere andre samer og bønder på nordsiden av Aursunden. I denne rettssaken ble det vist til både dommen fra 1892 og til Yngvar Nielsens historiesyn. Samene tapte også denne saken, de ble idømt erstatningsplikt for skader, samt at de ble regelrett fradømt retten til reinbeiting i dette området (Fjellheim 1999).

Den neste betydningsfulle Høyesterettsdommen fra fjellregionen, kom i 1988 i Korssjøfjelldommen. Tvisten gjaldt et område vest i vinterbeitedistriktet Femunden, Korssjø og Grådalen. Det sentrale spørsmålet var retten til beiterett innenfor det samiske reindriftsområdet. Både reieneierne og reindriftsmyndighetene hadde en oppfatning om at reindrift hadde beiterett i all utmark som falt innenfor det samiske reinbeiteområde (Strøm Bull 1997). Grunneierne hevdet at inndelingen i reinbeitedistrikter i 1894 i seg selv ikke hadde etablert rettigheter for samene. Mens samene på sin side mente at det forelå en etablert bruk, som var innenfor distriktsgrensen og som dermed gav dem rett til å bruke hele tvistområdet (Rt-1988-1217). Reindriftssamene tapte denne saken. Høyesterett gav dermed medhold til grunneiernes syn om at beiteretten måtte baseres på privatrettslige forhold mellom reindriften og grunneierne. Det Korssjøfjelldommen slår fast er at reindriftens beiterett på privat grunn ikke har sitt grunnlag i reindriftslovgivningen, men at den må etableres gjennom alders tids bruk (Strøm Bull 1997).

Det skulle gå nesten 10 år før man fikk neste Høyesterettsdom i fjellregionen. Denne gangen gjaldt tvisten retten til reinbeite i et område i Riast/Hylling reinbeitedistrikt og tvisteområdet lå nord for Aursunden. Det samme området hadde også tidligere vært gjenstand for konflikter og rettstvister mellom grunneiere og reieneiere (rettssaken mellom Paul Johnsen med flere og bønder i 1897 (Rt-1997-1608)). I tvisten om retten til reinbeite i nyere tid, var det sentrale spørsmålet for Høyesterett om bøndene og grunneierne kunne nekte reieneierne å oppholde seg med rein på det omtvistede området og om reieneierne hadde rett til beite og

²³ Basisområde blir brukt av Sverre Fjellheim (1999) for å beskrive hovedtilholdsstedene til samene. Det at de flyttet mellom ulike basisområder, viser at de brukte landskapet til forskjellige årstider, og at familiene hadde forskjellige tilholdssteder

flytteleier i Aursund (Somby 1999). Samene tapte også denne Høyesterettssaken. Høyesterett konkluderte med at reinbeite innenfor det omtvistede området var uberettiget. Retten konkluderte også med at Høyesterettsdommen fra 1897 ga grunnlag for at reindriftssamene ikke kunne påberope seg alders tids bruk som rettslig grunnlag for fortsatt beite i Aursund (). Ved å ta i bruk en 100 år gammel Høyesterettsdom som bevisgrunnlag la man tilside de faktiske forholdene for reindriften (Somby 1999).

Selbu-dommen er den foreløpige siste Høyesterettsdommen om beiterettigheter for samisk reindrift. Den ble avsagt i 2001. Saken gjaldt utstrekningen av reinbeiterett på private utmarksområder innenfor i Selbu kommune i reinbeitedistriktene Essand og Riast/Hylling (RT-2001-769 og Stortingsmelding nr. 55 2000/2001). Oppmerksomhet omkring reindriften rett til beite på privat grunn har mye av sin bakgrunn i Høyesteretts avgjørelser i Korssjøfjell-saken fra 1988 og Aursund-saken fra 1997. Disse dommene etterlot et inntrykk av at det var svært vanskelig for reindriften å vinne fram med anførsler om rettsstiftende bruk, som hadde skapt en grunnleggende usikkerhet i de sørsamiske områdene om hvor reindriften skulle gjelde (Stortingsmelding nr. 55 2000/2001). Det som var spesielt med Selbu-dommen, var at bildet var blitt mer nyansert og vilkårene for rettsstiftende bruk ved samisk reindrift var mer klarlagt. Dommen ble avsagt i plenum, og gikk i samisk favør (Ibid).

4. Selbu-saken

I følge en informant startet tvisten om beiterett på private eiendommer, det som senere skulle bli Selbu-saken, på begynnelsen av 1990-tallet. Denne informanten påpekte at grunneierne i Selbu betvilte innsigelsesretten på private eiendommer og at de også dermed betvilte rettighetene til reindrifta²⁴. Enkelte informanter hevdet at når innsigelsesrett ble innført, så førte dette til at grunneierne mente at reindrifta ikke hadde beiterett på private eiendommer. Reindrifta hadde en tålt bruk og det var en oppfatning om at reindrifta måtte finne seg i å bli nektet beiterett dersom grunneierne ønsket å anvende arealet til nye formål som var uforenelig med reindrift.

Symbolsk makt

Oppfatninger om reindriftas svake posisjon juridisk kan henge sammen med det Arnesen (1980) beskriver som utenforliggende politiske hensyn av ulike slag. Han slår videre fast at det har vært en akseptert holdning blant norske jurister å anse reindriftssamenes rettigheter for å ikke være rettigheter i det hele tatt. Det har vært snakk om at det var uskyldige nyttesrettigheter, for det var i grunn ingen som hadde noen særlige innvendinger mot at lovgivning beskar og reduserte rettighetene til reindriftssamene hvis man fant det nødvendig. Det har for eksempel blitt godtatt at man kunne kutte ut hele områder og erklære at det heretter ikke skulle være reindrift i det aktuelle området, eller at man beskar innholdet i rettighetene. Dette har skapt problemer for reindrifta i Norge, og sammen med tidligere reindriftslovgiving (1933) har oppfatninger om at reindrifta representerte en næringsform og en kulturform som var på vei bort, vært rådende. Med reindriftslovgivningen fra 1933 kunne myndighetene nøye seg med å prøve å avdempe de problemene som hadde knyttet seg til denne krampetrekningsprosessen før reindrifta gikk i graven for godt (Arnesen 1980). Enkelte av informantene omtalte reindriftslovgivningen fra 1933 som en ren avviklingslov.

Reindriftsloven av 1933 førte til en rekke problemer for reneierne i Essand, fordi det kan synes som at grunneierne i Selbu tolket loven som nettopp en avviklingslov. I Rt-2001-769 presiseres denne reindriftslovens § 2 første ledd; ”Flyttsamenes reindrift må alene foregå i de deler av Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylker som Kongen bestemmer. Så vidt mulig må alene medtas områder hvor flyttlapper har hatt

²⁴ Strøm Bull (1997) mener innsigelsesretten faller inn under områdestyrets virksomhet nedfelt i forskrift gitt av Landbruksdepartementet av 16. oktober 1979 (Reindriftsloven 1978/ Ibid). Denne innsigelsesretten ble igjen fastslått i Plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 i § 9-3; samarbeidsplikt for andre offentlige organer, og i Rundskriv T-5/95 om Retningslinjer for bruk av innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven.

reindrift fra gammel tid og hvor det finnes hensiktsmessig å tillate utøvelse av reindrift” (Rt-2001-769:775). Det var i forbindelse med hvorvidt de etablerte distriktene skulle bestå inntil det motsatte var bestemt, at det ble oversendt et brev 23.07-1934 fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag til Landbruksdepartementet som var en henvendelse ”angående fastsettelse av grenser for reinbeiting i Essand reinbeitedistrikt” (Ibid). Bøndene i Selbu var da av den oppfatningen at Roltdals statsalmenningens vestgrense dannet grense mot vest for samenes sedvanerett til å beite med rein, mens samene hevdet at de hadde beiterett i hele distriktet (Rt-2001-769). Selbu kommunestyre sluttet seg i 1936 til påstandene om at Essand reinbeitedistrikt i Selbu skulle være begrenset til Roltdal statsalmenning. Uenigheten mellom grunneierne og reieierne på 1930-tallet om distriktsgrensene og beiteretten på privat grunn, bunnset i et ønske om å redusere reinbeitedistriktet (Ibid). I følge Rt-2001-769 er det er imidlertid på det rene at distriktsgrensene ikke ble forandret. Påstander om at reindriften ikke har hatt beiterett i hele distriktet synes derfor å ha blitt vedlikeholdt helt siden 1930-tallet.

Utover 1950- og 60-tallet ble det klart at reindriften levde fremdeles i mer eller mindre beste velgående, og man begynte å få en gryende anerkjennelse av reindriften, både som en berettiget næringsutøvelse og som kulturfaktor. Kulturfaktoren ved reindriften ble senere utgangspunktet for en ny reindriftslov i 1978 (Arnesen 1988 i Grut 1996). De ulike versjonene av reindriftslovgivningen kan forstås som et uttrykk for symbolsk makt jfr. Bourdieu (1996), som myndighetene og den norske majoriteten har hatt over den samiske reindriftsbefolkningen. Samfunnsutviklingen de siste århundrene viser også hvordan den symbolske makten har blitt vedlikeholdt, selv om den samiske befolkningen har fått mer anerkjennelse. Man er fremdeles ikke villig til å gi reindriften frihet til å utforme sin egen næringsutøvelse på samiske premisser.

I Selbu-saken og i andre Høyesterettsdommer som omhandler tvister mellom beiterett, alders tids bruk og sedvanerett, kan domsmyndighetene utarbeide en spesiell kjennelse, som alltid vil være en åpenbaring av symbolsk makt (Thuen 2004). Bourdieu (1996) bruker symbolsk makt for å blant annet vise hvordan den herskende klassen bruker symboler (myter, språk, kunst, vitenskap) som redskaper for kunnskap og konstruksjon, for igjen å kunne tvinge igjennom sine interesser. Fordi den samiske befolkningen har vært nødt til å tilegne seg majoritetens språk og kulturelle koder for å kunne delta i det øvrige samfunnslivet, har den norske majoriteten fått en symbolsk makt over minoriteten (Krohn-Hansen/Vike 2000). I forhold til den samiske reindriften, oppstår makt i møtet med majoriteten, enten det er byråkratiet, rettsvesenet eller naboen, hvor den ene gruppen har symbolsk makt over den andre. Men også i rettssystemet kan man gjenkjenne den symbolske makten, fordi det juridiske

feltet således er et felt av symbolsk kontroll basert på summen av autoriserte eller legitimerede tolkninger av tekster som lover eller juridisk praksis og på institusjoners prosedyrer av rettssaker som en vurdering av faktum og deres relevans til den aktuelle saken. Forestillingen om symbolsk kapital er lett å kjenne igjen i den juridiske profesjonens krav til myndighet som en formynder av statens normative system av kontroll gjennom iverksettelsen av den legitime makten (Thuen 2004).

I følge Bourdieu er symbolsk kapital således omdannet til symbolsk vold:

“Konkurransen om kontrollen i tilgangen til juridiske ressurser er overført fra fortiden, og bidrar til å etablere en sosial oppdeling av ikke-fagperson og profesjonelle gjennom å fremme en kontinuerlig prosess av rasjonalisering. En slik prosess er normen for en konstant økende atskillelse mellom dom basert på lover og naive oppfatninger av rettferdighet. Resultatet av denne atskillelsen er at systemet av juridiske normer synes (både for de som påtvinger og selv for de som blir utsatt dem) *totalt uavhengig* av makt relasjoner som et slikt system opprettholder og legitimerer” (Bourdieu 1987: 817, italic original. Min oversettelse)²⁵ Thuen (2004) finner Bourdieus overveielser relevant for juridiske konfrontasjoner mellom myndigheter og urfolk. Enkelte informanter har hevdet at dommerne som har dømt i flere av rettssakene fra Røros-traktene, ikke har hatt peiling på det de skulle dømme over. Slike utsagn kan være med på å forsterke inntrykket av den symbolske makten som befinner seg i relasjonene mellom majoritet og minoritet. Paine (1996) mener at dommere kan være villige til å bevege seg i stor grad i retningen av å erkjenne verdien av kulturell sammenligning for å komme fram til tilfredsstillende og rettferdige dommer, men de vil fremdeles mangle solide kategorier for å kunne tolke urfolks budskap. Det kan være slik at den ene parten i en rettstvist antar at loven “bestemmer dens egen grunnlag – som er basert på en fundamental norm, en norm av normer som en konstitusjon, som alle lavere normer blir utledet fra” (Bourdieu 1987), og dette skaper videre effekten av upartiskhet og nøytralitet ved å angivelig stille dommerne overfor konfliktende interesser gjennom systematiske regress til argumentasjonsmåtene. Slike argumenter finner man hovedsaklig i begrep som ‘fakta’, ‘skriftlig vitnesbyrd’ og ‘bevis’ og ved å ha en tillit til profesjonelle regler i juridiske domsavsigelser, ved å påstå at den riktige måten av utledningen kommer fra en passende rettslige kilden i den aktuelle saken (Thuen 2004).

²⁵ “Competition for control of access to the legal resources inherited from the past contributes to establishing a social division between lay people and professionals by fostering a continual process of rationalisation. Such a process is ideal for constantly increasing the separation between judgments based upon the law and naive intuitions of fairness. The result of this separation is that the system of juridical norms seems (both to those who impose them and even to those upon whom they are imposed) *totally independent* of the power relations which such a system sustains and legitimises” (Dette er det originale sitatet fra Bourdieus artikkel fra 1987:817)

Ween (2005) har gjennom samtaler med sørsamer, oppfattet at Høyesteretts ”bondelogikk” ikke omhandler en manglende forståelse av de konkrete vitneutsagnene, men at det ligger en overordnet partiskhet til grunn eller en manglende anerkjennelse av samiske rettigheter (Ibid). Enkelte informanter mente at det norske rettssystemet er tuftet på eiendomsretten og at rettsvesenet derfor er bygget opp etter den norske befolkningen. På grunn av slike utsagn fra reineierne, kan man trekke slutninger om hvorfor grunneierne var så sikker på at de skulle vinne Selbu-saken. Fordi Høyesterett i de tidligere rettssakene ikke har tatt hensyn til den samiske reindriftsnæringens ekstensive egenart, kan dette være et uttrykk for at retten heller ikke har vært nøytral. Det at Høyesterett i tidligere saker la avgjørende vekt på innstillingen til Lappekommisjonen av 1889, gir inntrykk av at også Høyesterett var villig til å reprodusere sosialdarwinismen som var rådende på slutten av 1800-tallet. I følge flere informanter har holdninger om at samene skulle vike og bli borte i stor grad fått bli reproduert, også i rettssystemet. En informant mente at krefter i dagens Høyesterett helst hadde sett at reindrifta forsvant. Dermed bekrefter han påstanden om at samene skulle vike og argumentet fra Ween om at Høyesterett har vært overordnet partisk i saker hvor samiske og norske interesser har vært involvert.

Stereotypier og holdninger om de andre, har altså blitt reproduert i flere rettssaker, og på den måten har også utgangspunktet for ulikhet blitt reproduert. Men med reindriftsloven av 1978 ble reindriftssamenes rettigheter likestilt med andre privatrettslige rettigheter, og for så vidt også med eiendomsretten. Loven slår fast at reindriftsretten er en bruksrett av spesiell karakter med en sterk rettsbeskyttelse. Det loven også slår fast er at det er en bruksrett uten hensyn til hvem som eier grunnen og det er et nokså vesentlig poeng å holde klart for seg. Det rettslige synspunktet som ligger bak dette er at der hvor reindriftssamene har utøvet sin næring fra gammelt av, der har de også sine rettigheter. I det store og hele er disse rettighetene eldre enn den private eiendomsretten (Arnesen 1980). Dette er med på å vedlikeholde konfliktgrunnlaget mellom reindrifta og grunneiere, fordi enkelte informanter mente at all fokuseringen på reindriftas rettigheter har gjort relasjonene vondt verre.

I reindriftsloven fra 1978 ble det fastslått i § 15 at ”Grunneier eller bruksberettiget må ikke utnytte sin eiendom i reinbeiteområde på en slik måte at det er til vesentlig skade eller ulempe for reindriftsutøvelsen i samsvar med denne loven. Første punktum er likevel ikke til hinder for vanlig utnytting av eiendommen til jordbruk, skogbruk eller annen utnytting av eiendommen til landbruksformål”, noe som også kommer fram i Hagen et al (2007), hvor det påpekes at det finnes enkelte forhold i konfliktbildet mellom samer og nordmenn som er relativt uproblematisk. Hagen et al (2007) beskriver at det er en samstemt oppfatning hos

både grunneiere og reineiere at det ikke er konflikt om selve beiteressursen i fjellet, og at det er heller ikke konflikt om utøvelsen av tradisjonell landbruksnæring. Partene har en ”felles fiende” i rovviltet og det opplyses at ferdsel til fots langs merka løyper heller ikke er konfliktskapende i relasjonene mellom reindrifta og landbruket. Men det er når utnyttelse av eiendommene er i strid med reindriftsloven at konflikten mellom partene oppstår (Ibid), og som reindrifta kan protestere på gjennom å bruke innsigelsesrett.

Uklare rettigheter

Det som har blitt meg fortalt av flere informanter, er at reindriftsloven fra 1978 har vært uklar på hva slags rettigheter reindrifta har. Uklarheten i loven og forarbeidene til endringene av loven i 1996, blir også bekreftet i NOU 2007;13 i kapittel 16, som omhandler endringer i reindriftsloven. Grut (1996) mener at Landbruksdepartementet har hevdet at det var en svakhet ved reindriftsloven av 1978, hvor de faglige krav som stilles til reindriftsutøvelsen ikke er tilstrekkelig klare. I den forbindelse spilte høyesterettsdommen i Korssjøfjell-saken en avgjørende rolle. Når retten avgjorde at reindriftssamene ikke hadde automatisk beiterett innenfor distriktene, førte dette til at tidligere forvaltningspraksis måtte forkastes og rettssituasjonen for reindrifta ble enda mer uklar. Landbruksdepartementet mente derfor at det var behov for å avklare hvor reindrifta hadde beiterett (Ibid), men dette synes ikke å ha blitt avklart før Selbu-dommen i 2001. Det har kommet fra enkelte informanter at ”Kautokeino-benken” i NRL har formet reindrifta, noe som i grunn innebærer at rettigheter og rettsforhold som gjelder for Finnmark og særlig Karasjøk og Kautokeino, ikke kan overføres til de sørsamiske områdene på grunn av de private eierforholdene i sør. Det er i undersøkelsesområdet at det har vært flere rettsaker om beiteretten og ikke i Finnmark, hvor store deler av eiendomsretten ikke tilfaller private grunneiere. I følge noen informanter er uklarheter i lover og regler omkring reindrifta noe av det som er årsaken til all turbulensen i området.

En informant fra reindrifta mente at grunneierne var sikker på at de skulle vinne Selbu-saken. Fordi Reindriftsloven fra 1978 kan oppfattes som uklar på lokale forhold og opererer med begreper som beitesoner, kan grunneierne ha hatt grunn til å tvile på hvorvidt reindriftenes rettigheter gjaldt hele distriktet, selv om noen reineiere mente at det var unødvendig å tvile på reindrifta rettigheter. Reindriftsloven slår derimot fast at ”de utmarksstrekninger som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal med slike særlige rettigheter og plikter” (Reindriftsloven 1978: § 2 første ledd, andre punktum). I Korssjøfjell-saken var beitegrense og distriktsgrense et viktig spørsmål, og grunneierne i

Selbu har tydeligvis vært av den samme oppfatningen som grunneierne i Grådalen og Korssjøfjell området, at beitegrensa ikke var sammenfallende med distriktsgrensen. En reineier fortalte at reinbeite er uavhengig av private eiendommer, og har dermed en helt annen oppfatning enn grunneierne. En ulik forståelse av lov- og regelverket er en mer sannsynlig forklaring på hvorfor man har ulike oppfatninger om reindriften og reindriftslovens innhold (Lie et al 2006). Grut (1996) mener derimot at ulik rettsoppfatning mellom grunneiere og reineiere nødvendigvis ikke betyr at de to gruppene forholder seg ulikt til norsk lov i praksis. Det hun hadde fått opplyst var at enkelte grunneiere mente at reineierne måtte lære seg å respektere lover og regler, men uten at disse informantene hadde presisert utsagnet nærmere (Ibid). Det inntrykket jeg sitter igjen med er at reineiere respekterer lover og regler, men at tidligere lover i stor grad ble utformet av den norske majoriteten uten at samiske reineiere fikk være med på prosessen. Det Grut fikk opplyst fra reineierne var at hvis en reindriftsutøver ikke overholdt lover og forordninger, så betydde det at hele næringen ble skadelidende. Det samme ble også presisert i intervjuer jeg gjorde med reineiere.

En prinsipiell viktig rettssak

I løpet av 1980 og 1990 tallet begynte norske grunneier i Rørostraktene en rettslig offensiv mot reindriften og samiske rettigheter. Grunneierne vant i denne perioden to viktige Høyesterettsaker (Riseth 2005). Da samene vant Selbu-saken i Høyesterett i 2001, ble det sett på som et vendepunkt for samiske rettsforhold (St.meld. nr. 55 2000-2001). Det som synes spesielt med Selbu-saken var at Høyesterett delte seg i et flertall og et mindretall, men at også mindretallet ga reindriften for en vesentlig del medhold (Ibid). I følge NOU (2007), var det enighet om det prinsipielle utgangspunktet; ”At reglene om alders tids bruk måtte tilpasses samisk kultur, tenkemåte og de særegne forholdene innen reindriften” (NOU 2007:311) Dermed hadde Høyesterett forlatt et relativt restriktivt syn om å tilpasse norske tingsrettslige prinsipper til samisk bruk av grunn og naturressurser (NOU 2007). Det kan nevnes at flere av dommerne i Selbu-saken også var involvert i Aursund-saken fra 1997. Det at det var ulikt utfall i disse to rettssakene, som ligger relativt nært hverandre i tid, kan også forstås som at Høyesterett hadde gjennomgått en rettsutvikling. Fordi mindretallsvoterende i Aursund-saken hadde vurdert bevisene i samenes favør, vil det være grunn til å anta dommer Matningsdal også ville komme til den samme konklusjonen i Selbu-saken. Mindretallsvoterende i Aursund-saken var førstevoterende i Selbu-saken, mens førstevoterende i Aursund-saken var andrevoterende i Selbu-saken. Det er interessant å se i de to domsavsigelsene, at dommerne Rieber-Mohn og Lund som dømte i grunneiernes favør i

Aursund-saken også gjorde det i Selbu-saken. Dermed kan man fastslå at det var presedens fra Høyesterettssaken i Aursund noen år tidligere. Det faktum at Selbu-saken ble avgjort i plenum kan vært avgjørende i denne saken.

Flere informanter har påpekt at Selbu-saken var prinsipielt viktig for samiske rettsforhold. Det som skiller Selbu-saken fra Svartskogsaken er at Selbu-saken ble avgjort i plenum, og dermed ble Selbu-saken oppfattet som å være av særlig viktighet. Det Domstolloven av 1915 påpeker i § 5, andre ledd, første punktum er at ”Ved vurdering skal det blant annet legges vekt på om det oppstår spørsmål om å sette til side en rettsoppfatning Høyesterett har lagt til grunn i en annen sak, eller om saken reiser spørsmål om konflikt mellom lover, provisoriske anordninger eller stortingsbeslutninger og Grunnloven eller bestemmelser Norge er bundet av i internasjonalt samarbeid”. Dermed kan man forstå at Høyesterett valgt avgjøre saken i plenum/Høyesterett i storkammer, satt med 11 dommere, og også dermed legge til side rettsoppfatningen som hadde vært gjeldende i Aursund-saken. Et sentralt trekk ved Selbu-dommen var at de bevisvurderingene som tidligere hadde gått i samenes disfavør hadde nå til en viss grad snudd i samenes favør. Det at man ikke kunne påvise konkrete spor etter samisk bruk, hadde vært et konkret moment, i blant annet Aursund-dommen (NOU 2007). Men arkeologiske funn i nyere tid og etter både Aursund-saken og Selbu-saken, bekrefter den samiske tilstedeværelsen i undersøkelsesområdet. Flere informanter satte spørsmålstegn ved disse funnene og tvilte på troverdigheten til samiske forskere fra Saemien Sijte på Snåsa og Sverre Fjellheim, som har utført flere arkeologiske undersøkelser. I følge Ánde Somby konkluderte Yngvar Nielsen i sin innvandringsteori at det ikke var spor etter samene i undersøkelsesområdet, ergo så var dette et fravær av bevis på samisk tilstedeværelse.

I Aursund-saken ble det særlig lagt vekt på faktanærheten til bevisene fra rettsaken i 1897. Somby (1999) mener at Høyesterett foretok en tolkning av hvorvidt det forelå alders tids bruk for reindriftssamene i Aursund-saken. Han presiserer at i jussen er man vant til å trekke et skille mellom faktum og juss. Under bevisvurderingen skal juristene ta standpunkt til hvor sannsynlig et faktisk forhold er eller ikke (Ibid). I en samtale med Ánde Somby kom det fram at flere jurister reagerte på at dagens Høyesterett i Aursund-saken tolket og valgte det samme faktagrunnlaget som for 100 år siden, og han mente at i Aursund-saken ble kulturell og situasjonell kontekst satt opp mot hverandre. Det Somby (1999) frykter er at dommen er en avvisning ”en bloc” av all fremtidig samerettslig argumentasjon, som bygger på en erkjennelse av at kulturelle forskjeller mellom den samiske kulturen og den norske er et faktum på mange livsområder. Høyesteretts flertall trakk i 1997-dommen en konsekvens av

den situasjonelle kontekstens betydning (Ibid). Det finnes flere likhetstrekk ved de fire Høyesterettsdommene. Man vurderte det samme faktagrunnlaget og man landet på det samme spørsmålet, nemlig hvordan man skulle lese faktum, da i en kulturell eller situasjonell kontekst (Somy 1999). Men i motsetning til Aursund-saken, ble de kulturelle faktum vurdert annerledes i Selbu-saken, noe som også gjorde at samene fikk medhold hos flertallet av dommerne.

Kommunikasjonsproblemer?

Flere informanter påpekte hvor vanskelig det har vært for reindrifta å bevise bruksrett og beiterett, fordi samene har hatt en muntlig tradisjon. Høyesterett skriver i sin redegjørelse i Selbu-dommen at ”i kommunikasjonen mellom samer og nordmenn kan det oppstå misforståelser fordi språklige og kulturelle forskjeller kan medføre at man oppfatter hverandre på en uriktig måte” (St.meld. nr. 55 2000-2001) Denne typen kommunikasjonsproblemer i rettssystemet har også andre urfolks grupper møtt på (Thuen 2004). Kommunikasjonsproblemer mellom samer og nordmenn, slik de gjerne kommer til uttrykk i rettssystemet er ofte uttrykk for kulturelle forskjeller mellom sender og mottaker og problemer i sender-mottaker-forholdet (Fiske 1982 i Fuglestad og Mørkeseth 1997). Gumperz og Gumperz (1982) viser i et eksempel at i USA hvor amerikansk engelsk er hovedspråket til urbefolkningene, skjules grunnleggende ulikheter i verdier og diskusjonskonvensjon. Fordi meningsproduksjon hele tiden vil være basert på kulturelle sammenhenger, vil erfaringer, holdninger og følelser være forskjellig avhengig av hvilken kultur man tilhører. Ofte må man ha en ubevisst forhåndskunnskap for å kunne forstå et budskap. Kommunikasjonsproblemer oppstår fordi mennesker opptrer ut fra sine kulturelle koder (Fuglestad og Mørkeseth 1997). Dette kan være forklaringer på hvorfor flere informanter hevder at samer og nordmenn ikke har den samme måten å tenke og argumentere på.

Ween (2005) mener at samiske reindriftsutøvere har hatt vansker med å forklare sentrale begreper innenfor samisk sedvane, fordi den samiske kunnskapsproduksjonen er muntlig og knyttet til praksis. Dette kan man også omtale som taus læring eller taus kunnskap, fordi man lærer gjennom erfaring heller enn gjennom undervisning og bøker. Taus kunnskap er også knyttet til gjøremål, steder og personer (Ween 2005). Hun påpeker også at en skriftlig fremstilling, som man gjerne krever i Høyesterett, også kan komplisere oversettelsesproblemet mellom samer og nordmenn ytterligere. At man i norsk sammenheng snakker samme språk kan også bidra til å skjule eksistensen av ulike livsverdener (Ibid), slik som i eksemplet til Gumperz og Gumperz (1982). Skillet mellom å ha en skriftlig

dokumentasjonstradisjon og en muntlig, har i følge noen informanter skapt problemer for reindriftssamene i rettssammenheng. Grunneierne og bøndene har notert og på den måten også dokumentert en bruk av områder. I den samiske kulturen har det ikke vært en skriftstradisjon. I denne sammenhengen mente en informant at staten har vært med på skille mellom eiendomsrett og dokumenter som har ført til seier i rettssystemet og bruksrett som har tapt, fordi bruksretten krever dokumentasjon som ikke alltid finnes. Fordi reindriften er preget av dyrenes streifende atferd, har det i følge noen informanter, vært en lite synlig beite/bruksrett i undersøkelsesområdet. Denne informanten mente grunneierne var av den oppfatning at beite/bruksretten må synes.

Den manglende anerkjennelse av samiske rettigheter kommer også til uttrykk i enkelte informanters utsagn om eierforhold. Disse informantene mener at det er de som eier eiendommene som må bestemme, ikke samene og de skal ikke legge seg bort i arealbruken til grunneierne. Slik landbruket har utviklet seg, ser man en økende tendens til nedleggelse av landbruket over hele landet. Jeg spurte en norsk informant hva som ville ha skjedd hvis grunneierne hadde vunnet Selbu-saken, og han mente at oppfatningen om at beitegrenser ikke var sammenfallende med distriktsgrensen ville ha blitt den rådende, og at reiene da ikke kunne kreve beiterettigheter i tvistområdet. Han mente at det ikke ville ha blitt en forandring, men det ville det utvilsomt ha blitt, fordi den beitegrensa grunneierne hevdet eksisterte ville innskrenket reindriften og forbudt reinbeiting i disse delene av distriktene, i likhet med de reiene opplevde i forbindelse med Korssjøfjell-dommen og Aursund-dommen. Det kan være grunn til å tro at grunneierne i Selbu trodde at presedens fra de to nevnte Høyesterettsdommene ville være tilstrekkelig for at de ville vinne Selbu-saken. Men det kommer fram i RT-2001-769 at reiene i Riast/Hylling og Essand hadde vunnet i både Midt-Trøndelag herredsrett og Frostating Lagmannsrett, dog under dissens. Grunneierne anket på grunnlag av feil rettsanvendelse og bevisbedømmelse (RT-2001-769: 779) Det grunneierne særlig la vekt på var at Frostating Lagmannsrett hadde tatt riktig rettslig utgangspunkt i avgjørelsene i RT-1988-1217, Korssjøfjell-dommen og RT-1997-1608, Aursund-dommen, men at flertallet hadde tatt feil ved anvendelsen av de alminnelige prinsippene for alders tids bruk når man i Selbu fant grunnlag for beiterett utenfor Roltdal statsalmenning. Grunneierne mente at det ikke var påvist grunnlag for en slik rett i tiden før 1894, da reinbeitedistriktene ble opprettet, og heller ikke i tiden etter opprettelsen. Grunneierne hevdet også under rettssaken at reindriften ikke har ervervet beiterett til områder som har vært brukt sporadisk. ”Tvisteområdene, som ikke er naturlige beiteområder for rein, har en tilstrekkelig naturlig topografisk avgrensning. Det har vært tale om streifbeiting som etter rettspraksis ikke oppfyller brukskravet – heller

ikke ved avgrensning av området for en beiterett. De streifbeitende reinsdyrene har sporadisk og av eget tiltak gått i tvistområdet i spredningsperioden vår og høst. Men reinen kan ikke ved egne vandringer gi samene beiterett” (RT-2001-769: 779) Grunneierne mente også under Selbu-saken at flertallet i Lagmannsretten hadde feiltolket Lappekommisjonens egne uttalelser, og at det ble lagt for liten vekt på de opplysningene som ble gitt i Lappekommisjonens innberetning fra 1892 (Ibid). Det flere informanter har påpekt er at i Selbu-saken ble Lappekommisjonens kart lagt til side, mens den ble vektlagt i Aursund-saken. Grunneierne undret seg derfor over hvor lenge kartet kunne ha gyldighet.

Betydningen av Selbu-dommen

Noen reineiere mente at hvis reindriften hadde tapt Selbu-saken, så ville det vært kroken på døra for reindriftsnæringa i undersøkelsesområdet. Selbu-saken står dermed som en milepæl for hele reindriften i Norge. Høyesteretts avgjørelse la et utall potensielle nye rettstvier nordover døde (Jystad 2008). De samme informantene hevdet også at nye rettssaker ville ha dukket opp i kjølvannet av Selbu-saken, fordi Bondelaget og andre bygdelag ventet på utfallet av Selbu-saken. Fordi Selbu-dommen og Aursund-dommen ville ha skapt presedens for eventuelle senere rettssaker, ville reindriftnæringen i hele Norge blitt skadelidende. Som en informant hevdet: ”det ville ikke ha vært så mye beiteområder igjen å drive reindrift på”. En langt større konsekvens av Selbu-saken ville da ha vært at store reindriftsområder nordover ville blitt dratt inn i rettssystemet på samme grunnlag som i Selbu-saken og Aursund-saken, og man ville ha hatt presedens for slike rettssaker. En reineier fortalte at reineiere i Nord-Trøndelag ikke trodde at det ville bli rettssaker der på samme grunnlag som i Sør-Trøndelag. Men som informanten presiserte, var Bondelaget klar med nye rettssaker i både Meråker og Stjørdal. Den samme informanten hevdet at hele sommerdistriktet til Riast/Hylling, særlig de områdene som faller inn under Holtålen kommunes grenser, var innenfor rettssystemet og at man ventet på utfallet av Selbu-dommen før man kunne iverksette ny rettssak. Bondelaget, som var den store pådriveren i Selbu-saken og grunneierne i Holtålen, hadde den samme oppfatningen som grunneierne hadde hatt i Selbu-saken, Aursund-saken og Korssjøfjell-saken, nemlig at privat grunn ikke var heftet av reinbeite.

Selv om samene vant Selbu-saken, så betydde det ikke at kampen mot grunneierinteressene var over. Fiskerettighetssaken i Tydal kom opp i Sør-Trøndelag Tingsrett i 2006. I 2008 kom dommen i Frostating Lagmannsrett om hvorvidt samene hadde rett til fiske på privat grunn og igjen var spørsmålet om alders tids bruk sentralt. Denne saken omtales av enkelte informanter som en prinsippsak, fordi det var uklart hvorvidt retten til å

utøve fiske gjaldt alle vann og vassdrag i Tydal kommune og hvem som hadde slike rettigheter (LF-2008-50209). En informant hevdet at da hadde man hatt møter mellom reindriftra og grunneierne i over 10 år for å unngå rettssak. Grunneierne i Tydal bestemte seg for å prøve saken i rettssystemet for å sette et skille mellom hovednæring og binæring i reindriftra. Nok en gang var det uklarheter i reindriftriloven som var årsaken til rettstvisten. Utfallet av Fiskerettighetssaken i Tydal endte med en "gyllen middelvei". I dette ligger det faktum at Lagmannsretten kom fram til at samene hadde rett til fiske i alle vann og vassdrag i det omtvistede området, og at denne retten tilkommer alle som har reinmerke og eier rein. Men lagmannsretten påpekte at denne fiskeretten gjelder kun til husbehov og ikke som næring eller tilleggsnæring. Dermed "vant" både reieierne og grunneierne fram med sine argumenter i denne saken.

5. Ei bygd – to verdener?

Gjennom det følgende kapittelet skal jeg forsøke å avdekke hvorfor reindriftsinteresser og grunneierinteresser stadig befinner seg i en konfliktsituasjon. Jeg vil gi et bilde av hva slags relasjoner som finnes mellom de to ulike befolkningsgruppene; samer og nordmenn, samt analysere hvordan disse relasjonene opptrer i ulike sammenhenger og på ulike kontaktflater. Det er interessant å se hva slags rolle tvister spiller i den daglige relasjonen mellom folk.

Sosiale nettverk

De fire kommunene jeg har valgt å begrense oppgaven til, har et befolkningstall på 12 582 mennesker, og Røros kommune er den mest folkerike kommunen. Den sørsamiske reindriftsbefolkningen har hovedsakelig sine faste bosteder i to av disse kommunene; Røros og Tydal, mens noen reindriftsfamilier er bosatt i Meråker kommune i Nord-Trøndelag. I disse kommunene bor det henholdsvis ca. 10 familier i Brekken, to familier i Tydal, tre familier på Glåmos, to familier på Røros og tre familier i Meråker. Til sammen har 94 mennesker i dette området tilknytning til reindriftsnæringen (tall fra Reindriftsforvaltningen). Reindriftssamene i Riast/Hylling har sine sommerboplasser i Gaulhåen i Holtålen kommune, mens reindriftssamene i Essand har sine sommerboplasser i Skarpdalen i Tydal kommune.

Den bygda som skiller seg klart ut er Brekken, ei lita bygd ca. 3,5 mil øst for Røros. I Brekken bor det ca. 200-250 innbyggere, hvor man har skole, ungdomshus, barnehage, butikk, reinsdyrslakteri, gjestgiveri og turiststasjon og samfunnshus²⁶. Hvordan påvirker næringsutøvelse den daglige interaksjonen mellom samer og nordmenn? I et lite samfunn som Brekken vil det være en daglig interaksjon mellom samer og nordmenn. Man møtes gjerne når man henter ungene i barnehagen, skole, i forbindelse med bygdearrangementer eller på knutepunktet i bygda, en bygning som huser butikken, den lille kafeen, posten og bensinstasjon. Dette kan være daglige møter som kan føre til at man hilser på folk i bygda, fordi det er høflig og folkeskikk og man kan slå av en prat om hverdagslige ting.

Alle mennesker inngår i sosiale nettverk, og slike nettverk oppstår når flere relasjoner på en eller annen måte blir koblet sammen og på den måte knytter mennesker til hverandre (Bø og Schiefloe 2007). Det flere informanter har påpekt, er at lokalbefolkningen i undersøkelsesområdet inngår i sosiale nettverk på ulike måter og at interaksjonen mellom samer og nordmenn vil variere og ha ulik betydning. Det Barnes (1954) legger vekt på i sin analyse om sosiale nettverk fra Bremnes i Hordaland, er hvordan hver person inngår i sosiale

²⁶ Kilde: <http://home.no/brekken/>

grupper og han mener at de mest sentrale av disse er husholdet, bygda og kommunen. Han mener samtidig at det finnes tre ulike sosiale felt i det sosiale systemet i Bremnes. De ulike feltene skaper et sammensatt sosialt nettverk som alle innbyggerne i bygda er involvert i. Det første feltet kaller han for territorielt, hvor offentlig og kommunal administrasjon blir organisert på flere nivåer, som tilstedeværelsen av jordbruk, helsetjenester, religion og andre offentlige oppgaver. Det andre feltet omhandler yrkesgrupper, hvor særlig menn inngår i gjensidig avhengige og formelt selvstendige enheter som trålere, salgslag og sildeoljefabrikker. Denne sosiale organiseringen varer kanskje over en viss tid og medlemskapet vedvarer heller ikke. Det siste feltet Barnes legger vekt på, har ingen enheter eller grenser; for han mener det har ingen samordnet organisering. I dette feltet finner man bånd av vennskap og bekjentskap som alle som vokste opp i bygda delvis arvet og delvis bygget opp på egen hånd, og noen av disse båndene er mellom slektninger (Barnes 1954).

Barnes analyse av sosiale nettverk, selv om det handler om fiskerinæringen, er relevant fordi den viser hvordan sosiale nettverk etableres, vedlikeholdes, ”arves” og blir tilpasset. I undersøkelsesområdet strekker reinbeitedistriktene seg over flere kommuner og fylker, noe som betyr at reindriftssamene vil inngå i forskjellige typer sosiale nettverk i de ulike kommunene. Det Barnes (1954) viser til er at mennesker i bygdene gjerne bor i de samme husene og kultiverer den samme jorda fra år til år og at dette danner stabile miljøer hvor sosiale relasjoner blir opprettholdt over generasjoner og dette danner også rammen for hvordan individer forholder seg til andre mennesker. Dette kan forklare hvorfor den norske lokalbefolkningen i enkelte deler av undersøkelsesområdet har et mer anstrengt forhold til reindriftssamer enn i bygdene hvor samene bor. Barnes viser også at det territoriale ordningen av mennesker bare er en del av det sosiale systemet, fordi mennene i Bremnes utnytter sjøen like mye som jorda. Kone og barn blir igjen og oppholder seg kun på en plass, mens mennene flytter fra en fiskeplass til en annen og fra et båtmannskap til et annet (Barnes 1954). Hvis man oversetter dette til et reindriftssamisk perspektiv, vil det være relevant for hvordan kvinner og barn i reindriftsfamilier er mer eller mindre stasjonære på en plass, mye på grunn av skole, barnehage eller jobb. Mennene i disse familiene på den annen side, har det daglige ansvaret for flokken og dermed er mer mobil, og kan inngå i flere sosiale nettverk ved at de etablerer og vedlikeholder relasjoner på flere steder.

Det territoriale sosiale feltet i undersøkelsesområdet, vil til dels være påvirket av at dette er kommuner med lave innbyggertall. Som en offentlig informant påpekte, er gjerne kommunen den største arbeidsplassen for mange mennesker i små lokalsamfunn. Dette gjør at mennesker som har sin arbeidsplass i offentlig forvaltning som også i større grad vil være en

del av lokalbefolkning, enn det som er tilfelle på større tettsteder og i byer. Tydal kommune som har ca. 860 innbyggere vil være et eksempel på hvordan mennesker inngår i et totalt sosialt nettverk i kommunen, fordi "alle kjenner alle". Når de sosiale nettverkene inngår i små og tette lokalsamfunn, vil også dette kunne ha innvirkning på den sosiale kapitalen i undersøkelsesområdet, slik som den beskrives av Bourdieu (1986). Det faktum at svært mange grunneiere og bønder har slektninger, venner og bekjente som er ansatt i kommunen, kan innebære at noen kommuneansatte får et "lojalitetsdilemma" i arealsaker der slektninger eller nære venner er involvert. Magga (2004) mener at i offentlige sammenhenger kan det være en utfordring å ta hensyn til slektsforhold når en for eksempel skal vurdere habilitet. Hun mener at det derfor er utformet etiske retningslinjer som gjelder for yrkeslivet, innenfor organisasjonsarbeid, institusjoner og i alle offentlige sammenhenger. Sosiale nettverk og nettverksforbindelser som forener mennesker gjennom grupper av yrke, nabolag, familiære og politiske bånd (Gumperz og Gumperz 1982), kan være et problem i små lokalsamfunn, fordi ekteskap og familie i mange tilfeller er del av det Hechter (1978) kaller for overlappende nettverk. På grunn av dette påpeker Hagen et al (2007) at reindrifta i mange tilfeller føler at flere av kommunene som de må forholde seg til, er grunneierstyrt og at de dermed oppfatter at grunneierne og jordbruksnæringa favoriseres. Små lokalsamfunnene danner grunnlaget for sosiale nettverk eller relasjoner som ikke er like tilgjengelig for alle medlemmene i et samfunn (Bourdieu 1986). Det vil kunne bety at innbyggerne i lokalsamfunnene i Selbu og Holtålen vil føle at de i mye større grad er en del av et felleskap som reindriftssamene ikke har tilgang til, fordi ingen fra reindrifta er bosatt i disse kommunene. Fordi reindriftssamene ikke har den samme "nære" forbindelsen til det sosiale nettverket, mente noen informanter at reindriftas "makt" oppleves som problematisk i kommuner hvor de ikke er bosatt. Jeg merket meg dessuten en viss forsiktighet hos enkelte informanter mot det å uttale seg personlig om reindrift og også mot å ha en offentlig mening om reindrift. Noe som kan tyde på at blant annet arealplanleggerne i kommunene må forholde seg til etiske retningslinjer og dermed må ha et profesjonelt forhold til reindrifta i jobben, mens de på fritiden kan dele de samme oppfatningene som sine slektninger og venner gjør.

Fordi mennesker av ulik etnisk bakgrunn i undersøkelsesområdet finner det noen ganger vanskelig å håndtere forskjellene mellom dem, må man også kunne anta at terskelen for samhandling vil være begrenset. Noe av det jeg merket meg under feltarbeidet, var at reindriftssamenes sosiale nettverksrelasjoner krysser de etniske grensene. Mange reneiere har funnet sine ektefeller og samboere i den norske lokalbefolkningen, og man kan derfor kunne anta at de etniske grensene blir visket ut i noen grad, fordi de sosiale nettverkene vil

bestå nære og fjerne slektninger, som også har sine nære og fjerne slektninger (Barnes 1964). Eller sagt på en annen måte, vi inngår alle i et utvidet nettverk gjennom våre slektninger: "I have my cousins and sometimes we all act together; but they have their own cousins who are not mine and so on indefinitely. Each individual generates his own set of cognitive kin and in general the set he and his siblings generate is not the same as the generated by anyone else. Each person is, as it were, in touch with a number of other people, some of whom are directly in touch with each other and some of whom are not" (Barnes 1954:43) Dette vil bety at mange fra den norske lokalbefolkningen vil ha slektninger eller har et utvidet nettverk hvor samer inngår i vennekretsen eller at de har et affinalt slektskap med samer. Dette kan dempe noe av konfliktene og motsetningene mellom partene, fordi man har overlappende og utvidede nettverk mellom samer og nordmenn gjennom familie og ekteskap, slik både Hechter (1982) og Gumperz og Gumperz (1982) beskriver. Jeg oppfattet at samene hovedsakelig hadde funnet sine ektefeller og samboere fra lokalbefolkningen i Røros og i Tydal, noe som også gjør at avstanden til Selbu og Holtålen vedlikeholdes.

Vennskap og bytterelasjon

Jeg skulle ikke bare undersøke hvorvidt relasjonene mellom reindriftssamer og lokalbefolkningen hadde blitt påvirket av Selbu-dommen, men jeg ville forsøke å få et inntrykk av hva slags relasjoner nordmenn og samer har til hverandre. Jeg hadde lest i Elgvins avhandling fra samme område, at reindriftssamene hadde venner i bygda som kunne stille opp på kort varsel (Elgvin 1993). Derfor var jeg nysgjerrig på om slike relasjoner fortsatt fantes da jeg dro på feltarbeid. Jeg hadde fått nokså vage tilbakemeldinger når jeg nevnte for andre samfunnsvitere at jeg ville finne ut av om *verddevuohta*, en gjensidig bytte- og vennsapsrelasjon, også fantes i sørsamiske områder. Det ble hevdet fra flere hold, deriblant fra reindriften, at jeg kunne ikke forvente å finne den tradisjonelle *verddevuohta* om jeg fant noe i det hele tatt som lignet på institusjonen. Derfor var jeg nokså forberedt på at en slik vennsapsrelasjon mest sannsynligvis hadde forsvunnet fra de sørsamiske områdene, selv om det bare var 16 år siden Elgvin hadde vært i området og observert dette.

Til min store overraskelse, var vennskap mellom samer og fastboende noe av det første jeg observerte i felten. Jeg fikk muligheten til å være med Essand på vårflytting, og dermed fikk jeg også førstehåndserfaringer med det flere mente at jeg ikke kunne forvente å finne i det sørsamiske området. Det at det var 6 mennesker med på flyttingen som ikke tilhører reindriften i Essand, inkludert meg selv, var svært interessant, og jeg fikk anledningen til å snakke litt med noen av disse "ikke-samene" under flyttingen. Dette var venner av

reineierne som var så godt kjent med reindriften at jeg trodde først at de var reindriftssamer, og ved nærmere undersøkelser viste det seg at de hadde vedlikeholdt nære relasjoner til samene over mange år og dermed fått status som "innenfor" i reindriften selv om de ikke er samer. Jeg hadde på forhånd dannet meg et inntrykk av at vennskap mellom samer og fastboende ikke kunne eksisterer, når jeg ellers oppfattet at det var en så anspent situasjon. Den observasjonen jeg gjorde på vårflyttingen, satte jeg umiddelbart i sammenheng med Eidheims (1966) analyse av samhandlingen mellom reindriftssamer og sjøsamer på Finnmarkskysten.

Eidheim analyserer hvordan denne sentral institusjonen i det samiske samfunnet i Finnmark, har forandret seg fra å være en del av et betalingssystem i form av varer og tjenester til å bli preget av betaling i form av penger. De samene som inngår i hans analyse, har sitt sommerbeite på en øy, og dyrene må derfor svømme over et sund. Det er i denne konteksten Eidheim ser på hvordan resiprositet, har betydning for vennsapsrelasjonene. Disse samene var helt avhengige av å ha vennsaps- og gjesteforhold til samer bosatt ved kysten. På den måten var reindriftssamene sikret hjelp med reinsvømmingen og de hadde alltid en boplass, samt en oppbevaringsplass når de var i sommerbeiteområdet. Som Eidheim skriver, er det tradisjonelle vennsaps- og gjesteforholdet forandret. Da overgangen fra naturalhusholdning til pengehusholdning kom, ville de fastboende ikke lenger ha betaling i form av kjøtt og reinskinn, men penger (Eidheim 1966). Det Eidheim først og fremst fremhever i sin analyse, er at relasjonene mellom reindriftssamer og sjøsamer fikk en karakter av å bli upersonlige relasjoner. Mange sjøsamer mente at reindriftssamene skulle betale like etter at man var ferdige med arbeidet, og ikke vente med det til de hadde slaktet (Ibid). Å kreve penger i stedet for et gavebytte kan oppfattes som en måte å avvise en personlig relasjon mellom reindriftssamer og sjøsamiske fastboende (Lien 2001).

Jeg oppfattet forholdet mellom noen samer og fastboende i fjellregionen som en vennsaps- og gjesterelasjon, mye likt den tradisjonelle samhandlingen Eidheim først beskriver. Mange av de samiske informantene fortalte at de har venner i bygda, slik Elgvin (1993) også hadde fått opplysninger om. Men disse vennene er nødvendigvis ikke samer, men nordmenn som hjelper dem under reindriftsaktiviteter. Men i motsetning til Eidheims analyse, hvor reindriftssamene bare hadde kontakt med sine venner når de var i sommerbeiteområdet, vedlikeholder reindriftssamene i undersøkelsesområdet kontakten med sine venner hele året. Det som også synes å skille mine informanter fra Eidheims, er hvordan mine informanter har beholdt den tradisjonelle verdderelasjonen i mye større grad enn man gjorde i Eidheims analyse. Mine samiske informanter vedlikeholder det sosiale nettverket

gjennom generalisert resiprositet jfr. Sahlins (1972), ved utveksling av kjøtt og bensin mot hjelp under reindriftaktiviteter og dermed inngår og ivaretas også vennene i en selektiv form for inklusjon av den norske befolkningen i den samiske kulturen. Det at nordmenn blir inkludert i så stor grad i den samiske reindriftskulturene var ikke jeg kjent med. Det jeg har erfart og observert i Finnmark, er at verdderelasjonene mellom reindriftssamer og sjøsamer fremdeles blir vedlikeholdt og til dels med generalisert resiprositet. Hvordan lokalbefolkningen er involvert i verdderelasjoner vil selvfølgelig varierer fra sted til sted, men jeg har erfart er at vennskap mellom reindriftssamer og sjøsamer i Finnmark har noe av den samme karakteren som i Rørostraktene. Relasjonene har vedvart over flere generasjoner og man "arver" dermed bekjentskap og vennskap, på lik linje med det Barnes (1954) beskriver.

Bonderein og vennskap

Selv om konflikt om utmarksressursene har vært sentral i relasjonene mellom samer og nordmenn, så har ikke de økonomiske interessene stått i veien for et symbiotisk forhold mellom partene. Jeg merket jo under feltarbeidet at enkelte grunneierinformanter hadde mer motstand mot samene og reindrift enn andre. Dette kan ha en sammenheng med det Falkenberg (1964) hevder når han skriver at de bygdene som var stabilisert som gamle bondebygder før samene angivelig skulle ha trengt inn i Røros-traktene (jfr. Yngvar Nielsen), har vist mer motstand mot samene enn bygder som ikke har en eldgammel tilknytning til områdene. I bygdene med mest motstand, som Selbu og Holtålen, har innbyggerne betraktet samene som inntrengere på bøndenes interesseområder (Ibid), noe som også enkelte informanter har fortalt.

Det flere forfattere påpeker, er at en symbiotisk relasjon mellom samer og nordmenn var vanlig på 1800-tallet og utover på 1900-tallet (Falkenberg 1964, Haarstad 1992, Fjellheim 1999, Stensaas og Alsvik 2004, Severinsen 2006). I siste halvdel av 1800-tallet hadde det oppstått et nytt problem i relasjonen mellom samene og bøndene i undersøkelsesområdet. Haarstad (1992) omtaler dette problemet som en "ny" skikk, hvor rein var eid av visse bønder og Rørosfolk, men som reindriftssamene passet på, altså bonderein. Falkenberg (1964) hevder på sin side at han har dokumentasjon som viser at bonderein-institusjonen var vanlig allerede på midten av 1700-tallet. I den pressede situasjonen som fulgte på 1800-tallet, var det derfor vanlig at samene tok i mot rein tilbevoktning for bønder i Brekken, Aursund, Tydal og betydningsfulle folk på Røros, som kobberverkets folk, presten og handelsmenn, for å muligens nøytralisere bøndenes aggresjon (Falkenberg 1964, Fjellheim 1995). På den måten klarte samene å unngå de store konfliktene som man derimot hadde i

Selbu og Holtålen. Skadeerstatningene i de bygdelagene hvor samene hadde sytingsrein i flokkene, var dermed begrenset (Fjellheim 1995). Det som er spesielt i relasjonen mellom samene og de fastboende er at både øvrighetsfolk og bønder fra forskjellige gårder rundt omkring sto faddere for samenes barn (Fjellheim 1995). På den måten kan man anta at samene etablerte det Henriksen 1999 kaller for et rituelt slektskap, hvor de samiske foreldrene hadde muligheten til å selv velge seg andre slektninger. Magga (2004) påpeker at det er forskjell på det samiske slektskapsnettverket og det norske bondesamfunnets slektskapsnettverk, ved at slekta i det samiske samfunnet ikke er en avgrenset størrelse. Med dette mener hun at samene har flere former for slekt, der også det rituelle slektskapet regnes med som likeverdig med den biologiske slektskapen. I dette rituelle slektskapet inngikk navneoppkalling, gudforeldrene og deres barn (Ibid), og på den måten ble både det sosiale nettverket og slektskapet utvidet. Slik Falkenberg (1953) beskriver slektskapssystemet hos Snåsa-samene, så legger han vekt på det sosiale slektskapet og det biologiske²⁷. I følge Falkenberg, binder Snåsa-systemet i virkeligheten hele den samiske folkeætt sammen til en enhet, slik at alle samer blir i slekt med hverandre. Folk som ikke er av samisk herkomst vil aldri bli tiltalt med et slektskapsord i samband med navnet, og blir derfor betraktet som fremmede (Ibid). Verken Falkenberg (1953) eller Kappfjell (1998) beskriver det rituelle slektskapet som Magga (2004) og Henriksen (1999) legger vekt på, men til gjengjeld blir det lagt vekt på det sosiale slektskapet hos Falkenberg og Kappfjell. Kappfjell (1998) nevner avslutningsvis at norske omgangsvener til foreldrene kan omtales med slektskapsbenevnelser, selv om de kommer fra den tykkeste bondeslekta. Altså er det grunn til å anta at det utvidede slektskapet også finnes i de sørsamiske områdene, selv om det ikke nevnes eksplisitt som et rituelt slektskap.

Noe av det som blir beskrevet i Eidheims (1966) analyse om verddevuohta, er hvordan reindriftssamene i Finnmark alltid hadde et bosted hos sine venner ved kysten. Det samme blir beskrevet av Fjellheim (1995), hvor hun påpeker at om høsten, vinteren og våren losjerte samene på en rekke gårder i de områdene hvor de var med reinen, og dette var gårdene til de ikke-samiske reieneierne. Hun nevner at disse gårdene var lokalisert til Grådalen, Brekken, Tydal, ved Aursund og Femund, samt andre steder. Det ble både slaktet rein på gårdene og i nærheten av bebyggelse på Røros, Ferangen, Harsjøen, Brekken og Aursunden og flere

²⁷ Falkenberg bruker begrepet Snåsa-samene for å beskrive slektskapssystemet i Rørostraktene, fordi han mener at Snåsa-systemet kan påvises i det nåværende Essand-distriktet og delvis i de sønnafor liggende distrikter. Dette mener han skyldes at samegrupper nordfra (fra Snåsa og andre trakter) har flyttet til Rørostraktene i forholdsvis nyere tid (Falkenberg 1953: 74). Hvorfor samegrupper nordfra har "trengt inn" i Rørostraktene gir han ikke noen nærmere forklaring på, men det er sannsynligvis å tro at det er på grunn av giftemål.

bøndene etablerte seg som oppkjøpere av reinkjøtt (Ibid). Det utviklet seg etter hvert et gjensidig nytteforhold mellom samer og fastboende. De bøndene som etablerte seg som reineiere var ofte oppe hos samene for å se etter sin rein og for å ivareta sine interesser. Denne interessen førte til at bøndene ikke bare fikk grundig kjennskap til samenes livsform, men også til at de selv delvis tilegnet seg denne livsformen i en rekke situasjoner. Bøndene var aktive i arbeidet i reintrøene under øremerking og lassokasting, og de var fortrolige med merkene i de nærmest omliggende sametraktene. Fordi de også var medansvarlige for den skaden reinen gjorde, lå det i deres personlige interesse at skadene ble redusert til det minst mulige. Hvis reinflokken ble spredt, kom bøndene og hjalp til med å sende småflokkene til storhopen, og hvis reinen kom i nærheten av setervoller, utengslåtter eller stakker, dro de i møte med reinen og fikk styrt den unna. På den måten var det lite grunnlag for et motsetningsforhold mellom samer og bønder i Aursund, Brekken og Tydal (Falkenberg 1964). Det Falkenberg beskriver bekrefter det en fastboende fortalte om at jamt over så er de eldre oppvokst med noe kunnskap om reindrift. Informanten mente den eldre generasjonen vet når det er kalving, merking og slakting, på grunn av det symbiotiske forholdet som har funnet sted tidligere. Stensaas og Alsvik (2004) beskriver også det nære forholdet mellom reineierne og lokalbefolkningen som et forhold bygd på gjensidig respekt og ærlighet. Utvekslingen av kunnskap og reinkjøtt synes å ha skapt et nært fellesskap mellom folk av ulik etnisitet.

Haarstad (1992) mener at ordningen med sytingsrein var gunstig for begge partene, og kanskje mest for de bøndene som var reineiere og det samme beskriver Falkenberg (1964). Ordningen med å holde rein for bøndene, sikret samene et godt naboforhold i de bygdelagene som de hadde mest kontakt med og et godt forhold til en del betydningsfulle folk i Bergstaden som det var gunstig å holde seg inne med (Falkenberg 1964). Både Falkenberg (1964) og Fjellheim (1995) mener at denne ordningen nok var en nødvendighet for å overleve. Men som Falkenberg og Fjellheim videre beskriver, og som også Haarstad (1992), Severinsen (2006) hevder, ble det til slutt altfor mange rein i Røros-traktene i forhold til det antall gjeterne som samene kunne disponere og dette gjorde at ordningen vokste til kaotiske forhold og som igjen skapte stor misnøye blant bønder som ikke hadde sytingsrein (Fjellheim 1995, Haarstad 1992, Severinsen 2006). Mye av den kritikken som ble rettet mot reindriften på slutten av 1800-tallet dreide seg om dette forholdet, og dette skriver også Haarstad (Fjellheim 1995, Haarstad 1992). I følge Severinsen (2006) hadde bønder i Røros og Ålen til sammen ca. 1200 rein omkring år 1890, og hun mener også at det ikke kan være noen tvil om at bøndenes sytingsrein bidro til å skape en betydelig misnøye med reindriften som næring (Ibid). ”Både

samer og bønder mente at denne ordningen måtte opphøre. Ordningen ble avvirket ved 1890-årenes nye reindrifftslovgivning” (Fjellheim 1995:96).

Den nære relasjonen som ble etablert mellom samer og lokalbefolkningen på 1800-tallet dannet grunnlaget for det symbiotiske forholdet som fortsatte utover 1900-tallet. Om vinteren drev samene flokkene slik at bøndene kunne kjøre høyet hjem fra setrene og utmarksslåttene fra blant annet Ridalen og Hådalen, og ved Femunden holdt samene vinterveien åpne for tømmerdrift. Reinkjøtt utgjorde dessuten en viktig andel av kjøttforbruket i Røros-traktene (Fjellheim 1995). Med de karrige kårene som jordbruket slet med, var det viktig å ha flere ben å stå på. Reinen gav både arbeid og mat og det var mye på reinen som kunne utnyttes (Stensaas og Alsvik 2004). Fjellheim (1995) mener at de samiskproduserte skinnvarene som sko, hansker og pels er attraktive handelsvarer som den fastboende befolkningen gjerne skaffet seg. Det var vanlig at den norske lokalbefolkningen tok i bruk samenes kunnskaper i syng av sko, og at man sydde skaller både til eget bruk og som man solgte på Røros-martnan for å få en ekstra inntekt (Fjellheim 1995, Stensaas og Alsvik 2004). Med det kalde vinterklimaet i Røros-området er det lett forståelig at folk skaffet seg eller sydde selv produkter av reinskinn (Fjellheim 1995). Dette kan også forklare hvorfor jeg oppdaget flere par skaller på loftet i huset som jeg leide på Røros. Samene og den fastboende befolkningen hadde også gjensidig nytte av andre handelsforbindelser. Reinkjøtt var hovedforrådet av kjøtt om vinteren for innbyggerne på Røros og i Røros-traktene (Haarstad 1992). Reinkjøttet og skinnvarene brukte samene for å kunne bytte til seg varer som mel, sukker, kaffe, tobakk, tøy og lignende (Fjellheim 1995). Det var også vanlig at bøndene kjøpte rein som de slaktet, noe ble solgt og noe gikk med til eget konsum (Stensaas og Alsvik 2004). Slike reinshandler var starten på det som skulle bli Stensaas Reinsdyrslakteri på Stensåsen i Brekken. Dette reinsdyrslakteriet har utviklet seg til å bli et av landets største reinslakteri i Norge. Slakteriet sysselsetter i dag om lag 35 mennesker (Stensaas og Alsvik 2004), noe som gjør at reindriften også skaper arbeidsplasser utover selve reindriften. I en artikkel på NRK Sámi Radios nettsider 25/02-2010, blir det framhevet at Stensaas Reinslakteri har hatt en jevnt salg av reinkjøtt, samtidig som slakteriene i Finnmark sliter med å få solgt kjøttet (Pulk og Eira 2010). Noe som er interessant, særlig med tanke på de langvarige ettervirkningene man hadde etter Tsjernobyl-ulykken i 1986, og enda mer interessant når man tenker på hvilke konsekvenser Selbu-saken kunne ha fått på både reinslakteriet og reindriftnæringen, om grunneierne hadde vunnet

Likhet og forskjell

Enkelte informanter hevdet at det norske og det samiske blir oppfattet som atskilte samfunn. Slike uttalelser kan henge sammen med det faktum at samfunnsutviklingen i Norge og reindriftslovgivning har vært med å skape det enkelte informanter kalte for en "kunstig" barriere mellom samer og nordmenn. Fordi menneskene i undersøkelsesområdet lever i relativt små lokalsamfunn, vil man kunne anta at et likhetsprinsipp står sterkt. Man inngår i de samme nettverk og sosiale felt, men samtidig vil kanskje likhetsprinsippet bare gjelde mellom nordmenn og ikke mellom nordmenn og samer. Men fordi det altså er snakk om små lokalsamfunn, vil terskelen for samhandlingen mellom folkegruppene være lavere enn i byen. Noen informant mente at den voldsomme fokuseringen på rettigheter fra reindrifta, har ført til at enkelte i bygdene ser på samene med "dårlige øyne". Det at samene har blitt bevisst på hvilke rettigheter de har krav på, kan ha skapt større avstand til den norske lokalbefolkningen.

I et intervju med en eldre reineier fikk jeg vite at etter andre verdenskrig lå reindrifta lenge nede i Røros-traktene. Da reindrifta tok seg opp i igjen og kom på skinner med ordinære flyttinger i 1965, førte dette til økte konflikter mellom jordbruket og reindrifta. Han mente også at noe av grunnen til at man fikk de voldsomme konfliktene i blant annet Aursund, var fordi bøndene ikke gjerdet inn dyrka mark. Han fortalte at bøndene i Aursund mente at det ikke skulle være gjerde, de var ikke villige til å løse problemet med rein på dyrka mark. Dermed ble vanskelig å holde reinen borte og da var skade uunngåelig. Han mente at som en følge av at bøndene og grunneierne ikke ville ha gjerder, utviklet det seg til en håpløs situasjon for reindrifta, fordi gjerdeloven ble satt ut av kraft og det ble fritt fram for utmarksdyr. Dette utviklet seg også til dårlig stemning mellom partene og han hevdet at de aller fleste som kom fra et småbruk tok parti, noe som skapte en negativ relasjon til samene. Dette kan være det Henriksen (1999) kaller for det uformelle nettverkets solidaritet. En slik solidaritet kan også forklares ved Durkheims klassiske skille mellom mekanisk og organisk solidaritet, men slik Hylland-Eriksen (1998) bruker begrepet for å forklare Sahlins politiske systemer i Melanesia og Polynesia: "Mekanisk solidaritet er definert som et samfunnsmessig fellesskap som er basert på likhet, mens organisk solidaritet bygger på arbeidsdeling og gjensidig avhengighet" (Hylland-Eriksen 1998:213). Denne forklaringen på solidaritet kan også forklare de lokale forholdene i Røros-traktene, og det er her likhetsprinsippet spiller inn. Det kan ligge en ubevisst mekanisk solidaritet mellom gårdbrukere når noen gårdbrukere havner i en vanskelig situasjon eller i en tvist mellom reindrifta og gårdbrukere/grunneiere, fordi de oppfatter seg som likeverdige med gårdbrukere i nærområdet. Det at mange gårdbrukere er organisert i interesseorganisasjoner som Bondelaget, Småbrukarlaget eller

Sau- og Geit, skaper også solidaritet mellom medlemmene. En slik solidaritet kan også forstås som gruppesolidaritet. Hechter (1987) mener at grupper blir dannet på bakgrunn av en felles interesse, og for gårdbrukerne vil næringsformer som danner grunnlaget for jordbruksproduksjon være en felles interesse og som gjør at de har den samme sosioøkonomiske statusen (Hechter 1987), som bonde eller gårdbruker.

Det norske samfunnet er i stor grad tuftet på verdien om at alle nordmenn er like. I følge Gullestad ([1985] 1993), liker nordmenn å fremheve at det norske samfunnet er forholdsvis ensartet både sosialt og kulturelt (Ibid). Det faktum at flere informanter mente at jordbruk og reindrift må likestilles, synes å videreføre ideologien om det norske samfunnet skal være ensartet og at det ikke er noe som skal kunne skille seg ut. Men denne tankegangen delte nødvendigvis ikke informantene fra reindriften. Når de samiske informantene uttalte at næringene må likestilles, så var det ment ut fra et økonomisk perspektiv. Som en samisk informant mente, er det staten som styrer reindriften gjennom Landbruksdepartementet, og han påpekte at statens innflytelse har ført til at reindriften har begrensninger fra alle kanter. Han mente at den største forskjellen på reindriften og jordbruket ligger altså i de økonomiske tilskuddene som Staten bevilger. Han påpekte at når reindriften ikke gjør som Staten vil, så sanksjonerer myndighetene noe som han opplevde som urettferdig i forhold til jordbruket, fordi han mente at dette gjør at reindriften hele tida begrenses. Men det blir feil å påpeke at det bare er reindriften som blir sanksjonert og at økonomiske tilskudd blir inndratt når næringen ikke følger for eksempel lover, forskrifter og regler. Jordbruket og bønder har også lover, forskrifter og regler som skal følges, og på lik linje med reindriften kan også myndighetene sanksjonere overfor jordbruket. Men den største begrensningen for reindriften, i følge informanten, var på antall dyr, noe som han og andre informanter opplevde som urettferdig, fordi som han påpekte finnes det ikke begrensninger på antall kyr og sau i jordbruket²⁸.

Andre informanter har hevdet at på Røros er samer ikke-eksisterende, men de mente at dette var svært personavhengig. Flere informanter har fortalt at folk er gjerne forutinntatt til konfliktene, fordi man tar side uten å ha stor kjennskap til saken, altså man overtar konflikter som man egentlig ikke er involvert i. I intervjuet fortalte den eldre informanten fra reindriften, at da rettssakene startet for fullt på 1970-tallet var det ikke trivelig å være reineier, fordi alle kunne alt om reindrift og at man ikke tenkte på hvorfor situasjonen ble slik som den ble. Denne informanten mente at den generelle holdningen hos lokalbefolkningen var at på privat mark hadde reindriften ingenting den skulle ha sagt, men at statsalmenning var noe helt annet.

²⁸ Hvis man ser bort fra at utover den fastsatte melkekvoten som bonden har, så er det ikke begrensninger på det antallet kyr som en bonde kan ha.

Noen informanter har ment at storsamfunnet, og særlig reindriftens og bondenæringens interesseorganisasjoner, har vært med på å øke konflikten mellom samer og nordmenn, og at dette går utover relasjonen.

Bare et samisk fellesskap?

En av informantene påpekte at den sørsamiske kulturen er sårbar, fordi den sørsamiske befolkningen er en liten gruppe og dermed kan også kulturen oppfattes som lukket for den norske lokalbefolkningen. Fordi norske interesser og samiske interesser til stadighet havner i konflikt om knappe ressurser i form av utmarksområder, vil kunnskapsutveksling om samisk reindrift kunne være uheldig. Harrison (1999) mener at i beskyttelsen av etniske identiteter eller i konflikter om rettigheter (som landrettigheter), vil være avhengig av kulturens evne til å forhindre at andre overtar ens skikker i å bli reproduert, eller bli tatt i besittelse av fremmede. Når grupper havner i konflikt over eierskap, kontroll eller besittelse av symboler på etnisk identitet, vil symbolene som representerer identiteten opptre som en slags knapp ressurs eller som en innskrenket gode (Ibid). Reindriften og dens symboler kan oppleves som en knapp ressurs for de menneskene som inngår i institusjonen, fordi reindrift er en viktig markør for den sørsamiske identiteten. Hvis man lar norske venner i større eller mindre grad få ta del i reindriften, vil det kunne bety at man gjør den samiske identiteten og kulturen enda mer sårbar. Men på den annen side er det viktig for reindrifta i undersøkelsesområdet å ha noen som står med en fot i begge leirene, og derfor kan både fastboende samer og norske venner opptre som "ambassadører" for reindrifta i det norske lokalsamfunnet. Det at reindrifta har noen som står "utenfor" det samiske samfunnet, men som samtidig har nok innsikt til å forstå hva reindriften innebærer, er en nødvendighet på grunn av den samfunnsutviklingen som har funnet sted i Rørostraktene. Slike ambassadører kan dermed informere når kunnskapen om reindrift eller samisk kultur er mangelfull. Informanten fra fylkesmannen påpekte at avstanden mellom bygda og byen er større i dag enn tidligere. En slik forståelse av samfunnsutvikling kan man også overføre til relasjonen mellom reindrift og lokalbefolkning. Det at avstanden mellom reindrift og lokalbefolkningen synes å ha blitt større i dag enn den var tidligere, kan være en konsekvens av at de økonomiske og økologiske rammebetingelsene har endret seg som følge av politiske vedtak på makronivå.

Henriksen (1986) påpeker hvordan nyere reindriftslovgivning (1978-loven) blant annet har vært med på å skape et skille mellom samer i og utenfor reindriften. Denne loven har også ført til at avstanden mellom samer og nordmenn har økt, fordi loven setter også begrensning på grunneierens råderett over eiendom. Denne begrensningen synes å ha fått en

enda sterkere karakter i Reindriftsloven fra 2007. Reindriftsloven fra 1978 ført dessuten til at bare en eksklusiv gruppe samer kan drive med reindrift og at det dermed ikke er plass til alle som vil inn i reindriften. Dette har medført at mange samer på Helgeland og for øvrig i landet ellers, må finne seg yrker som er ”norske”. Henriksen tar i bruk reindriftssamenes egne begreper ”kultursame” og ”asfaltsame” for å skille mellom reindriftssamer og samer som står utenfor reindriften. Han ”låner” disse begrepene med det formål å betegne en kategori samer som aktivt forvalter sin samiske identitet gjennom kulturaktiviteter. Som han også påpeker er flere av de som går under betegnelsen kultursame oppvokst med reindriften, men at de har på et eller annet tidspunkt måtte forlate den. For kultursamene har reindriften en sentral symbolfunksjon, og reindriften brukes som en del av forankringen av den samiske identiteten (Henriksen 1986). Men samtidig mener Henriksen at kultursamene ikke møter opp når det er store begivenheter, som kalvemerking, og han tror noe av årsaken kan være at reindriftssamene insisterer på at når man møter opp i gjerdet så burde man hjelpe til med arbeidet, og det er bare de færreste utenfor reindriften som har forutsetninger for å kunne jobbe i gjerdet (Ibid).

Det jeg observerte under kalvemerkingen, både i Essand og Riast/Hylling, var nærmest det motsatte av det Henriksen hevder. Noe av det jeg la spesielt merke til, var at fastboende samer med tilknytning til reindriften i en eller annen forstand bruker reindriftsaktiviteter som kalvemerking, for å møte slektninger og for å være en del av det samisk fellesskap. Foruten de som jeg visste tilhørte de forskjellige familiene, var det også et stort antall fastboende i reingjerdene, både konsangvine og affinale slektninger²⁹. Men også norske venner og bekjente kom til reingjerdene for å hjelpe reineierne og dermed vedlikeholde vennsrelasjonene. Det finnes få sosiale arenaer hvor sørsamene utenfor reindriften kan gjøre de samiske verdiene relevant, noe som gjør at den samiske identiteten ofte vil være latent om man da ikke oppsøker arenaer hvor den samiske identiteten kan tas i bruk (Henriksen 1986). Det er kanskje derfor det er så viktig for ”kultursamene” i undersøkelsesområdet å komme til reingjerdene. For i det norske samfunnet er det fremdeles tendensen at det er lite spillerom for kulturelt mangfold og dermed vil heller ikke de sosiale nettverkene hvor fastboende samer inngår ha en samisk innfallsport (Rørosmuseet- Gellie-Laaketje 2005³⁰). Dette kan ha en sammenheng med hvorfor mange samer føler at de lever to

²⁹ Konsangvine slektninger betyr blodsslektninger, mens affinale slektninger betyr inngift eller svigerfamilie

³⁰ **Gellie-Laaketje – sørsamisk mangfold i dag**, er ei utstilling laget av Rørosmuseet, først som ei vandretstilling i 2001. Menneskene som inngår i utstillinga, forteller om sine erfaringer om det å være same i dag. Gjennom disse beretningene får vi innsyn i sørsamisk historie og kultur. Utstillinga presenterer kvinner og menn med forskjellig alder, oppvekst og livssituasjon, men som alle har tilknytning til Rørostraktene. Materialet

liv, et norsk og et samisk, hvor det norske livet er offentlig, mens det samiske livet er mer privat. Dette kan også være en grunn til at det samiske og det norske oppfattes som atskilte samfunn. Men allikevel har reindrift en sentral rolle for både fastboende samer og reindriftssamer, fordi den bidrar til at det samiske språket, naturkunnskapen, det sosiale nettverket og familieband blir holdt i hevd. Mange etterkommere av reineiere i undersøkelsesområdet har fremdeles en sterk tilknytning til reindrift og dermed også til de områdene hvor forfedrene levde (Rørosmuseet- Gellie-Laaketje 2005). Det er derfor viktig for sørsamene å bevare de grensemarkerende symbolene som er knyttet til kulturen og til reindriften. Men selv om reindriftssamene og de fastboende samene bevarer de grensemarkerende symbolene, så betyr det ikke at det er ”forbudt” for norske kvinner og menn som er inngift i reindriften og norske venner, å tilegne seg symboler på samiskhet tilknyttet reindriften.

Altså har ikke den etniske grensen stått i veien for det Haaland (1969) kaller for inter- etniske relasjoner. Haalands empiri setter fokus på hvordan Baggara og Fur har bevart sin etniske forskjellighet til tross for at det har vært kontakt mellom folkene i århundre. Det er interessant at Fur og Baggara altså har beholdt sine særegne levemåter, økonomisk tilpasning, åpenbare tegn som språk, hus og våpen. De har samme religion og deltar derfor i de samme rituelle begivenheter. Det som er interessant med Haalands empiri er relevansen i forhold til relasjonen mellom samer og nordmenn i undersøkelsesområdet. Det som skiller en Fur fra en Baggara, er den økonomiske tilpasningen. Fur-folket er fastboende jordbrukere mens Baggara-folket er kvegnomader, og til tross for at Baggara regner seg for å være av arabisk avstamning, kan man knapt se forskjell på en Fur og en Baggara. Det som er mest relevant i forhold til analysen er hvordan en Fur kan bli Baggara og en Baggara kan bli Fur. Samhandlingen mellom gruppene foregår både som en rekruttering gjennom biologisk reproduksjon og som en innlemmelse av folk fra den andre gruppen. Fordi relasjonene mellom Fur og Baggara har en symbiotisk karakter, og en Fur kan eie kveg i en Baggara flokk, vil de inngå i det Eidheim (1966) kaller for en gjest-venn- relasjon (verddevuohta). Men i motsetning til reindrift, hvor en nordmann ikke kan begynne med samisk reindrift, med mindre han eller hun kan vise til samisk avstamning, kan en Fur begynne med kvegnomadisme. Når en Fur blir nomade har han skiftet identitet og blitt en Baggara. I en samtale med en nordmann som har giftet seg inn i en reindriftsfamilie, kom det fram at han i enkelte tilfeller har oppdaget at tidligere venner kuttet ut kontakten med han, fordi han har

ble tilrettelagt for internett i 2004-2005 (http://www.rorosmuseet.no/museet_utstillinger_netutstillinger/1973), sist besøkt 11/05-2010 kl. 10.05

blitt "same". De norske kontaktene kan ikke lenger snakke med han fordi han holder på med rein. Slik uttalelser samsvarer med det Haaland påpeker: "It is generally accepted by both the Fur and the Baggara that a person's behavior should be judged according to the standards of evaluation that apply to *his* ethnic group" (Haaland 1969:61). Altså vil denne nordmannen bli vurdert etter tegn på samisk oppførsel, han i den norske lokalbefolkningens øyne har skiftet identitet fra å være norsk til å bli same, fordi etnisk tilhørighet følger næring. Noe av samme vil hans barn også oppleve. Fordi de er oppvokst med reindrift, vil de bli vurdert ut fra næring og ikke ut fra avstamning. Et slikt dilemma vil forekomme i flere norske familier, fordi mange har en norsk og en samisk forelder, og både i det norske og samiske samfunnet har man bilateralt slektskap. I følge Haaland (1969) blir nomadiserende Fur kategorisert som om de var Baggara og deres oppførsel blir vurdert etter Baggara standarder. For denne informanten vil det samme gjelde, han blir kategorisert som om han var same og hans oppførsel blir målt etter modell ut fra samisk kultur. Det samme vil skje når en Baggara gir opp kvegnomadismen og blir "fastboende", han har skiftet identitet fra å være nomade til å bli Fur (fastboende), og hans oppførsel vil dermed bli vurdert etter standarder som Fur. Når en reindriftssame slutter å drive med rein, vil det bety at han eller hun skifter identitet fra å være same til å bli norsk, på lik linje med det Haaland beskriver. Men selv om informanten blir vurdert av andre som same, er det nærgående å anta at dette er entydig. Som Haaland påpeker vil ikke den nomadiserende Fur selv klassifisere seg som verken Fur eller som Baggara. Dette skaper et identitetsdilemma, som jeg uten tvil vil anta også foregår i de sørsamiske familiene, hvor norske kvinner eller norske menn er inngiftet. Man oppfatter seg selv som verken det ene eller det andre, men sett fra et norsk perspektiv vil de bli kategorisert som same fordi identitet følger næring i undersøkelsesområdet. Fordi det samiske samfunnet har en sterk slektskapstilhørighet, vil slektskap og avstamning være mer avgjørende for identiteten til de inngiftede nordmennene enn næringstilpasningen, sett fra et samisk perspektiv.

Jeg oppsøkte reingjerdene under kalvemerkingen i håp om at noen fra den norske lokalbefolkningen skulle dukke opp. Det viste seg rimelig kjapt at den samiske verden forble samisk i den forstand at de eneste fra den norske lokalbefolkningen som dukket opp, hadde en forbindelse til reindriften, enten gjennom vennskap eller affinalt slektskap. Hadde bønder eller andre fastboende kommet, kunne jeg ha konkludert med at avstanden mellom samer og nordmenn ikke var så stor som jeg hadde hørt, og at de sosiale nettverkene var mer infiltrert i hverandre enn det som faktisk har kommet fram under feltarbeidet. Jeg spurte en samisk informant hvorfor bønder og grunneiere, særlig fra Selbu, var fraværende i reingjerdene. Han trodde at noe av grunnen kunne være at de var livredde for å bli stemplet av de andre

grunneierne. Slike oppfatninger om at man ikke skal kunne samhandle på tvers av de etniske næringene, er med på å forsterke avstanden mellom grunneierne i Selbu og reineierne.

Reindriftssamenes relasjon til fastboende samer

Noen informanter har nevnt når jeg spurte, at det finnes fastboende samer i Røros-traktene, men at disse har blitt integrert i det norske samfunnet. Fraværet av fastboende samer i undersøkelsesområdet kan henge sammen med flere faktorer, her kan man bare nevne en ”vellykket” fornukspolitikk, lokal stigmatisering sammen med følelsen av eksklusjon fra en eksklusiv gruppe (Lien 2001). I følge en samisk informant har det vært en avskalling fra reindrifta i Røros-traktene de siste 20 årene. De tidligere reindriftssamene har dermed blitt fastboende. Dermed har de også mest sannsynlig fått tilskrevet en identitet som norsk av lokalbefolkningen, fordi de ikke lenger har en kollektiv gruppeidentifikasjon gjennom reindrifta. Det er dette Jenkins (2004) forbinder med sosial identitet og institusjonell orden, nemlig at reindrifta oppfattes som en kollektiv identitet og når man slutter med reindrift, så mister man også en felles identitet med de som inngikk i sijten. Altså vil en avskalling fra reindrifta bety et mye større tap av identitet enn en avskalling i jordbruket, fordi man mister ikke den etniske identiteten som norsk når man går ut av bondenæringen. En automatisk tilskrivning av en norsk identitet når man slutter med rein, vil nødvendigvis ikke passe med den selvtilskrivningen de har av egen identiteten deres, som same. Dermed faller de fastboende samene utenfor de stereotypiske kategoriene som definerer den ”samiske” befolkningen i Røros-traktene. Men i det norske samfunnet i dag er mer akseptert å være same, fordi mange av de sosiale stigmaene som tidligere var forbundet med samiskhet er forsvunnet. Selv om det fremdeles henger igjen noen holdninger som kan skape sosialt stigma, har det ikke det samme omfanget. Enkelte samiske informanter mente at det er flere og flere som ”kommer ut av skapet” som same, og dette kan henge sammen med at det ikke lenger er forbundet skam og mindreverdigheit med en samisk identitet, selv om man ikke tilhører reindrifta. Men som to samiske informanter påpekte, kan det være en belastning å stå fram som same i undersøkelsesområdet, fordi det kan bety at man må ta et oppgjør med holdninger, familiehistorie og kanskje også med fordommer. Men det kan også ha en sammenheng med det jeg fikk fortalt fra flere informanter at reindriften er et synonym for same. Når de fastboende samene ikke lenger er en del av den reindriftssamiske kulturen, vil heller ikke deres etniske tilhørighet i kraft av å tilhøre samme folkegruppe være synlig. En samisk informant mente at de fastboende samene føler seg utenfor det samiske samfunnet fordi de

gjærne oppfatter at det er flere samiske rettigheter knyttet til reindriften som de ikke kan dra fordel av, jfr Haaland (1969).

Synliggjøringer av sørsamisk kultur

Kommunene Røros, Holtålen, Selbu og Tydal regnes for å være norske kommuner. Det enkelte informanter mente var at et av problemene for sørsamene er at kulturen deres har blitt mer utvannet og influert av norske karaktertrekk enn den samiske kulturen lenger nord. Som en minoritet i det norske samfunnet er det nesten umulig for samene å unngå påvirkningen fra det norske samfunnet (Rørosmuseet- Gellie-Laaketje 2005). Med det faktum at samene er en minoritet i undersøkelsesområdet, kan en større åpenhet om reindrift og samisk kultur heller styrke enn å svekke. Jeg oppfattet at det samiske samfunnet i undersøkelsesområdene ikke var villig til å "lette på sløret" om reindrifta. Men det at reindriftssamene ikke er villige til å dele kunnskap med den norske befolkningen, kan tolkes som at samene oppfatter sin kunnskap om reindrift som en knapp ressurs. Noe som antakelig gjør at grunneierne og den norske lokalbefolkningen generelt blir mistenkelig overfor samene og deres motiver. Det som enkelte samiske informanter fremhevet, var hvordan uttalelser i media ofte blir misforstått og misbrukt. Slike erfaringer kan være med på å styrke inntrykket av at kunnskapen om reindrift og den samiske samfunnet bør holdes innenfor det samiske. Det at samene i tillegg fremtrer som annerledes, er også med på å forsterke og synliggjøre annerledesheten. Selv om samene fremhever annerledeshet, så betyr det ikke at den samiske kulturen er mer synlig av den grunn. Siden også den sørsamiske befolkningen består av få mennesker og de bor spredt, blir gjerne stereotypien om at samer bor i Finnmark vedlikeholdt. Røros og omegn er et populært turistmål for mange. Det finnes attraksjoner og aktiviteter som lokker mennesker til området fra nært og fjernt. "La deg bergta" er et motto som brukes av Destinasjon Røros, og man satser på å formidle verdensarven, nasjonalparker, seterliv, lokalmat og sørsamisk kultur. Det er et yrende liv hele året, og fra vi kom til Røros og til vi dro, var det alltid turister i gata. I brosjyren til Destinasjon Røros er også bedriften Rørosrein presentert som sørsamisk kultur og reindrift. Her gis man muligheten til å oppleve noe av sørsamenes kultur og historie. Formidlingen av sørsamisk kultur og reindrift på denne måten kan være et positivt initiativ for å løfte kunnskapen om sørsamene i området.

Samer gjerne blir presentert for turister og i media som et naturfolk, kledd i tradisjonelle klær gjerne ute i naturen og i nærheten av en reinflokk eller et reinsdyr (Olsen 2003), blir ikke de samiske symbolene i undersøkelsesområdet synlig for det blotte øyet. Andre symboler som lávvu, gamme, bål og andre generelle oppfatninger av den tradisjonelle

levemåten er også fremtredende i slike presentasjoner, men heller ikke fremtredende i undersøkelsesområdet. Samer kan også bli presentert på andre måter, men aldri på en slik måte at de kan forveksles med nordmenn (Olsen 2003). Inntrykket man sitter igjen med etter en slik presentasjon er ofte at dette er en tradisjonell urbefolkning. Men en slik framstilling av den samiske befolkningen passer ikke alltid til dagliglivet. Storsamfunnet stiller krav til utvikling i reindriftnæringen gjennom effektivisering, markedsorientering, ensidig produksjon, noe som gjør at samene i større grad har begynt å fjerne seg fra den tradisjonelle samiske kulturen (Rørosmuseet- Gellie-Laaketje 2005).

Da jeg snakket med de som driver Rørosrein fortalte de at de ønsker å formidle den samiske kulturen, men som de selv sier er det ikke alt som kan formidles. Det gjør at de må satse på å skape et helhetsinntrykk som gjør at de som besøker bedriften kan gjenkjenne den samiske kulturen. Anerkjennelsen av det samiske hviler hovedsakelig på anerkjennelsen av en stereotyp forestilling av kulturen (Olsen 2003). Eierne av Rørosrein fortalte at det er viktig for dem å vise ekte samisk kultur. De ønsker å synliggjøre og formidle for utenforstående, både utlendinger og lokalbefolkningen på Røros, det de synes gjenspeiler den samiske kulturen. Det at de kan tilby matservering, gjør at de har opplevd at også lokalbefolkningen leier koia til uformelle arrangementer. Som eierne selv påpekte kan folk kan være seg selv i en uformell setting hos dem, noe som gjør at de oppfatter at lokalbefolkningen synes å trives hos dem. De fremhevet at de kjenner mye folk og dermed har en stor omgangskrets, noe som kan ha positive ringvirkninger for både bedriften og reindriftnæringen. Sosiale nettverk og sosial kapital er viktig i synliggjørelsen av den sørsamiske reindriftskulturen. Sosial kapital og sosial nettverk vil dermed være med på å spre positiv omtale om den samiske reindriften gjennom bedriften.

Men sosial kapital og sosiale nettverk er ikke nok for at den norske lokalbefolkningen igjen kan få tilstrekkelig med kunnskap om reindrift og det samiske samfunn og kultur. For å sitere en informant hviler det en ”stor informasjonsoppgave på reindriften, men man ramler tilbake til konfliktene”. Denne informanten mente at informasjonsbiten er viktig for framtiden, men da må man være villig til å dele på kunnskapen. Det han og flere andre informanter mente, var at den samiske reindriften har en stor informasjonsoppgave foran seg overfor den norske lokalbefolkningen om man skal kunne lette på noe av mistanken fra grunneierne. Men da må samtidig folkegruppene være villig til å innse at det finnes kulturelle koder som de ikke forstår, og som kan skape gjensidige misforståelser. Men som en fastboende informant hevdet løser kommunikasjon mye, fordi åpen og ærlig kommunikasjon er bedre enn ingen. Men som han påpekte ”da hjelper det ikke å bare komme med

rettighetsnakk” fra reindriftas side, fordi må man kunne tilpasse seg dagens situasjon. Som informanten fra Røros kommune påpekte er det nytteløst å ha en dialog med grunneiere og reineiere når ” partene sitter på hver sin tue og den ene parten vifter med Høyesterettsdom (Aursund-dommen), men den andre vifter med ILO konvensjon/urfolksrett”, for da er diskusjonen allerede slutt før den har startet. Den fastboende informanten mente også at man må kunne ha forståelse for andres synspunkter, for hvis man ikke forstår motpartens synspunkter, så er det håpløst, ”man trenger ikke å være enig, men forstå”. Han mente dessuten at i en konfliktsituasjon, slik de man ser i undersøkelsesområdet, så har motparten også en grunn til å mene. Men som han påpekte, er dette overkommelige problemer, men partene er nødt til å begynne å snakke sammen og forstå hverandre. Selvfølgelig kan det være vanskelig å få den fulle forståelsen for den andre parten, siden mye av kommunikasjonen vil være kulturelle konvensjoner som gjør at et bestemt uttrykk blir satt i forbindelse til et bestemt innhold (Fuglestad og Mørkeseth 1997). Men uten kommunikasjon kan man heller ikke skape relasjoner til hverandre.

Minoritet og majoritet

Forholdet mellom majoritet og minoritet synes å være sentralt. Den norske majoriteten kan bare eksistere i kraft av relasjonen til den samiske minoriteten. Majoriteten konstituerer minoriteten gjennom sin relasjon til den. En minoritetsstatus innebærer ofte at ens identitet kan være et handikap, fordi barndomsminner, morsmål og vaner oppleves som diskvalifiserende i forhold til muligheten for å oppnå større aksept i storsamfunnet. Minoriteter må tilegne seg majoritetens språk og kulturelle koder, og det gis liten eller ingen anerkjennelse for de etnisk spesifikke kunnskapene og ferdighetene som man besitter. Majoriteten har da symbolmakten over minoriteten, og minoriteten er tvunget til å posisjonere seg etter premisser satt av majoriteten og ikke etter egne premisser. Den asymmetriske makten som ligger i forholdet mellom nordmenn og samer, vil i aller høyeste grad være en del av de sosiale relasjonene. Makt skapes kontinuerlig, og den endres gjerne av motsetninger mellom sosiale interesser som igjen utspilles i mer eller mindre offentliggjorte konflikter. Fordi makt skapes i konkrete sosiale relasjoner, vil disse relasjonene bli realisert gjennom de ressursene og forestillingene som reguleres av sosiale mønstre (Hylland Eriksen 2000). Rettssakene mellom reindriftssamer og grunneiere i undersøkelsesområdet kan i så tilfelle forstås som offentlige konflikter, og dermed har den asymmetrisk makt blitt kontinuerlig skapt og endret siden midten av 1800-tallet.

De norske informanter mener de er annerledes enn samene i væremåte, hva angår kunst, språklige ferdigheter og estetisk smak (ibid), noe som synes å stemme. De er annerledes i kraft av å være i besittelse av norske ferdigheter og norsk identitet som skiller seg fra den samiske. Samene mener også at de er annerledes i kraft av å være same, de behersker samiske ferdigheter og kodene for samisk samfunnsliv. Men for at samer skal kunne delta i det øvrige norske samfunnslivet, har de måtte lære den norske væremåten, tradisjon og språk gjennom en langvarig norsk forskningsprosess (Thuen 1986). I så måte har den norske befolkningen en kulturell kapital som den samiske befolkningen har tilegnet seg gjennom assimilering ved til dels å ha mistet sin samiske kulturelle kapital

Stereotypier og argumentasjon

Det som særlig framkommer av datamaterialet er den sterke tilstedeværelsen av stereotypier i undersøkelsesområdet mellom de ulike gruppene. Kontakten mellom ulike folkegrupper kan ofte være konfliktpreget. I slike situasjoner blir folks verdier, tradisjoner, atferdsformer, ønsker og behov satt opp mot hverandre (Thuen 1986). Stereotypiene om de andre blir stadig reproduisert og det er ingen som gjør noe for å endre det. For den reindriftssamiske befolkningen kan stereotypiene være et signal om at de ønsker å være annerledes fra den norske lokalbefolkningen. De representerer en minoritet i lokalsamfunnene, og ved å være annerledes i kraft av sin etniske tilhørighet vil de opprettholde sin særegenhet som gruppe. Gjennom stereotypier og konfrontasjoner blir ulikhetene mellom "oss og dem" altså forsterket og motsetningen blir bekreftet. Begge parter kan vedlikeholde konflikten når de opplever at deres viktigste interesser blir truet av den andre parten, fordi etniske konflikter ofte er preget av forestillinger om egen kultur som overlegen og det rettfærdige i egen sak (Thuen 1986). Det er gjennom samhandling at partene på hver sin måte opplever urettferdighet i utvekslingen av knappe ressurser, og som gjør at stereotypiene genereres. Det er heller ikke tvil om at begge folkegruppene over tid, har samlet en betydelig mengde erfaringer og historier, som de ved visse anledninger bringer fram for å illustrere hvordan de har blitt behandlet og også for å karakterisere de andre (Henriksen 1986). Når samhandlingen i tillegg er begrenset, vil partene lære lite om hverandre, og de ser hverandre bare i noen bestemte sammenhenger. Dermed fortsetter man å vedlikeholde feilaktige oppfatninger om hverandre og om hvordan de andre egentlig er når det gjelder væremåter på andre områder. Det bildet man har dannet seg av de andre får stadig næring av nye erfaringer som systematisk tolkes i lys av det man allerede "vet". De inntrykkene som kunne tjent til å avkrefte denne forestillingen, blir oversett eller bortforklart. Når grunneierne i Selbu og Holtålen bare

samhandler med reindrifta i visse sammenhenger og til visse årstider, vil også stereotypiene ikke få anledning til å forandre seg. Når i tillegg enkelte personer i reindrifta representerer de andre, vil man sitte igjen med inntrykket av ”den som tier, samtykker”. Altså kan stereotyper bli reproduisert om en kollektiv gruppe, og ikke nødvendigvis individuelt. Når det da også eksisterer oppfatninger om grunnleggende og dyptgående forskjeller i folks forestillinger om hverandres verdier og normer vil disse være avledet av ens eget verdisystem. Kommunikasjonsproblemene mellom samer og nordmenn vil også bidra til å forsterke ens verdisystem. Når samene da på forskjellige måter viser sin egenart gjennom språk, klesdrakt eller væremåte, bekrefter de oppfatningene som allerede finnes hos mange nordmenn om en forskjellighet som man har lært å se ned på i forhold til sine egne verdier. Den ene parten får bekreftet sin overlegenhet, mens den andre parten sin underlegenhet (Thuen 1986).

Det Thuen (1986) og Henriksen (1986) beskriver, passer godt til den konfliktsituasjonen som jeg oppfattet i undersøkelsesområdet. Men det som synes å prege relasjonene mellom reindriftssamer og grunneiere er at konfliktbildet har endret seg og dette også har ført til at stereotypiene har endret seg. Som en samisk informant hevdet, så er det slutt på den tida da samene sto med lua i hånden og bare måtte godta. Det flere norske informanter ga uttrykk for, er at tiden har forandret seg og at reindriften drives ikke på samme måte som før. Dette synes å skape et dilemma for mange nordmenn, men ikke nødvendigvis i Rørostraktene, om at stereotypien om urbefolkninger er et romantisk bilde av mennesker som lever i pakt med naturen på en mest mulig tradisjonell måte. I denne forestillingen er det ikke plass til hus, tilhengere, snøscootere, ATV- kjøretøy og svære pick-up biler. I undersøkelsesområdet dominerer stereotypien om at samene kan gjør hva de vil uten begrensninger i forhold til teknologiske hjelpemidler, mens det romantiske bildet av urfolk og fortidig levemåte er sterkere i områder der det ikke finnes samisk bosetting. Jull (1995) påpeker at de høye levestandardene som deles av samer og nordmenn har vært hovedbragden i myndighetenes samepolitikk. Men han mener samtidig at den største mangelen i den Skandinaviske politikken, har vært at myndighetene også har vært ute av stand til å vedkjenne at samene hovedsakelig har bebodd store deler av Nord-Europa siden istiden. Mange nordmenn som lever i samme nabolag og bygder som samer, har i mange tilfeller derfor problemer med å innse at ”de” (samene) skal ha fordeler som ”vi” (ikke-samer) ikke har (Ibid). Dette kan forklare hvorfor mange fastboende reagerer på de fordelene reindriftssamene har i Rørostraktene.

En kommuneinformant har fortalt at konfliktene mellom reindriftsamere og grunneiere tiltok på 1980-tallet, og det kan ha sammenheng med innsigelsesrett, samisk reindriftslovgivning og at samene fikk urfolksstatus. Som flere informanter har påpekt har samene blitt mer bevisst på sine rettigheter, og dermed endret dette også relasjonene til lokalbefolkningen. En påstand jeg hørte fra flere informanter, var det den yngre samiske generasjonen er helt umulig å ha med å gjøre. De bare krever og krever i forhold til rettigheter, og har ikke lenger respekt for andre. Det ble også hevdet at samene var mer samarbeidende i de tidligere generasjonene. Men dette kan henge sammen med det en samisk informant fortalte at før kjørte kommunale planmyndigheter over samene og de hadde ikke mulighet til å protestere slik man har i dag. De nådde ikke gjennom i systemet og de visste heller ikke hvordan de skulle bli hørt. Det Bjørklund og Brantenberg (1986) slår fast er at alle tidligere inngrep (før 1975), har blitt utført uten at myndighetene på forhånd hadde forsøkt å utrede hva slags konsekvenser inngrepene kunne få for samisk reindrift og kultur (Ibid). Noe som bekrefter påstanden fra enkelte reineiere. Stereotypien om at samene går imot så godt som all utbygging, har blitt en dominerende forestilling om samiske holdninger i forhold til arealutnyttelse av utmarksområder. Samenes holdninger ble trukket fram som et av de største problemene i relasjonene mellom reindriftssamene og grunneierne. Det ble påpekt av enkelte informanter at ”det er en generell oppfatning i Tydal at det er samenes holdning som er problemet, ikke reinen”.

For grunneierne i undersøkelsesområdet er det uforståelig at samene kan være så steil på utbygging. Når reindriften kommer med innsigelser på regulering av eiendommer, skaper dette misnøye og mistillit hos grunneierne. Grunneierne vil gjerne utnytte sine eiendommer slik staten har oppfordret dem til å gjøre, men når reindriften protesterer blir dette oppfattet som at reindriften legger seg borti grunneierens råderett over egne eiendommer. Når dette skjer får grunneierne bekreftet forestillingen om at samene sier nei til all samfunnsutvikling. Som informant fra Selbu kommune forklarte meg, skal regulering av eiendommer skje i samsvar med Plan- og bygningsloven og er pålagt kommunene. Grunneiere må derfor søke kommunene om å få regulert eiendommene sine for utbygging. Plan – og bygningsloven skal i hovedsak ”gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser, utbygging, samt å sikre estetiske hensyn” (Plan- og bygningsloven § 2, første ledd). Flere reineiere har gitt uttrykk for en misnøye med denne loven, fordi de mener de aktuelle kommunene ikke har vært flink til å ta hensyn til reindriften. Samtidig som at grunneierne har en forestilling om at samene går imot utbygging, har samene en forestilling om at kommunene er mer interessert i grunneieren enn reindriften. Forestillingene og holdningene går begge veier og når de har fått bli til fordommer

er partene neppe villige til å endre de forutinntatte meningene, selv om man har fått ny kunnskap (Djuliman og Hjorth 2007).

Stereotypien om at reindrifta hindrer samfunns- og næringsutviklingen blir også vedlikeholdt sammen med stereotypien om at man ikke kan stole på samene, "fordi de lyger". Slike stereotyper henger sammen med det Gumperz og Gumperz (1982) fremhever med at selv et uheldig ord, vending av uttrykk eller en misforstått tone i stemmen kan få alvorlige konsekvenser for tilliten mellom mennesker. Djuliman og Hjort (2007), mener at når man ikke klarer å løse konflikter på et tidlig stadium, så vil de utvikle seg i en negativ retning. Konflikter utvikles og dette kaller de for en konfliktspiral. Den beskrivelsen de gir av konfliktspiralen synes i stor grad å samsvare med den situasjonen jeg fikk beskrevet av informantene og som jeg selv oppfattet. For det første tyder mye på at det er en del enveiskommunikasjon og polarisering mellom partene. Enveiskommunikasjonen mellom partene oppfattet jeg som at reieierne og grunneierne snakker forbi hverandre. Men fordi partene ikke forstår hverandres kulturelle koder, er det heller ikke en reell dialog og begge partene sliter med å nå gjennom med sine argumenter. Begge parter opplever derfor situasjonen som fastlåst, noe som vil gjøre dem frustrerte (Djuliman og Hjort 2007). Det inntrykket jeg også sitter igjen med, er at det er sterke følelser i konflikten. Hver part kan føle at deres interesser ikke blir tatt hensyn til og at de blir urettferdig behandlet. Ut fra argumentasjonen til begge partene oppfattet jeg dette som en veldig reell beskrivelse av konflikten. Partene kan også, istedenfor å diskutere saken, starte med å diskutere hverandres personligheter. Typisk er negative personkarakteristikker og generaliseringer. Usakelige elementer vil gjerne utvide konfliktens problemstilling, forsterke den og gjøre den vanskelig å løse. En konflikt kan ende ved at kontakten mellom partene opphører. Når partene ikke lenger kommuniserer forblir situasjonen uløst og utgangspunktet for å finne en løsning blir borte. Beskrivelsen av konfliktspiralens faser viser at konflikter blir vanskeligere å løse jo lenger de får lov til å utvikle seg (Djuliman og Hjort 2007). Jeg oppfattet ikke konflikten mellom samer og nordmenn som en fysisk konfrontasjon av den typen at de sloss fysisk, men jeg hørte om episoder der fysiske konfrontasjoner hadde funnet sted. Noen norske informanter påpekte at det er heller mer vanlig å true reieierne med at rein som kommer på innmark, vil bli skutt om den ikke blir fjernet.

Hyttebygging til besvær

Informanter fra kommuner, fylkesmann og reindriftsadministrasjon har alle påpekt at den største trusselen for reindrifta, er omfanget av hyttebygging i undersøkelsesområdet. Det har blitt meg opplyst fra de kommunene jeg har snakket med (Røros, Selbu, Tydal og Holtålen), at det er om lag 7500 hytter/fritidsboliger i undersøkelsesområdet. Disse hyttene/fritidsboligene er fordelt til 1700 hytter i Selbu, 1500 hytter i Tydal, 1300 hytter i Holtålen og 3000 hytter i Røros kommuner³¹. Jeg har i tillegg observert på Selbutorget at nær 700 hyttetomter var til salg i Selbu kommune i juni 2009, hvilket gjør at det vil bli bygget enda flere hytter i kommunen³². Som en informant uttalte var dette skremmende tall, og kanskje særlig med tanke på hvor mange hytter og fritidsboliger som allerede er bygget i undersøkelsesområdet. Men når et område er regulert som i dette tilfellet, ansees det som tapt for reindrifta.

Konfliktene omkring hyttebygging bunner i en arealressurskonflikt som har oppstått fordi ulike næringer og ulike interesser ønsker å bruke de samme arealene til ulike formål. De bakenforliggende årsakene til slike konflikter er overordna forhold som verken grunneiere eller reineiere rår over. Norsk landbruk har i de siste 10 årene vært og er til stadig under stort press og omstilling. Fordi det ikke lenger er lønnsomt for alle å drive med jordbruksproduksjon, blir bønder og grunneiere oppfordret av staten til å satse på å skape ny virksomhet og dermed skaffe inntekter fra andre aktiviteter enn fra jordbruket. Bygdeturisme, gårdsmatproduksjon og etablering av hyttefelt er eksempler på slike aktiviteter. Mange av konfliktene i undersøkelsesområdet er knyttet til et utvidet landbruksbegrep (Hagen et al 2007). Som informanten fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag mente, er det er mye hyttebygging i undersøkelsesområdet og dette skaper mye konflikter mellom utmarksbrukere. Den utbredte og spredte hyttebyggingen som har vært en vanlig tendens, bunner i det jeg oppfatter som ulik praksis hos kommunene i regulering av landbrukseiendommer. Flere informanter fra reindrifta mente at kommunene ikke respekterer lover og at kommunene legger vekk arealplaner og gir dispensasjon, og som i mange tilfeller medfører innsigelser på regulering fra reindrifta.

Ifølge informanten fra fylkesmannen og enkelte informanter fra kommunene, opprettholder hyttefolk næringslivet i lokalsamfunnene og det er derfor det er så attraktivt å legge ut hyttefelt. Som informanten fra fylkesmannen påpekte har det vært et problem at det

³¹ Antall hytter/fritidsboliger er informasjon jeg har fått gjennom intervjuer med de aktuelle kommunene

³² Jeg vet ikke hvor disse hyttetomtene var lokalisert i kommunen.

ikke har vært noen som har ivaretatt reindriftas interesser i slike prosesser, særlig hos kommunene. Dette kan forklare reindriftas uttalelser om at kommunene ikke respekterer og følger lovene, særlig plan- og bygningsloven og gir dispensasjoner selv om det er i strid med lovverket. I følge Lie et al (2006) er noe av årsaken til dette, at kommunene i liten grad er opptatt av reindrifta som næring, og da særlig i de kommunene der reindrifutøverne ikke er bosatt, men dette kan også forklares med at kommunene i noen grad får ulik informasjon om reindriften fra foreliggende kartgrunnlag (distriktsplaner, arealkart og så videre), reindrifforvaltningen, reinbeitedistriktene eller enkeltutøvere. Når reindriften i tillegg bruker store arealer og at i enkelte områder vil bruken variere fra år til år (eller fra tiår til tiår), ved at områder ligger brakk for så å bli tatt i bruk igjen, gjør at det ikke alltid er enkelt å synliggjøre reindriften i kommunene (Lie et al 2006). Noe av det som også har kommet fra flere informanter og som det framgår av rapporten fra NIBR, så trenger kommunene mer kompetanse om reindrift.

Dette har det såkalte Dialogprosjektet "Felles Politikk for fjellområdene" forsøkt å endre på. Fordi kommunene har hatt liten kunnskap om reindriften og dens behov, har det vært et overordnet mål for Dialogprosjektet å heve kunnskapsnivået hos både kommunene og også hos reindriften (Hagen et al 2007). Informanten fra fylkesmannen mente at prosjektet har ført til økt bevissthet og et økt kunnskapsnivå. Men som han også nevnte er det snakk om forskjellige kommuner og selv om man har fått en økt bevissthet, så er det noen som har mer motstand enn andre. Dette fikk jeg bekreftet under intervjuene jeg hadde med kommunene som har deltatt i Dialogprosjektet. Mens noen kommuner var mer villige til å innrømme at Dialogprosjektet har ført til noe konkret, var det andre som mente det motsatte.

Som en reieneier hevdet, er det ingen kommuneplanlegger som ser at det har blitt mer urolig rein som en følge av at beiteområdet har blitt innskrenket. Eller som en annen informant mente, er det vanskelig for planmyndighetene å se helheten i reinbeiteområdene. Hvert inngrep innskrenker og det får ikke reindriften tilbake. Enkelte informanter påpekte at når reindriften nå får et stadig mer innskrenket beiteområde, så har man også mistet muligheten til å velge gode beiter. Når man mister valgfriheten blir det økonomisk dyrere å drive med rein.

Ei hytte her og ei hytte der

Noe av den argumentasjonen som har preget flere av intervjuene, er holdningen om at reindrifta hindrer næringsutviklingen ved at de går mot så å si all utbygging. Reindriftsagronomen hevdet at reindrifta ikke sier nei til allmennhetens rettigheter og at reindrifta sier ja til ganske mye. Dette har også flere informanter fra reindrifta også hevdet. Forskning fra Norut NIBR Finnmark (Lie et al 2001) bekrefter disse utsagnene. I denne rapporten blir det påpekt at veksten i hyttebyggingen har økt i undersøkelsesområdet med omtrent 50 %. En slik økning vil si at det blir bygget omtrent 180 nye hytter hvert år. Rapporten peker på at tap av beiteland kan føre til at det oppstår økte konflikter internt i reindrifta, fordi tap av beiteland fører til tap av beite også for andre reineiere enn bare de som er direkte berørt av utbyggingen. I tillegg vil tap av beiteland økte konfliktene mellom reindriftsnæringen og samfunnet for øvrig, fordi når reindrifta går mot utbygging vil dette oppfattes at reindrifta legger seg borti grunneierens råderett over egne eiendommer.

Til tross for den rådende stereotypien om at samene går i mot all utbygging, har NIBR rapporten kommet fram til at det er vanlig at kommunene og reindriftens organer inngår kompromisser som innebærer at det allikevel legges til rette for hytteutbygging, selv om reindrifta i utgangspunktet hadde en innsigelse på utbyggingen. Det rapporten slår fast er at de hytteområdene som er mest problematiske for reindrifta enten blir redusert eller tatt bort. Det er mye som tyder på at mange innsigelsessaker ender opp med kompromissløsninger, der reindrifta ofte må tåle mer utbygging enn det man i utgangspunktet ønsket (Lie et al 2001). Denne empirien synes å støtte opp under det informanter fra reindrifta og det reindriftsagronomen har fortalt. En fastboende informant mente at reindrifta burde bli flinkere til å inngå kompromisser i utbyggingssaker, fordi det kunne skape positivitet rundt reindrifta. Men når kompromisset allikevel innebærer at reindrifta taper beiter og muligheten til å velge, kan kompromisser som i utgangspunktet virket uskyldig ha en avgjørende faktor på et være eller ikke være for reindrifta i undersøkelsesområdet.

Det har blitt hevdet fra flere grunneiere at reindrifta må være villig til å både gi og ta i relasjonen til lokalbefolkningen og kanskje særlig i saker som handler om næringsutvikling. Men når reindrifta hele tiden er den tapende parten i denne relasjonen, vil de heller ikke være villige til å gi mer. Det som framgår i rapporten til NIBR Finnmark, er at Sør-Trøndelag og Hedmark reinbeiteområde skiller seg ut i forhold til de øvrige reinbeiteområdene, med en høy hyttetetthet og en høy hyttebyggingstakt. Selv om to tredjedeler av hyttebyggingen de siste årene har skjedd i henhold til arealplanen, er et betydelig omfang av hyttebyggingen som er i strid med arealplanen. Det rapporten slår fast er at i motsetning til de øvrige

reinbeiteområdene i Norge, er hyttene i Sør-Trøndelag og Hedmark i større grad kommet som en følge av reguleringsplaner som har sprenget rammene for gjeldende kommuneplaner og som en følge av dispensasjoner fra kommuneplaner. Rapporten har konkludert med at 82 % av søknadene som krever dispensasjon fra kommuneplanen ble innvilget (Lie et al 2001).

Det som gjerne ligger til grunn for at grunneiere ønsker å regulere, er i følge en informant mulighetene til å kunne betale ned gjeld eller for å kunne gjøre diverse innkjøp til eiendommen. En av disse informantene mente at når man velger å regulere for salg av hyttetomter, så selger man samtidig bort eiendommen. Han fortalte at mange grunneierne har fått en forringet inntekt som følge av at dette. Man sitter igjen med en oppbrukt eiendom, fordi man bare var interessert i å tjene penger. Men som han presiserte var det gjerne grunneiere som ikke selv var bosatt i kommunene som regulerer eiendommene sine.. Denne informanten har valgt å ikke regulere eiendommen, fordi han vil sikre den for de kommende generasjonene. Han har istedenfor valgt å bygge hytter som han leier ut til turister.

Det har blitt hevdet fra grunneiersiden at det er mange passive grunneiere i undersøkelsesområdet, og dette henger også sammen med at grunneierne er bosatt andre steder. Han mente at det er et problem når passive grunneierne ikke vedlikeholder eiendommene sine, fordi han var av den meningen at det følger både forpliktelser og rettigheter med en eiendom, at disse forpliktelsene hang sammen med vedlikehold av fellesbeite. Han mente derfor at det blir et problem for de andre grunneierne at noen er mer interessert i rettighetene enn i forpliktelsene. Fordi det tydeligvis er mange passive grunneiere, så kan det tolkes som at disse grunneierne ikke har et emosjonelt forhold til eiendommen, og at det derfor er mye lettere å regulere eiendommene til hyttetomter. Men som den samme informant fortalte, er det derimot mange i Selbu som har solgt hyttetomter og at det er mange som ønsker å regulere hyttetomter, fordi de vil sikre seg økonomisk. Som Hagen et al (2007) beskriver, er det mange små grunneiere i Selbu og mange nedlagte bruk. Fordi disse grunneierne ønsker å utnytte utmarka er salg av hyttetomter en aktuell løsning. I rapporten blir det påpekt at mange de siste årene har ønsket å legge ut tomter, fordi det ansees som "siste sjanse" (Ibid).

Grunneierne jeg har snakket med, har liten forståelse for reindriftas argumenter om at ei hytte kan ha betydning for reindrifta. En grunneier uttrykte derimot at han var enig med samene at det kan bli litt for mye hytter og at stor utbygging kan være problematisk. Men at det kommer innsigelse for ei hytte, har han og andre grunneiere vanskelig for å forstå. Reindrifta hevder på sin side at det norske samfunnet generelt har vanskelig for å forstå helheten i reindrift, og at denne argumentasjonen fra grunneierne er grunnløs. Men det flere

reineierne hevdet var at det ikke nødvendigvis bare var utbyggingen av hyttene som var problemet, men det at det er folk på hyttene hele tiden og noen reineiere mener at dette setter begrensinger på reindriften.

Reindriften relasjon til hytteeierne

Reineierne hevdet at hyttene blir brukt hele tiden, og at det dermed er folk i hyttefeltene til enhver tid. I følge Kiran (2006), symboliserer hyttelivet fraværet av de tyngende forpliktelsene som man ellers er tyngt med i hverdagen. Hytta har blitt frihetens tilfluktssted og den gjenopptar for en stakkert stund kontakt med landskap og natur, som kan være fjernt når man bor i by. Den eksplosive økningen i hyttebygging, som man har opplevd de siste tiårene, har sammenheng med en enorm privat velstandsøkning. Flere er i stand til å skaffe seg en hytte og de har gjerne råd til å bygge mye større hytter enn det som tidligere var tilfelle. Man er heller ikke villig til å gi avkall på den standarden og de hjelpemidlene som man til daglig omgir seg med (Ibid). På såkalte høystandardshytter, mente informanten fra Holtålen kommune, at hytteeierne helst vil ha de samme fasilitetene som de har "hjemme", som vann, kloakk, vei, strøm, internett og parabol. Dette gjør det også mer attraktivt å være på hyttene enn før. Det er dermed heller ikke snakk om hyttebygging, men det er en bygging av bolig nummer to. Når hyttefolk "bor" på to plasser, mente en informant, så kan det skape konflikt. Endringene i det man foretrekker og kravene til hytta, gjenspeiler at forskjellene mellom hverdag og rekreasjon har blitt visket ut (Kiran 2006). En reineier fortalte at det har blitt enklere å ta med jobben hjem og da kan man like gjerne jobbe på hytta. Men hyttelivet skal også være en fin og givende avkobling fra dagliglivet for hele familie. For på hytta skal alle kose seg og gjøre det de har lyst til, enten det dreier seg om turliv, sport eller rent slaraffenliv (Køhn 1996).

Som noen informanter fortalt er man "gjest" når man er på hytta. Men det er ikke mange som tenker sånn, fordi man har kjøpt rettigheter som følger hytta og dermed har man fått et slags eierforhold til stedet. Som mange informanter har påpekt, er de fleste som kjøper hyttetomter i undersøkelsesområdet, byfolk særlig fra Trondheim og også fra Stjørdal. Det er bymennesker som bygger hytter på fjellet, men som nødvendigvis ikke har noen slags tilhørighet til verken kommunen eller stedet. Det informanten fra fylkesmannen fortalte, er kunnskapen hos byfolk om lokale forhold dårlig. Avstanden til "landet" er større i dag enn det var for noen generasjoner tilbake, og dette påvirker kunnskapen om landsbygda. Når også flere reineiere hevdet at hytteeiere blir farget av holdningene til grunneierne, så blir hytteeierne blandet inn i konflikter som de ikke har vært innebefattet med tidligere. Det en

informant mente var at hytteeierne blir gjerne fortalt en versjon om reindrifta som ødeleggende av grunneierne, og som dermed blir en sannhet for hyttefolk. Men dette er en versjon om en kultur som de ikke har kunnskap om og lite erfaringer selv med. Det at hytteeierne ikke skjønner reindrifta, men bare ser situasjonen er også et problem for reindrifta. Samtidig mente reindriftsagronomen at de beste støttespillerne for reindrifta, faktisk er hytteeierne. Mange byfolk bruker hyttene sine for å slappe av og for å komme unna stresset i byen. Han hevdet at det er mange hytteeiere som har felles interesse med reindrifta. Etablerte hytteeiere bruker i mange tilfeller tilstedeværelsen av reindrifta for å beskytte sine interesser, og de kan bli såkalte ”strange bedfellows” med reindrifta. Det at etablerte hytter fungerer som vaktbikkjer mot nyetablering av hytter, ser reindriftsagronomen på som en fordel. Men han mente at det kan være en ulempe at hytteeierne ofte lar reindrifta stå i front slik at de også kan få fremmet egen sak. Dermed må reindrifta også ta ubehaget og får et dårligere omdømme hos grunneierne, som følge av gratispassasjerene som kjører reindrifta foran seg i utbyggingssaker. I følge en samisk informant, er reinen den største brukeren av utmarka, men det er ikke alltid denne brukeren er synlig for det blotte øyet. Den voldsomme hyttebyggingen i undersøkelsesområdet har ikke bare konsekvenser i form av fysiske tapte beiteområder, men også av aktivitetene som følger med disse fritidsboligene. Som enkelte informanter har påpekt, har hytteeierne gjerne med seg slekt og venner på hyttene, noe som betyr at ”det blir stadig mye mer folk på de hyttene”. Tilretteleggingen for overnattingsmuligheter og ruter for turer over flere dager i fjellet har pågått siden begynnelsen av 1860-årene i undersøkelsesområdet (Nyaas et al 2009). Ved at man har et godt tilrettelagt rekreasjonstilbud og fine friluftsområder som gjør at ”naturen er lett tilgjengelig” nærmest utenfor hyttedøra, er det ikke å undres over at undersøkelsesområdet er attraktivt for hyttefolk. Fiskerike vann og gode jaktmuligheter skaper også kroner i kassa for grunneierne, men som en grunneier mente er det alltid noen som bare tenker på å tjene penger og som helst vil ha en inntekt på salg av fiskekort og jaktkort. Jeg observerte flere merkede stier de gangene jeg kjørte til reingjerdet i Skarpdalen, og det var alltid en og annen bil parkert langs veien.

”Reintallet er roten til mye vondt”³³

Enkelte informanter fra grunneiersida har ment at det er for mye rein i undersøkelsesområdet, og at reiene har mer behov for areal, fordi de vil ha mer rein. Det ble også hevdet fra noen grunneiere at dess mer som kreves økonomisk, så må reiene øke reintallet for å klare utgiftene. Fordi enkelte grunneiere mente at reiene ønsker å øke reintallet i

³³ Overskrift på en avisartikkel i Altaposten 30.10.2009

undersøkellesområdet, ble det hevdet at reindriften jobber aktivt for å få ta i bruk gamle beiteområder i Reinsfjell i Selbu og Holtålen kommuner, samt Sålekinna nord i Hedmark. Men denne påstanden ble avvist av reindriftsagronomen, som mente at reiene har gjort jobben for å oppnå økologisk bærekraft. Det som er en mer sannsynlig årsak til at reindriften vil ta i bruk igjen gamle beiteområder, er for å kompensere for reindriften's fysiske tap og unntakelseseffekten ved inngrep i reinbeiteområder. Som flere reiere har hevdet, trenger reinen variasjon og dette glemmer gjerne grunneierne. Derfor vil ikke utvidede beiteområder nødvendigvis bety at reindriften vil øke reintallet, men heller at reindriften vil ha flere valgmuligheter i forhold til beiteområder i et ellers så stadig innskrenkende reinbeiteområde. Reindriftsagronomen hevdet at reiere blir irritert når lokalbefolkningen begynner å snakke om at det er et høyt reintall i området. Hvis man ser på statistikkene for Sør-Trøndelag og Hedmark reinbeiteområde, vil man kunne se at distriktene der har høye slaktevekter (Ressursregnskap for reindrift 2009). Sammenligner man reindriften i Sør-Trøndelag med reindriften i Finnmark, vil man kunne se at strategien om flokkseleksjon ikke har fått rotfeste, fordi ideologien til mange reiere i Finnmark er fremdeles å ha mest mulig rein. Da jeg var på kalvemerkingen reagerte jeg på at kalvene i begge distriktene var mye større enn kalvene i Finnmark. Reindriftsagronomen ba meg huske tallene 10 % og 20 %, som står for den sørsamiske reindriften i forhold til den totale landsprosenten. Det at man har 10 % rein av det totale reintallet og en kjøttproduksjon som er på 20 % av den totale kjøttproduksjonen i reindriften-Norge, viser at det er liv laga å produsere reinkjøtt i Røros-traktene. Som en informant hevdet, har en bevisst flokkseleksjon ved at man tok ut de svake dyrene, økt slaktevektene. Men som han også påpekte gjorde det at reiere havnet på toppen av skatteliste og som skapte konflikt med grunneierne, fordi samene begynte plutselig å tjene penger. Informanten påpekte at det ble veldig negativt, og særlig med tanke på at grunneierens utmarker og antakeligvis også innmarker, gjorde det mulig for reiere å tjene penger på bekostning av andre.

I en avisartikkel i Altaposten, publisert 23/10-2009, blir det fremhevet at rein på innmark skaper "vondt blod" mellom bønder og reiere i Finnmark. I flere intervjuer med grunneierne og kommuneansatte i undersøkelsesområdet, kom det fram at det er et problem at reinen kommer på innmark. Hvor den i følge Reindriften's lov § 19 første ledd ikke skal oppholde seg. Det er særlig om våren og om høsten at det kan oppstå konflikter med rein på innmark. I følge informanten fra Røros kommune har det ikke noe særlig med konflikter i vinterbeiteområdene, men han mente at reinen kan trække ned snøen slik at det blir isbrann om våren. Men i hans kommune, er konfliktene med rein på innmark størst i nord for Aursund

(tvistområdet i Aursund-saken fra 1997), samt på Tammeshalvøya. Problemene med rein på innmark synes å variere fra kommune til kommune. Enkelte kommuner synes å ha mer problemer med rein på innmark enn andre, men samtidig finnes problemet i hele beiteområdet. Det ble påpekt av enkelte grunneierinformanter at reindriften ikke er flinke nok til å hente dyrene fra innmarka når man ringer og sier ifra. Men dette synes også å variere fra sted til sted. At rein kommer inn på et gjerdet område, kan ha mange årsaker. Det kan være at grunneier ikke har fått vedlikeholdt gjerdene etter vinteren eller at reinen har spredt seg (som den gjerne gjør om høsten) og da kan det være vanskelig å holde reinen unna, selv inngjerdede områder. Det faktum at reinen ikke ser grensene som er tegnet inn på kartet, er forhold som verken reieneierne eller grunneierne rår over. Uansett hva som er årsaken til at reinen kommer på innmark, så betyr det tap for bonden. Reintråkk kan gi store skader på avlingen til bonden og dette kan få store økonomiske konsekvenser for den som skal leve av jorda.

Men de er ikke uenige om alt....

Selv om reindriften og grunneierne havner til stadighet i konflikt om bruken av ressursene, har de et felles interessefelt, nemlig rovviltsproblematikken. Dette var et aktuelt tema som flere av informantene nevnte som en samarbeidsarena for reindrift og jordbruk. Som også flere av informantene har sagt, vil det bli mer og mer samarbeid mellom reieiere og bønder om rovviltsproblematikken. En annen informant mente at når partene samarbeider, så vil de stå sterkere sammen mot det nåværende forvaltningssystemet innen rovvilt enn om de skulle ha kjempet mot rovviltsproblematikken hver for seg. En av de norske informantene var veldig opptatt av rovviltsproblemet og vi snakket ganske lenge om dette. Han mente at de som har forvaltningsansvaret for rovvilt ikke har gjort noe som helst for å få bukt med dette problemet. Han hevdet at slik systemet er bygget opp, er det lagt opp til sannsynliggjort erstatning ved tap av husdyr. Direktoratet for Naturforvaltning, som er forvaltningsansvarlig for rovviltet har han ikke noe særlig til overs for, som han sa så er det et finurlig oppbygd naturforvaltningssystem. Mens jeg var på feltarbeid ble det slått opp ganske stor i riksmediene at reindriften og sauenæringa i Nord-Trøndelag holdt på å bukke under på grunn av rovviltsproblematikken. Informanten fra Selbu nevnte i den forbindelsen, mens vi snakket om rovviltsproblematikken og medieoppslagene, at en bonde i Meråker hadde mista 60 % lam sommeren før og dette bekrefter det mediene fokuserte på. Informanten hadde hørt at en løsning på problemet for en sauebonde kunne være rovdyrssikra gjerdene. Men disse gjerdene hadde han ikke noe tro på, fordi han mente det var en dårlig løsning på problemet.

Han påpekte at når sauebøndene gjerder inn sine dyr, så vil det medføre at reineierne får større tap. For han visste at reindriften er like mye plaget med rovviltet som sauenæringen. Men fordi reindriften ikke er pålagt øremerking med individnummer i begge ørene slik som sauenæringa er, mente informanten at det kan være enda verre for reindriftnæringen å få dekket tap når noen reieiere er uærlig og utnytter systemet. Han mente at det går ikke å jukse med slike øremerker som individmerke, og det derfor kan være lettere å få erstatning på tap når man kan dokumentere tapsårsaken gjennom å finne kadaver hvor individmerket er intakt. Men det jeg observerte da jeg var på kalvemerking både i Essand og Riast/Hylling, var at alle kalvene ble både merket med det personlige øremerket som viser eierskap og øreklips med individmerke.

Informanten fortalte at han var særlig plaget med at det er mye bjørn og gaupe i hans beiteområder. For han ville et normalår bety 2- 2 ½ % tap, men nå opplevde han at han har 15-20 % tap på lam. Han forklarte at store sauetap står bjørnen for, mens store lammetap står gaupa for. For han, som sauebonde, vil alt utover normaltapet være rovvilttap, men dette mente han at Direktoratet for Naturforvaltning ikke tar hensyn til. Det har i følge informanten kommet en erstatningsforskrift som skal sørge for at man må finne kadaveret for å kunne bevise overfor Direktoratet for Naturforvaltning at det er rovvilt som har forårsaket tapet. Denne forskriften gjelder også for reindriften.

I store deler av landet ble bjørn, ulv, jerv og gaupe så å si utryddet. Tilbakeføringen og tilveksten av rovdyr har skapt en rekke konflikter. I det nåværende forvaltningssystemet er det stor konflikt mellom de som ønsker å ha de store rovdyrene og de som vil bekjempe dem. Denne konflikten oppstår gjerne når offentlige forvaltere, miljøvernorganisasjoner og en urban del av befolkningen ønsker å ha rovdyr i norsk fauna, mens bygdefolk bestående av grunneiere, jegere, husdyrholdere, reieiere og andre opplever rovdyr som problematisk og føler at rovdyrene virker truende i deres nærmiljø (Aanesland og Holm 2003). Dette synes å gjenspeile det noe av informantene har fortalt. En av informantene mente at det er ingen i verken storbyen eller på et offentlig kontor som kan føle på kroppen hvordan det er å ha rovviltsproblematikken så tett innpå. I følge Aanesland og Holm (2003), er menneskene som ønsker rovdyr gjerne de som har mindre eller ingen kontakt med rovdyrene. For dem er det ingen ulemper med ulv eller bjørn, og de blir heller ikke belastet med utgiftene for å dekke skadene og problemene som rovdyrene medfører (Ibid). Informanten var veldig klar på at alle dyr burde kunne være på lik linje, men han mente at de fire store rovdyra er mer verdt enn andre dyr.

Bernkonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1986, og dermed ble Norge pålagt krav om bevaring av flora og fauna, herunder artene gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Ratifiseringen av konvensjonen gjorde at man fikk føringer for norsk forvaltning av de store rovdysartene (Direktoratet for Naturforvaltning). Men fordi Norge har ratifisert internasjonale avtaler som skal sikre levedyktige bestander av rovvilt, vil også dette ha økonomisk påvirkning på inntekten til reineiere og sauebønder. Som informanten hevdet skal ikke rovviltproblemet forårsake økonomiske konsekvenser for de som driver med sau og han siktet til erstatningssystemet for tap av bufe.

6. Oppsummerende konklusjoner

Jeg var interessert i å finne ut hvordan Selbu-dommen fra 2001 hadde påvirket relasjonene mellom den fastboende befolkningen og reindriftssamene i tiden etter. Med utgangspunkt i problemstillingen ” *Hvorfor er det fremdeles en anspent relasjon mellom reindriftsutøvere og den fastboende befolkningen etter Selbu-dommen?*”, vil jeg presentere noen oppsummerende konklusjoner.

Selbu-saken og lovgivning

Opp gjennom årene, og særlig etter at Reindriftsloven av 1978 ble innført, har reineiere og grunneiere i Rørostraktene møttes i retten for å få avklart usikkerheten omkring reindrifts rettigheter på private eiendommer. Mange av konfliktene omkring reindriften og dens bruk av arealer, henger sammen med at den samiske ressursbruken ikke har satt varige spor i naturen, slik den norske bruken har gjort. Dette gjør at det er vanskelig for samene å kunne bevise sin tilstedeværelse i undersøkelsesområdet. Det at samhandlingen mellom partene har måtte bli avgjort i rettsvesenet, har satt sitt preg på relasjonene.

En eldre informant fra Selbu mente at når grunneierne la sak mot reindriften, så ble de urettmessig stemplet som samehatere. Dette mente han var en misforståelse fordi de var ikke samehatere, men at det var grunneierens oppfatning om råderett over eiendom som ble misforstått. Det han og flere andre grunneiere har uttrykt, er at råderetten over eiendommene tilhører grunneieren og ikke samene. Jeg har inntrykk av at det forekommer mange misforståelser som denne, i relasjonene mellom samer og nordmenn, og at det rett og slett skyldes kommunikasjonsproblemer. Men samtidig mente også min eldre informant at samene var saklig under rettsaken, de snakket fra hjertet. Men det at samene også skal ha løyet under Selbu-saken, kan i likhet med utsagnet om at grunneierne var samehatere, være misforståelser i kommunikasjonen mellom partene.

Selbu-sakens betydning hos partene vil selvfølgelig være motstridende. Flere av de norske informantene har uttrykt at dommen i Selbu-saken ikke var en riktig dom og de uttrykte også frustrasjon over at de tapte med et knapt flertall. Men som de også hevdet forholder de seg til dommen, selv om de mente at den ikke var riktig. Noen informanter påpekte at det dommer Rieber-Mohn (som var i mindretall) skrev i Selbu-dommen var fornuftig og at det var den rette tolkningen av fakta. Grunneierne mente at dommen var feil, fordi de var av den oppfatningen at samene ikke hadde rettigheter i de delene av distriktene som ikke var innenfor det de mente var beitegrensen. Vedlegg 1, viser et kart som jeg fikk av

en grunneier i Selbu som mente at det var Lappekommisjonens kart fra 1889, og det viser i fargene rødt og gult hvor reinens beitesoner var. Dette kartet er omstridt og flere samiske informanter mente at grunneierne hadde forfalsket Lappekommisjonens kart for at det skulle "passe" med deres oppfatninger av hvor reindrifta hadde beiterett. Den røde fargen representerer her hvor reindrifta ikke har beiterett, mens den gule fargen representerer områder hvor reindrifta har beiterett. Tvisteområdene i både Korssjøfjell-saken, Aursund-saken og Selbu-saken ligger i de røde områdene på kartet. Dette er et kart som grunneierne i Selbu har forholdt seg til, men fordi jeg er usikker på hvor kartet kommer fra, oppfattet jeg at var knyttet visse konfliktskapende egenskaper til kartet. Fordi flere samiske informanter mente at kartet var forfalsket, må det kunne sies at det ikke har den autoriteten som grunneierne mente at det hadde. Jeg prøvde å undersøke hos offentlige kontorer hvordan det kunne ha seg at noen grunneiere i Selbu hadde et slikt kart og hvorvidt det hadde gyldighet. Det ble imidlertid avkreftet av både informanten fra Selbu kommune og av reindriftingsagronomen, at dette kartet finnes i riksarkivene til Landbruksdepartementet.

Reineierne har uttrykt at Selbu-dommen var spesiell, fordi det var så mye mer enn bare Selbu-saken som sto på spill, det var nærmest hele eksistensen til den samiske reindriften. Derfor var Selbu-dommen viktig. På mange måter kan Selbu-dommen ha vært en lettelse for reindrifta i undersøkelsesområdet, fordi man endelig fikk stadfestet rettighetene og man nådde gjennom med sine argumenter i et system som tidligere ikke har tatt hensyn til de kulturelle og næringsmessige forskjeller som utspiller seg i relasjonene mellom samer og nordmenn. Flere reineiere oppfatter at situasjonen i Selbu etter Høyesterettsdommen er blitt mye bedre, grunneierne har roet seg ned og at de aksepterer dommen. Enkelte samiske informanter hevdet at det var høy temperatur i Selbu, reineierne kan ha oppfattet at grunneierne hadde troen på at det norske rettsvesenet skulle gi medhold til "dens egen befolkning". Det at det ble en mildere tone i Selbu etter dommen, kan henge sammen med at grunneierne har forstått at reindrifta har en bruksrett som stiller på lik linje med eiendomsretten. Det som kanskje er mest spesielt med Selbu-dommen er at man har en dom å vise til, presedens for lignende saker, og kanskje ikke bare i Norge. Men selv om samene seiret i Selbu-saken, tok grunneierne i Tydal opp kampen mot reindriftings svake og uklare rettigheter, som om ingenting hadde skjedd.

”Det er bedre å jobbe med enn i mot”

Det var ikke bare reindrifta og grunneierne i Selbu som dro nytte av dommen. Som enkelte informanter fra kommunene har hevdet, bidro Selbu-dommen også til å dempe mye av usikkerhet i de andre kommunene som er berørt av reindrift i undersøkelsesområdet. Det at man i tillegg har hatt et dialogprosjekt, som nå er avsluttet, mellom de ulike aktørene på mellom- og makronivå, skaper andre premisser for reindrifta enn man tidligere hadde. Gjennom økt kunnskap om reindriftas behov, håper reineierne at kommunene har begynt å forstå at det hviler en heftelse ved eiendommene til grunneierne, samt at kommunene begynner å ta innover seg det reindrifta sier, for reindrifta oppfatter at kommunene har hatt manglende respekt for reindrifta og dens argumenter på hvorfor man går i mot utbygging. Det inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha snakket med de aktuelle kommunene, er at man har begynt å ta med reindriftas forvaltningssystem på et tidligere tidspunkt i utforming av de kommunale arealplanene. På den måten klarer man blant annet å luke bort omstridte områder. Kommunene hevdet at de har fått en bedre forståelse av reindrifta, men enkelte kommuner mente at det fremdeles er kunnskapsmangel og at der må begge parter oppdatere seg på hvordan næringene drives. En informant fra kommunene mente at man må få inn en annen holdning hos kommunene, ”for det er bedre å jobbe med enn imot reindrifta”. Jeg vil ikke forsøke å løse konfliktene mellom reindrifta og lokalbefolkningen, men det er en tankevekker at man har lokale landbrukskontorer i de aktuelle kommunene, mens reindriftagronomen for Sør-Trøndelag og Hedmark skal forholde seg til 14 kommuner. Flere av reineierne etterlyste en person med kompetanse på reindrift i hver kommune, og dette kan vel være noe å satse på i fremtiden?

Reindrift og jordbruk er primærnæringer, og det er knyttet en del politiske og næringsmessige interesser til dem. Det er viktig å få en helhet i hvordan relasjoner utenfor næringene også spiller inn og påvirker. Barth (1994) skriver at staten/myndighetene fungerer som en spesifiserbar tredje aktør i konflikter og grensekonstruksjon mellom etniske grupper. Her er det viktig å skille mellom tre analytiske nivåer. Det viktigste nivået er det lokale, det Barth kaller mikronivå. På mellomnivået finner vi organisasjoner, forvaltningsorganer, i mitt prosjekt vil dette være Reindriftsforvaltningen og Statens Landbruksforvaltning. Interesseorganisasjoner er også viktige, og vil være NRL (Norske Reindriftssamers Landsforbund) og NBL (Norges Bondelag). På makronivået finner vi selvsagt statens politikk overfor primærnæringene. Men på dette nivået kan det være vel å merke seg også Sametinget som en sentral aktør, fordi Sametinget har et samisk interessefelt (Barth 1994). Fordi jordbruket og reindrifta har hvert sitt forvaltningsregimé, er disse også med på å skape og

vedlikeholde grenser mellom næringene. Det er dette som kan oppfattes som en “kunstig grense”, for det gis ikke rom for økologisk fleksibilitet og dermed gjøres systemet rigid i forvaltningsvedtak. Det faktum at mellomnivået er med på å styre den lokale dynamikken, skaper utydelig grenser mellom samer og lokalbefolkningen. Når i tillegg etnopolitiske føringer fra blant annet Sametinget, er med på å lage grenser mellom folk vil det skape synlige forskjeller mellom næringene som igjen eskalerer i relasjonene på mikronivået. Når mellomnivået er representert ved interesseorganisasjonene, vil også dette ha betydelige konsekvenser for relasjonene mellom folkegruppene i Rørostraktene. Det jeg merket meg spesielt, er den innflytelsen Bondelaget og NRL har i undersøkelsesområdet. Det at Bondelaget har vært den store pådriveren i samtlige rettssaker, har ikke gått upåaktet hen. Når en interesseorganisasjon setter føringer for bøndenes relasjoner til reindrifta, kan dette bunne i organisasjonens egen usikkerhet på rettsgrunnlag, dermed blir reindrifta en fare som må bekjempes: “konflikter starter med at man er redd for noe”. En reineier påpekte at han ikke trodde alle grunneierne visste helt hva de gikk til da de ble med på Selbu-saken, noe som bekrefter Bondelagets innflytelse på egne medlemmer. Når det er sagt, så oppfatter jeg også at NRL har betydelig innflytelse på de lokale prosessene. En grunneierinformant fortalte meg at enkelte personer i reindrifta skaper dårlig inntrykk hos grunneierne, og denne oppfatningen deles av de fleste av grunneierinformantene. Man oppfatter det slik at reindrifta snor seg gjennom systemet, kan påvirke på sidelinja og kjøre saker der, samt gå bakveien, og det gjør at mistilliten mellom grunneiere og reineierne øker. Når ulike utsagn tolkes som ljug og bedrag, er det fordi grunneierne oppfatter at samene ikke holder ord. Den ene parten skjønner ikke at det sies i en annen kontekst, fordi noen kan si noe, mens andre sier noe annet. Når Bondelaget og NRL blir satt opp mot hverandre, slik de ofte blir i konflikter, så får man interessene på et høyere nivå. På dette nivået er det bare null-sum som gjelder, og man markerer interessene til næringene. Man tar dermed ikke hensyn til lokale forholdene. Som en av reineierne mente, må man se i øynene at gjort er gjort og heller bygge relasjoner. Terping på fortida og på rettigheter, gjør at man ikke kommer noen vei. Dermed kommer de organisatoriske interessene på mellomnivået inn å påvirker forholdene på mikronivået. Da reineierne seiret i Selbu-saken, kunne NRL utnytte taperens situasjon. Da hadde man fått argumenter for at det norske samfunnet hadde kjørt over samiske interesser. I slike situasjoner framstår reindrifta som et offer, og da er det ikke lett for Bondelaget å nå gjennom med sine argumenter. Men både reindrifta og jordbruket i sør blir “skadelidende” av forhold som foregår i Finnmark. En rekke media har høsten 2009 fokusert voldsomt på beitekonflikten mellom reindrifta og jordbruket i Alta. Medias definisjonsmakt for hva slags oppfatninger av

virkeligheten vi får presentert, kan føre til at vi danner oss nokså entydige bilder av situasjoner som vi bare møter på fjernsyn, radio eller aviser (Djuliman og Hjorth 2007). Når reindrifta i Finnmark har gått fra å være et “offer” til å bli syndebukk, kan dette også påvirke relasjonene mellom reindrifta og bønder i sør. Modernisering og globalisering gjør at vi får vite om hendelser og situasjoner mye raskere og dette påvirker selvfølgelig vår forståelse av virkeligheten. I medieoppslag hvor det blir fokusert ulike interesser, og særlig i oppslag der reindrift blir “satt opp mot” jordbruket, vil det etniske bli mest vektlagt og ikke det næringsmessige.

Derfor kan man konkludere med at det er en etnisk konflikt mellom reindrifta og lokalbefolkningen i undersøkelsesområdet. Men når jeg da vet at folk på Røros ikke brydde seg nevneverdig om at vi (jeg, min mor og min sønn) var samer, kan det også tyde på at den etniske grensen ikke blir vektlagt på samme måte som i Finnmark, hvor den etniske grensen vedlikeholdes for en hver pris. Når det også er vanlig at personer fra det samiske miljøet og det norske “finner” hverandre, kan det også tyde på at den etniske grensen mellom folk ikke er så entydig som man kan få inntrykk av. Det at det i stor grad også synes å være akseptert at samiske menn og kvinner finner sine partnere i det norske samfunnet.

Entydige relasjoner?

Offentlige konflikter i form av rettstvister skaper et inntrykk av at det er rettighetskonflikter man finner mest av i Rørostraktene, og jeg har også lest flere steder at konfliktene i undersøkelsesområdet oppfattes som rettighetskonflikter. Men det utelukker ikke at de offentlige konfliktene også er næringskonflikter med en etnisk dimensjon. De kulturelle forskjellene mellom samer og nordmenn gir utslag i forståelsesformer som går dypere på det inter-etniske plan, ved at man har fastboende bønder og nomadiserende samer. Det at den samiske reindriften og det norske jordbruket har bestemte kunnskaper som de ikke deler med hverandre gjør at forestillingen om at dette er nærings/rettighetskonflikter forsterkes. Men dette blir generelle betraktninger, fordi både reindrifta og jordbruket har felles interessefelt som blir overskygget av aktører på et høyere nivå. Men partene har vært i stand til å holde konflikten innenfor næringsutøvelsen, til tross for påvirkningen fra makro- og mellomnivået. Reindrifta og jordbruket har klart å avgrense/begrense konfliktene til visse sider ved næringsutøvelsen der det er uenighet, det vil si annen næringsvirksomhet enn den tradisjonelle landbruksnæringen. Dermed har man oppnådd en saklig konflikt ved at man har isolert den og samtidig har man holdt alle andre samhandlingsfelt åpne.

Under feltarbeidet oppdaget jeg nemlig at til tross for rettssakene og de offentlige konfliktene, så skjuler det seg det seg overlappende nettverk i form av slektskap, vennskap og bekjentskap. Felles interessefelt, som rovdyrproblematikken gjør at avstanden, som moderniseringen av jordbruket og reindriften har skapt, gradvis blir visket ut. Relasjonene mellom samer og nordmenn bærer preg av at de har stått opp mot hverandre i en lengre periode. For at partene i det hele tatt skal kunne komme nærmere hverandre, *må de møtes på halvveien*. Både grunneiere og samer må forstå at kommunikasjonsproblemer setter begrensninger for samhandlingen næringsmessig, og misforståelser på det kommunikative plan dermed er med på å forsterke avstanden. Dialogprosjektet har gitt næringene og kommunene et utgangspunkt, nå er det opp til partene å gjøre jobben videre.

Men dette står ikke veien for personlig vennskap og bekjentskap, som begge parter kan dra nytte av. Jeg har blitt positivt overrasket over de nære vennsapsrelasjonene mellom samer og nordmenn. Det jeg har erfart fra Finnmark om relasjonene mellom reindriftssamer og lokalbefolkning, var totalt annerledes enn det jeg møtte i Sør-Trøndelag. Jeg måtte lære alt på nytt, og jeg er imponert. Man har klart å bevare relasjonene til tross for at man er uenige med hverandre. Man snakker fremdeles i mange tilfeller om de andre med respekt, for de har tross alt levd side om side over flere generasjoner. Flere informanter har fortalt om den nære samhandlingsflaten som finnes mellom samer og nordmenn, de lever i de samme lokalsamfunnene og vil dermed også møtes på butikken, ungene går på samme skole og man tar gjerne en kaffekopp om det høves. Som en grunneierinformant fra Selbu fortalte, så snakker han med samene når de treffes for de er da trivelige folk. Det at en annen informant fra Selbu fortalte at han hadde vært mye sammen med flere reieiere fra Essand og hjulpet til i reindrifta, er også med å gi et kontrasterende bilde av situasjonen. Flere reieierne har fortalt at de kjenner grunneiere personlig, så kan det ikke være tvil om at den forestillingen vi får presentert i media, ikke stemmer overens med det som faktisk foregår i lokalsamfunnene i undersøkelsesområdet.

Kilder

- Aanesland, Normann og Olaf Holm
2003: *Privat eierett til beite, rovdyr, sauehold og reindrift*. Rapport: Norges Landbrukshøgskole. Institutt for økonomi og ressursforvaltning.
- Alm, Torbjørn
1996a: "Innledning" i Alm, (red.): *Ottar nr. 1 /96: Landskap etter slått og beite*. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum
1996b: "Reinen og landskapet" i Alm (red.): *Ottar nr.3 /96: Reinbeite*. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum
- Andersen, Oddmund
2005: "Reindriftens kulturlandskap" i Andreassen (red.): *Diedut nr. 5/2004: Samiske landskapsstudier: rapport fra et arbeidsseminar*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta
- Arnesen, Arne
1980: "Reindriftingsamenes rettslige stilling i Norge" i Thuen (red.): *Samene - urbefolkning og minoritet: hva er grunnlaget for samenes krav om rettigheter som eget folk?* Tromsø: Universitetsforlaget.
- Barnes, John A.
1954: "Class and committees in a norwegian island parish" i *Human Relations vol. 7/1*: 39-58
- Barth, Fredrik
1994a: "Økonomiske sfærer i Darfur" i Barth (red.): *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget
1994b: "Nye og evige temaer i studiet av etnisitet" i Barth (red.): *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget.
1959: "Segmentary Oppositions and the Theory of Games: A study of Pathan Organization" i *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, vol. 89. no.1*: 5-21
- Berg, Bård A.
1990: *Myndighetenes behandling av konflikten mellom reindriftssamer og bønder i Nordland, Trøndelag og det søndenfjeldske på 1880- og 1890-tallet: en undersøkelse med utgangspunkt i forarbeider og innstillinger fra Lappekommisjonene av 1889 og 1892*. Hovedoppgave i historie - Universitetet i Tromsø
- Bernard, H. Russell
2006: *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative methods*. Lanham, Md.: AltaMira Press
- Bjørklund, Ivar og Terje Brantenberg
1986: "Samisk reindrift og norsk forståelse" i Erke og Høgmo (red.): *Identitet og livsutfoldelse: en artikkelsamling om flerfolkelige samfunn med vekt på samenes situasjon*. Tromsø: Universitetsforlaget
- Bourdieu, Pierre
1996: "Om symbolsk makt" i Bourdieu (red.): *Symbolsk makt*. Oslo: Pax Forlag AS
1995 [1979]: *Distinksjone. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag
1987: "The force of law. Towards a sociology of the juridical field" i *Hastings Law Journal* 38: 805-853
1986: "The forms of capital" i Richardson (red.): *Handbook of Theory and Research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press
- Bull, Kirsti Strøm
1997: *Studier i reindrifftsrett*. Oslo: Tano Aschehoug

- Bø, Inge og Per Morten Sciefloe
2007: *Sosiale landskap og sosial kapital: innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Danell, Öje og Mauri Nieminen
1997: "Reinen og beitet" i Ekendahl og Bye (red.): *Flora i reinbeiteland*. Tromsø/ Oslo: Nordisk organ for reinforskning og Landbruksforlaget.
- Djuliman, Enver og Lillian Hjorth
2007: *Bygg broer, ikke murer: 97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering*. Oslo: Humanist forlag
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen
2005: *Å se verden fra et annet sted: medier, norskhet og fremmedhet*. Oslo: Cappelen
- Eidheim, Harald
1966: "Lappish guest relations" i Eidheim (red.): *Aspects of the Lappish minority situation*. Oslo: Universitetsforlaget
- Elgvin, Dag T.
1993: *Land er liv: sørsamisk reindrift i en skjebnetid. En skisse av kampen for beiteland i Riast/Hylling reinbeitedistrikt*. Hovedoppgave i samfunnsvitenskap - Universitetet i Tromsø
1996: "Sørsamisk reindrift i etterkrigstiden" i Alm (red.): *Ottar nr.3 /96: Reinbeite*. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum
- Eriksen, Thomas Hylland
2000: " Sosial identitet, etnisk tilhørighet, nasjonalisme, tid og sted" i Nielsen og Smedal (red.): *Mellom himmel og jord: tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien*. Bergen: Fagbokforlaget.
1998: *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Espelund, Arne
2005: *Fra berggrunn og jordsmonn i Rørostraktom: med tillegg fra Folldal-Alvdal i sør til Tydal i nord*. Trondheim: Arketype forlag.
- Falkenberg, Johs
1984: "From nomadism to permanent settlement among the Sami of the Røros region (1890s-1940s)" i Brendemoen, Hovdhaugen og Magga (red.): *Riepmočála: essays in honour of Knut Bergsland : presented on the occasion of his seventieth birthday*. Oslo: Novus
1964: "Samer og fastboende i Rørostraktene" i *Norveg: tidsskrift for etnologi og folkloristikk nr. 11/1964*
1953: "Slektskapssystemet hos Snåsa-samene" i *Studia septentrionalia: Liber saecularis in honorem J. Qvigstadii: d IV aprilis A.D. MCMLIII editus, Pars II.* Oslo: Aschehoug
- Fangen, Katrine
2004: *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Fjellheim, Marit M.
1995: "Samer og reindrift i Røros-traktene: - en historisk oversikt fram til begynnelsen av 1900-tallet" i S. Fjellheim (red.): *Fragment av samisk historie: foredrag Saemien våhkoe, Røros 1994*. Røros: Sør-Trøndelag og Hedmark reinsamelag
- Fjellheim, Sverre
1999: *Samer i Rørostraktene*. Utgitt av forfatter

- Fuglestad, Otto Laurits og Elisabeth Lanke Mørkeseth
1997: "Et semiotisk perspektiv på forskningsprosessen og på forskerens rolle i felten" i Fossåskaret, Fuglestad og Aase (red.): *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gerrard, Siri
1983: "Kvinner i fiskeridistrikter – fiskerinæringas bakkemannskap", i B. Hersoug (red.): *Kan fiskerinæringa styres?* Oslo: Novus
- Gisle, Jon og Kristian Andenæs
2002: *Jusleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Grut, Mari
1996: *Arealkonflikter mellom reindriftssamer og gårdbrukere på Røros: en studie av årsakene til konfliktene, og mulighetene forløsning gjennom ny reindrifstlov*. Hovedoppgave i geografi - Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Gullestad, Marianne
1993 [1985]: *Livsstil og likhet: om nærmiljø i byer*. Oslo: Pensumtjeneste
- Gumperz, John og Jenny Cook-Gumperz
1982: "Introduction", i Gumperz (red.): *Language and social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Haaland, Gunnar
1969: "Economic determinants in ethnic processes" i Barth (red.): *Ethnic Groups and Boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haarstad, Kjell
1992: *Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630-1900*. Trondheim: Tapir
1981: *Samiske vandringer i Sør-Norge*. Trondheim: Tapir
1976: *Bondenæringen i støpeskjeen: strukturendringer i jordbruket: Selbu 1850-1900*. Oslo: Universitetsforlaget
1972: *Selbu i fortid og nåtid*. Utgitt av Selbu Kommune
- Hagen, Dagmar, Kjetil Bevanger, Frank Hanssen og Jørn Thomassen
2007: *NINA rapport 225: Dialogprosjektet "Felles politikk for fjellområdene"*. Kunnskapsplattform om naturinngrep, arealbruk og forstyrrelser innenfor reindriftens bruksområder i Selbu, Tydal, Røros og Holtålen kommuner. Trondheim: NINA hovedkontor
- Hammersley, Martyn
2005 [2000]: "Taking sides in Research: An assessment of the rationales for partisanship". In Pole (red.) *Fieldwork, volume 3. Origins and Definitions of Fieldwork*. London: Sage Publications Ltd
- Harrison, Simon
1999: "Identity as a scarce resource" i *Social Anthropology* nr. 7/3: 239-251
- Hau'ofa Epeli
1982: "Anthropology at Home: A South Pacific Islands experience". I Fahim, Hussein (red.) *Indigenous Anthropology in Non-Western Countries*. Carolina Academic Press, Durham
- Hechter, Michael
1987: *Principles of group solidarity*. Berkeley: University of California Press
- Henriksen, Georg
1986: *Statlig kontroll og samisk reaksjon: en rapport fra Helgeland*. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Bergen

- Henriksen, Jan Erik
1999: "På lávvotur – om nettverkstradisjoner i det samiske samfunn" i *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 1 1999, 19 árg.
- Heradstveit, Daniel og Tore Bjørge
1987: *Politisk kommunikasjon*. Oslo: TanoAS
- Holand, Øystein
2003: *Reindrift - samisk næring i brytning mellom tradisjon og produksjon: teknisk fagskole: fordypningsområde husdyr*. Oslo: Gan forlag.
- Holmsen, Gunnar
1942: "Rørosvidda – geologisk oversyn. Bergbygging og de løse avleiringer over berggrunnen i Kvikne (red.): *Rørosboka. Røros Bergstad, Røros Landsogn, Brekken og Glåmos kommuner. Bind 1*. Utgitt av Rørosbok-komiteen.
- Holtedal, Lisbeth og Inger Haugen
1984: "Køn og metode". I Rudie (red.) *Myk start – hard landing. Om forvaltning av kjønnsidentitet i en endringsprosess*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jenkins, Richard
2004: *Social identity*. London: Routledge
- Jernsletten, Jorunn
2000: *Dovletje jirreden. Kontekstuell verdiformidling i et sørsamisk miljø*. Hovedfagsoppgave i religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø
- Jull, Peter
1995: "Through a glass darkly: Scandinavian Sámi policy in foreign perspectives", i Brantenberg, Hansen og Minde (red.): *Becoming visible. Indigenous Politics and Self-government. Proceedings of the Conference on Indigenous Politics and Self-Government, 8-10 November 1993*. Tromsø: The University of Tromsø, Centre for Sámi Studies
- Jystad, Per Torbjørn
2008: "En evig kamp om beitenene" i *Reindriftnytt nr. 3*, s. 49-51
- Kappfjell, Tom
1998: "Slektskapsbenevnelser – Laahkoeh" i *Áarjel-saemieh, Samer i sør*, nr.6. Snåsa: Saemien Sijte
- Kiran, Kjetil
2006: "Den norske hytta- et paradoksalt prosjekt" i Butters, Raaholt og Skaara (red.): *Hytter og miljø. 39 eksempler på fritidsbebyggelse*. Oslo: Kommuneforlaget
- Kirkmohus, Anders
2005: "Små forandringer i ustabile år 1920-55" i Bull (red.): *Trøndelags historie. Grenda blir global 1850-2005. Bind 3*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag
- Krohn-Hansen, Christian og Halvard Vike
2000: "Makt og symbolske former – perspektiver på politikk" i Nielsen og Smedal (red.): *Mellom himmel og jord: tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien*. Bergen: Fagbokforlaget
- Køhn, Øystein
1996: "Livet på hytta" i Stangeland (red.): *På hytta – vårt andre hjem. Den norske hytteboka*. Oslo: Boksenteret forlag.
- Lie, Ivar, Ingunn Vistnes og Christian Nellemann
2001: *Hyttebygging i reindriftsområder: omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrift, og plan og saksbehandling i områder med samisk reindrift*. Alta: Norut NIBR Finnmark

- Lien, Marianne E.
 2001: "Likhhet og verdighet. Gavebytter og integrasjon i Båtsfjord" i Lien, Lidén og Vike (red.): *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
 1987: *Fra Bokna fesk til Pizza. Sosiokulturelle perspektiver på matvalg og endring av spisevaner i Båtsfjord, Finnmark*. Magisteravhandling i Sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Magga, Tove-Lill Labahå
 2004: Slektsmønstre i samisk perspektiv: en samfunnspedagogisk tilnærming i *Kirke og kultur nr. 3*
- Mauss, Marcel
 1995 [1950]: *Gaven, utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Messerschmidt, Donald A.
 2005 [1981]: "On Anthropology 'at home'". In Pole (red.) *Fieldwork, volume 1. Origins and Definitions of Fieldwork*. London: Sage Publications Ltd
- Møllenus, Kristian Rolseth
 1972: "Næringsveier" i Gullikstad (red.): *Tydalsboka. Bygda gjennom tidene. Bind 1*. Utgitt av Tydal Kommune.
- Nedkvikne, Jon J., Torstein H. Garmo og Hans Staaland
 1995: *Beitedyr i kulturlandskapet*. Utgitt av forfatterne og Landbruksforlaget A/S
- Neumann, John von og Oskar Morgenstern
 1953: *Theory of games and economic behavior*. Princeton: Princeton University Press
- Nielsen, Finn Sivert
 1996: *Nærmere kommer du ikke. Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nordli, Therese
 2008: *Dagens og framtidens bønder: har ny næringsaktivitet på gården betydning for rekrutteringen til landbruket?* Mastergradsoppgave i Økonomi og administrasjon - Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås
- Nordin, Åsa
 2002: *Relationer i ett samiskt samhälle: en studie av skötesrensysteomet i Gällivare socken under första hälften av 1900-talet*. Umeå: Umeå universitet
- Nyaas, Arne, Jostein Sandvik og Erik Stabell
 2009: *Norges Nasjonalparker: Forollhogna, Skarvan og Roltdalen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Olsen, Kjell
 2003: "The touristic construction of the "emblematic" sámí" i *Acta borealia nr. 20/1*
- Paine, Robert
 1996: "In Chief Justice McEachern's shoes. Anthropology's ineffectiveness in court" i *Political Legal Anthropology Review* 19: 59-70
- Paulgaard, Gry
 1997: "Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler?" I Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad og T. H. Aase (red.) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget
- Pedersen, Morten A.
 2003: "Networking the nomadic landscape: place, power and decision making in Northern Mongolia" i Roepstorff, Bubandt og Kull (red.): *Imagining nature: practices of cosmology and identity*. Århus: Aarhus University Press

- Prestbakmo, Hans og Sven Skjenneberg
1991: *Inngrep i reinbeiteland: følger for rein og reindrift*.
Alta: Reindriftsadministrasjonen
- Riseth, Jan Åge
2005: "‘So the last shall be the first, and the first last’? Sámi Reindeer Management vs other land users in Mid-Scandinavia" i Cant, Goodall og Inns (red.): *Discourses and silences: indigenous peoples, risks and resistance*. Christchurch, N.Z.: Department of Geography, University of Canterbury
- Rødseth, Tor
2002: "Inntekter i landbruket" i Rødseth (red.): *Landbruket ved en korsvei*. Bergen: Fagbokforlag.
- Sahlins, Marshall
1972: *Stone age economics*. Chicago: Aldine Atherton
- Sandvik, Pål Thonstad
2005: "Den trønderske kapitalismen" i Bull (red.): *Trøndelags historie. Grenda blir global 1850-2005. Bind 3*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag
- Severinsen, Anne
2006: *Diedut nr. 1/2006: Reineiernes sedvanerett i reinbeitedistriktene Essand og Riasten*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Seymour- Smith, Charlotte
1986: *Dictionary of Anthropology*. New York: Palgrave Macmillan Press Ltd
- Somby, Ánde
1999: "Når Høyesterett gjentar No Pardon" i *Retfærd, nr 2*. s. 19-31
- Stenaas, Arnstein og Hans Chr. Alsvik
2004: *Slaktarmåltidet: reinsdyrslakteriet på Stensåsen gjennom tre generasjoner*. Brekken: Snøfugl
- Stugu, Ola Svein
2005: "Livsgrunnlag i endring" i Bull (red.): *Trøndelags historie: Grenda blir global 1850-2005. Bind 3*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag
- Thuen, Trond
2004: "Anthropological knowlegde in the courtroom. Conflicting paradigms" i *Social Anthropology* 12/3: 265-287
2003: *Stedets identitet i Thuen (red): Sted og tilhørighet*, Kristiansand: Program for kulturstudier, Norges forskningsråd Høyskoleforlag
1986: "Forholdet mellom etniske grupper- noen samfunnsvitenskapelig refleksjoner" i Erke og Høgmo (red.): *Identitet og livsutfoldelse: en artikkelsamling om flerfolkelige samfunn med vekt på samenes situasjon*. Tromsø: Universitetsforlaget
- Tretvik, Aud Mikkelsen
2005: "Politikk i regionen og regionen i rikspolitikken" i Bull (red.): *Trøndelags historie: Grenda blir global 1850-2005. Bind 3*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag
- Vike, Halvard
2001: "Anonymitet fra offentligheten". *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr. 1-2, vol. 12
- Warren, Carol A. B.
2005 [1988]: "Gender and fieldwork relationships". In Pole (red.) *Fieldwork, volume 1. Origins and Definitions of Fieldwork*. London: Sage Publication
- Ween, Gro
2005: *Diedut nr. 5/2005: Sørsamiske sedvaner: tilnærminger til rettighetsforståelser*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta

Internettkilder:

St.meld nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikk:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-55-2000-2001-.html?id=195308>

Sist besøkt: 14/5-2010

NOU 2007:13: Den nye samepolitikken:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2007/nou-2007-13.html?showdetailedtableofcontents=true&id=491883>

Sist besøkt: 14/5-2010

Direktoratet for naturforvaltning: <http://www.dirnat.no/>

Sist besøkt: 14/5-2010

Ressursregnskap for reindrift: http://www.reindrifft.no/asset/1163/1/1163_1.pdf

Sist besøkt: 14/5-2010

Internettartikler:

Pulk, Åse og Mathis Eira 2010: ”Røros-slakteri selger mye reinkjøtt”

http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.7011851

Sist besøkt: 14/05-2010

”Reintallet er roten til mye vondt”, publisert 30/10-2009:

http://www.altaposten.no/lokalt/web_tv/article305269.ece

Sist besøkt: 14/5-2010

”Feiter opp reinen på vår innmark”, publisert 23/10-2009:

<http://www.altaposten.no/lokalt/nyheter/article303234.ece>

Sist besøkt: 14/5-2010

Domsavgiselsler og lover:

Domsstolloven 1915: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19150813-005.html>

Sist besøkt: 14/5-2010

Reindrifftsloven 1978: <http://websir.lovdatab.no/cgi-lex/wifzsok?bas=rol&emne1=reindrifft&sok=fast>

Sist besøkt: 14/5-2010

Reindrifftsloven 1933 finnes dessverre ikke i Lovtidende

Siste søk på <http://websir.lovdatab.no/cgi-lex/login> 14/5-2010

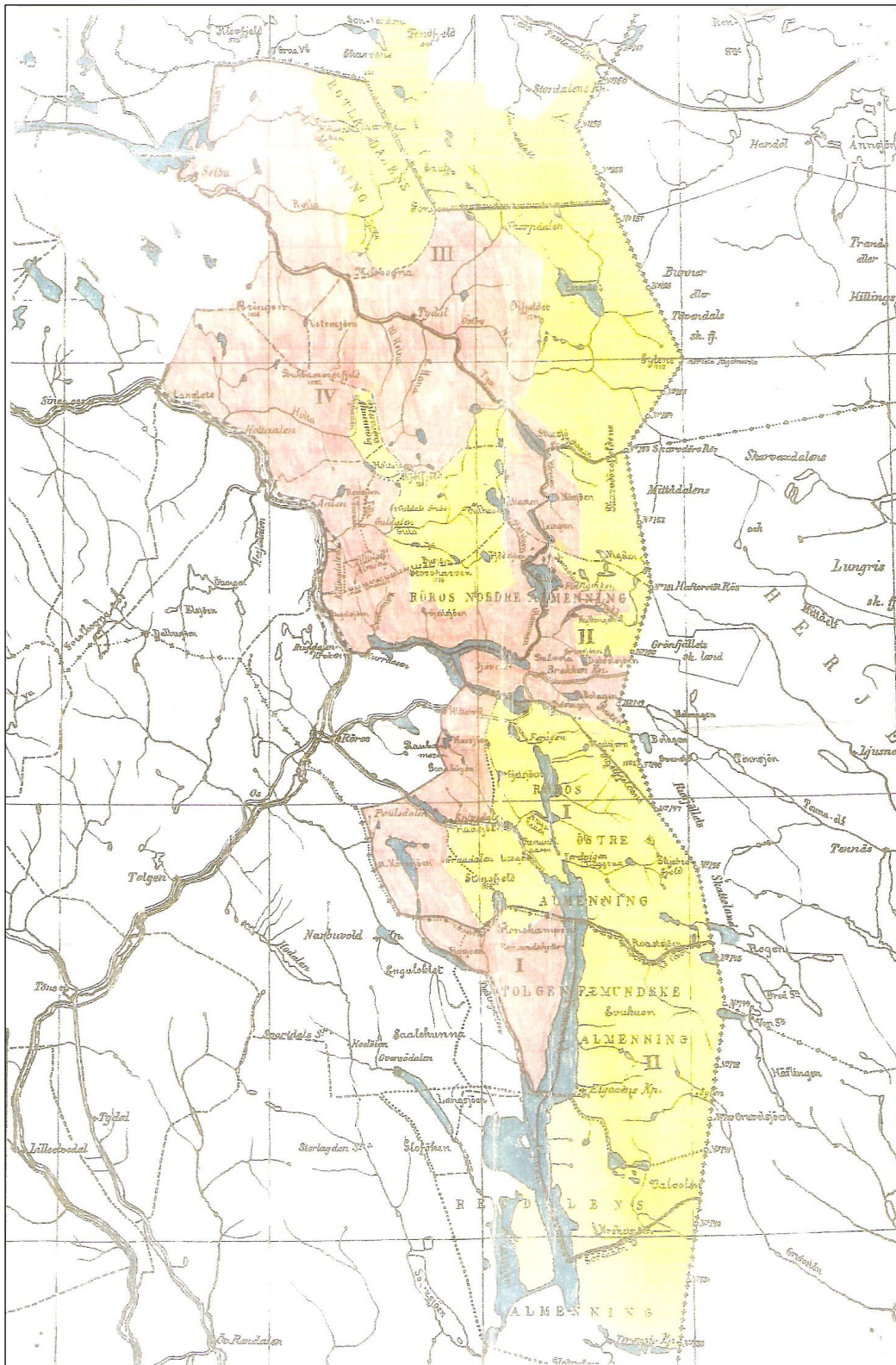
RT-2001-769 Selbu-dommen: <http://websir.lovdatab.no/cgi-lex/wifzsok?bas=hrsiv+hrstr&emne1=alders+tids+bruk&sok=fast>

Sist besøkt 14/5-2010

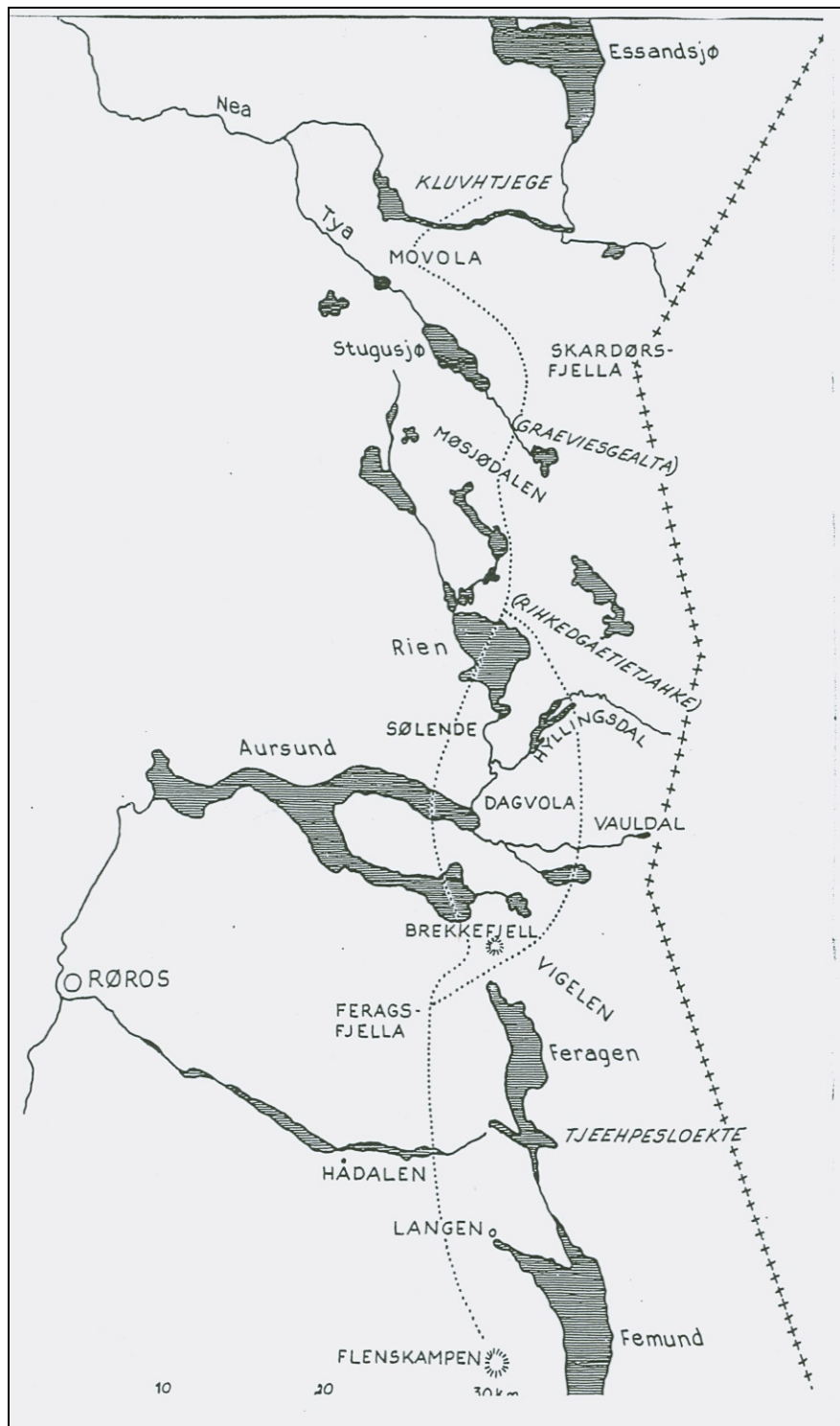
RT-1997-1608 Aursund-dommen: <http://websir.lovdato.no/cgi-lex/wiftzok?bas=hrsiv+hrstr&emne1=alders+tids+bruk&sok=fast>
Sist besøkt: 14/5-2010

RT-1988-1217 Korssjøfjell-dommen: <http://websir.lovdato.no/cgi-lex/wiftzok?bas=hrsiv+hrstr&emne1=alders+tids+bruk&sok=fast>
Sist besøkt: 14/5-2010

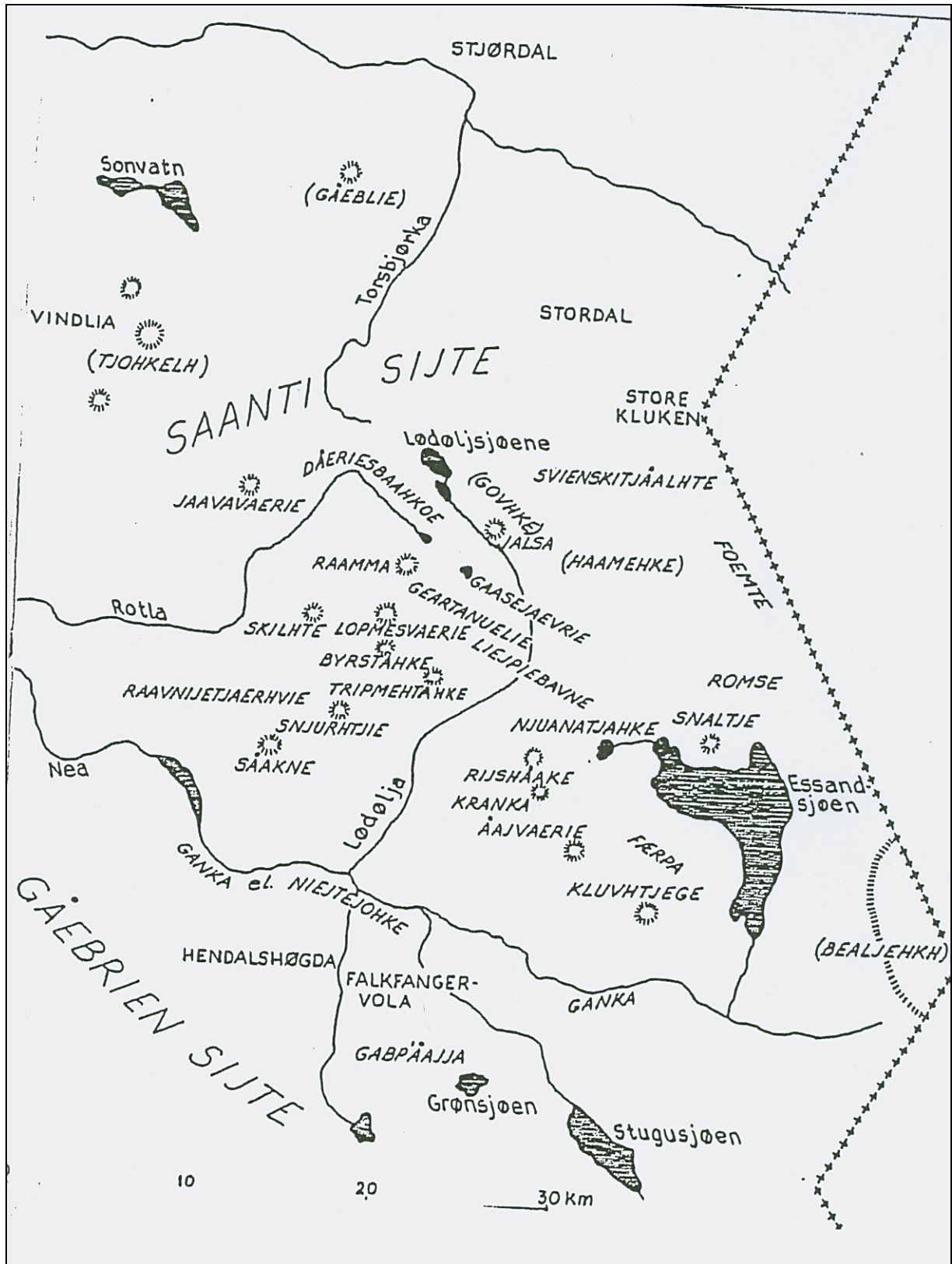
LF-2008-50209 Fiskerettigheter i Tydal: <http://websir.lovdato.no/cgi-lex/wiftzok?bas=LFSIV&emne1=alders+tids+bruk&sok=fast&>
Sist besøkt: 14/5-2010



Figur 5: vedlegg 1. Lappekommisjonens kart



Figur 6: Vedlegg 2. Kart over Riast/Hylling reinbeitedistrikt



Figur 7: Vedlegg 3. Kart over Essand reinbeitedistrikt